

VE
RI
TAS

ERNESTINA JELOVŠEK

SPOMINI NA PREŠERNA

LJUBLJANA 1903

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

SPOMINI NA PREŠÉRNA

NAPISALA

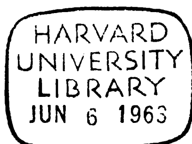
ERNESTINA JELOVŠEK

(PREŠERNOVA HČI)

V LJUBLJANI 1903

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

TISK J. BLASNIKA NASLEDNIKOV V LJUBLJANI.

Pregled vsebine.

Stran

Predgovor VI
Namesto uvoda X

I.

Dr. Razlag. — Verodostojnost glavnega vira „Spominom“. — Prešeren, njegova zunanjost. — Nekoliko potez iz njegovega značaja. — Njegovi nazori o ženstvu. — Iz njegovih dijaških let. — V Ljubljani 1

II.

Julija Primic. — Dr. Chrobat. — Emil Korytko in grof Horodynski. — Langus. — Kastelic. — Prešeren se seznani z Ano Jelovšekovo . . 13

III.

Matija Čop. — Andrej Smolé 34

IV.

Ane Jelovšekove čimdalje bolj intimno razmerje s Prešernom. — Tega razmerja svetle in temne strani 38

Stran

V.

Prešeren se preseli v Kranj za odvetnika. — Poskus samomora. — Prešeren zboli. — Ana Jelovšekova se poslovi s svojima dvema otrokoma od Prešerna, ležečega na smrtni postelji. — Dagarin. — Prešernova smrt. — Dr. Bleiweis. — Prešernova oporoka 53

VI.

H karakteristiki Prešernove dobe 62

VII.

Pripomnje k nekaterim pesmim Prešernovim . . 76

VIII.

Pesnik Prešeren in tedanje družabne razmere v Ljubljani. — Nekaj o tedanjih advokatih. — Poezija in advokatura. — Opazke o Prešernovi oporoki. — Svobodnomiselnost, največji greh Prešernov. — Prešeren, Čop in Smolé — zastopniki napredne smerí na Slovenskem 113

IX.

Prešernova narodno-napredna (liberalna) pa duhovniška konservativna (klerikalna) stranka z dr. Janezom Bleiweisom na čelu. — Politikar dr. Janez Bleiweis. — Bleiweisovo mnenje o Prešernovi literarni zapuščini v letopisu „Slov. Matice“ (1875). — Ali je sežgal Dagarin kaj Prešernovih rokopisov? — Jurij Prešeren. — Dr. Pogačnik. — In še enkrat: Prešeren in Bleiweis. — Prešeren in Vraz 130

Predgovor

k slovenski izdaji mojih „Spominov na Prešérna.“

Jé „Spomine“ sem bila napisala v letih 1875. in 1876. na prigovarjanje pokojnega drja. Razlaga in jih bila tudi njemu izročila s pogojem, da jih sme samo on porabiti.

„Spomine“ sem bila napisala v nemškem jeziku ter jim dala zaglavje: „Erinnerungen an Dr. Franz Prešéren.“

Da sem pisala takrat po nemški, temu, mislim, se pač ne bode čudil nobeden rojak, če pomisli, da sem hodila v nemške šole, s štirinajstimi leti ostavila rojstno mesto in odsihdob občevala z ljudmi samo po nemški. Poleg tega sem živela le med Nemci ter mi je bilo nemško čtivo v obilici na razpolago, dočim nisem imela, žal, dvajset let slovenske knjige v rokah. Danes pišem lahko tudi v svojem materinem jeziku.

Ko je bil dr. Razlag umrl, dobila sem od njegove udove svoje „Spomine“ nazaj.

Leta 1877. sem se bila v Ljubljani seznanila s pokojnim Levstikom, skriptorjem licejske knjižnice. Poznala sva se komaj kakih štirinajst dnij, ko me nekega dne vpraša, ali mu ne bi izročila literarne zapuščine svojega očeta, katero mi je bil poslal dr. Janez Bleiweis po drju. F. Pogačniku. Prosil me je tudi za beležke, katere sem bila na Dunaju spisala o svojem očetu — t. j. ravno té „Spomine“ — o katerih je izvedel, da jih ima z „zapuščino“ vred dr. Razlag. Levstik je dejal, da bi zame rad priredil novo izdajo Prešérnovih „Poezij.“ Samo ob sebi se razume, da sem rada sprejela to ponudbo. Dne 5. avgusta 1877. sem izročila Levstiku literarno zapuščino Prešérnovo in 14. istega meseca nekaj beležk o Prešernu, ker rokopisa, ki sem ga bila poslala drju. Razlagu, nisem hotela od njega nazaj zahtevati. Dotičnih beležk je bilo sedem pismenih pol v osmerki in nosijo datum 12. avgusta 1877. Napisala sem jih bila v Ljubljani iz spomina po svojem večjem prvem manuskriptu, samo da sem ustregla Levstikovi želji.

Dotične moje beležke so so še ohranile ter so priložene moji knjigi „Erinnerungen“, kojo sem podarila ob stoletnici Prešernovega rojstva gospodu Aškercu . . .

Poleti l. 1881. sem bila še enkrat prosila Levstika, da naj porabi „literarno zapuščino“, potem

naj jo podari ljubljanski licejski knjižnici. Toda Levstik ni bil izpolnil svoje obljube ter ni bil izdal Prešernovih „Poezij . . .“

Tiste življenjepisne beležke je bil pozneje porabil g. prof. Levec, ko je pisal Prešernov življenjepis za Stritarjev „Zvon“ (l. 1879.).

Gospod Levec začenja svoj članek z istimi besedami kakor jaz svoje „Erinnerungen;“ g. Levec je bil začetek mojega rokopisa namreč kar prevedel. To omenjam samo zato, da ne bode kdo mislil, da sem morebiti jaz prepisala začetek Levčevega članka.

Ponašam se, da je bil že g. Levec v svojem temeljitem članku marsikaj porabil iz mojega rokopisa, ki je bil, kakor pravim, samo kratek izvleček iz mojih drju. Razlagu darovanih „Erinnerungen“.

Nekaj motivov sem bila podala iz svojih zapiskov tudi g. Govékarju za njegovo novelo „Mala rokavičarica“, ki jo je objavil v „Prešérnovem Albumu? *)

Ker g. Aškerc v svoji izdaji Prešernovih „Poezij“ **) omenja na več krajih moje pisane

---

*) »Prešernov Album«. Ob stoletnici pesnikovega rojstva (1800 — 3. decembra 1900) izdal »Ljubljanski Zvon«, uredil A. Aškerc. Ljubljana 1900. Založila in natisnila »Narodna Tiskarna«. 10 pôl. (Prodaje knjigarna L. Schwentner).

**) Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1902.

„Spomine“ in se parkrat sklicuje nanje, začeli so se bili nekateri literati bolj zanimati za mojo rokopisno knjigo. Poleg tega so mi prigovarjali tudi nekateri znanci ter čestilci Prešernovi, da naj že vendar pridem na dan s svojimi zapiski.

Sklenila sem torej, da izdam svoje „Erinnerungen an dr. Prešeren“ v slovenskem prevodu, naj rojaki in drugi naši slovanski bratje izvedo, kaj sem bila napisala po izpovedbah svoje matere o pesniku Prešernu že pred sedemindvajsetimi leti.

Slovenski prevod, ki je potekel izpod peresa g. Janka Kesslerja, sem primerjala sama s svojim nemškim originalom in se uverila, da je točen in zanesljiv.

Marsikaj pa, kar ni bilo v nikaki notranji zvezi s spomini na mojega očeta, sem prečrtala še v prevodu.

Morebiti utegne kakega konservativnega rojaka osupniti moja sodba o drju. Janezu Bleiweisu. Stvar je taka: Razume se samo ob sebi, da kritikujem samo politikarja, ne pa človeka Bleiweisa. Svoje nazore o politikarju Bleiweisu pa sem bila napisala pod vplivom tedanje mladoslovenske svobodnomiselne struje. Zato mislim, da je vredno vedeti, kako so že takrat sodili nekateri rodoljubi (n. pr. dr. Razlag, Levstik in dr.) politikarja Bleiweisa.

V slovenskem prevodu sem samo na par mestih ublažila izraze, drugače sem pustila vse

tako kakor stoji v originalu, saj pripada vse to že naši domači zgodovini.

Ker nisem učena pisateljica, napisala sem bila te svoje „Spomine“ kar tako kakor so mi prihajali pod pero, torej nimajo prav nič strokovnjaškega na sebi. Tudi bi jih ne bila mogla izdati sama brez moške pomoči. To ne baš lahko delo je prevzel g. A. Aškerc. Uredil je prevod „Spominov“, ga razdelil zaradi preglednosti, kolikor se je dalo, v poglavja ter ga priredil za tisk. Naj se mu na tem mestu iskreno zahvalim.

Za vsebino knjige sem odgovorna seveda sama.

Če bi ti moji skromni zapiski kaj pripomogli h globljemu razumevanju Prešernove poezije, dosegla bi bila ž njimi svoj najvišji namen.

Moji rojaki pa naj sprejmejo te „Spomine“ z isto ljubeznijo do Prešerna, s katero sem jih pisala jaz.

V Ljubljani, dne 1. avgusta 1903.

Ernestina Jelovšek.

Namesto uvoda.

Dne 17. julija l. 1895. sem bila prvikrat v Kranju. Izpolnila se mi je bila najiskrenejša želja, katero sem gojila več nego dvajset let, ali bolje, vse svoje življenje: videla sem gomilo svojega očeta ter molila na njej! Tukaj mi je postalo jasno, da nisem nikdar in nikogar ljubila tako prisrčno ko svojega očeta, katerega se spominjam samo še kakor v megli, dasiravno mi plava njegov pogled in smehljaj neprestano pred očmi.

Moj oče mi je ideal, po katerem sodim vsakogar, kdor se mi bliža.

Če je sploh kako svidenje, kak sestanek po smrti, tedaj prosim Boga, naj mi da sniti se z očetom. Poleg mrtvaške krste rajne matere, katero sem tudi ljubila in kateri sem marsikaj žrtvovala, nisem občutila tolike žalosti, kakor ob tej gomili, pod katero sniva Prešeren.

Kdorkoli dobi v roke té „Spomine“, naj mu bodo te vrstice uvod in ključ. Marsikaj bi

bila sedaj morda drugače razumela in napisala, kajti izkušnja in pa vpogled v naše razmere sta mi deloma omilila, deloma poostrila nazore. Često sem se že tudi namenila, da uničim to knjigo. Čemu naj bi drugi gledali življenje, katerega ne razumejo, mislila sem si pogosto. Kaj pa jim je bil Prešeren . . .!

Grenko trpljenje, pomanjkanje, samota in boj za obstanek — vse to me je zopet približalo Bogu; moji religijozni nazori so postali milejši in idealnejši. In vendar, kar sem pisala, naj ostane, kajti še enkrat se ne bi rada lotila takega dela, ker mi manjka časa in miru, poleg tega pa mi je vid tako opešal, da mi več ne dovoljuje takega napora.

A kar se tiče Prešernovih nazorov, katere sem opisala, na njih pač ne morem in ne smem spremeniti ničesar.

E. J.

I.

Verodostojnost glavnega vira „Spominom“. — Prešeren, njegova zunanjost. — Nekoliko potez iz njegovega značaja. — Njegovi nazori o ženstvu. — Iz njegovih dijaških let. — V Ljubljani.

„Vodnik je vsaj sam lahko spisal svojo zanimivo avtobiografijo, jaz pa še tega ne morem, ker moje življenje ima tako malo zanimivega! Včasi sem mislil, da bodo tudi meni veljali Vodnikovi stihi:

»Ne sina, ne hčere
po meni ne bo« . . .

Sedaj pa je drugače; rodila se mi je hčerka in tako mi je še bolj všeč.“

Te besede je govoril moj oče materi, ko ji je izročil Vodnikove poezije z njegovo avtobiografijo.

Toda bilo je drugače, kakor je mislil Prešeren. Kmalu po njegovi smrti prednašali so se omenjeni stihi, nanašajoč se na Prešerna, pri neki dile-

tantski predstavi, katero so priredili, da bi s čistim dohodkom prispevali za njegov nagrobni spomenik. Spisali so tudi njegov življenjepis; in njegovi „čestilci“ so menili, da ga morajo kazati v taki luči, kakor ga opravičuje edino le njegov genij. Pa, tudi to je minulo...

„Zakaj se dr. Prešeren ni bil oženil?“

To vprašanje sem često čula iz ust moža katerega sem visoko čislala ter mu bila dolžna posebne hvale. Meni ni bilo vsejedno, kaj misli o mojem očetu rojak, ki je pokazal z dejanjem, kako visoko ceni genija Prešernovega. In tako sem začela pisati o božiču l. 1875. spomine na svojega očeta dr. Prešerna dr. Razlagu, ki me je bil vzpodbudil k temu. Če imajo torej ti spomini kako vrednost, je to v prvi vrsti zasluga tega plemenitega, sedaj že pokojnega moža. Kajti sicer bi se bila takrat le težko odločila za to nalogo, do sedaj pa bi bila že pozabila marsikaj. Res je tega od takrat samo šest let*) toda tedaj je bilo kmalu po smrti moje matere, in malo pred njeno smrtjo t. j. nekako dve leti prej je često govorila z menoj o Prešernu.

Opisati ga morem torej le tako, kakor mi ga je opisávala moja mati, ki je trinajst let občevala ž njim. Kar pripovedujem, vem od svoje matere.

---

*) To je bilo leta 1881., ko sem bila začela pisati »Spomine«. E. J.

Navada je, in prav pametna, da si človeka, ki nam kaj pripoveduje, ogledamo malo natančneje. Kdo si? — Ali se ti sme verjeti? — Imaš li tisto navado, da vidiš stvar v višnjevi romantični luči?

Ali se je moji materi smelo verjeti? Smelo! Meni ni nikdar govorila neresnice. Še tiste nedolžne laži nisem slišala od nje, s katero včasih matere utešijo preveliko radovednost otrokovo. Če sem jo kaj takega vprašala, na kar ni vedela ali ni marala odgovoriti, zavrnila me je kratko: Že še izveš, ako bodeš živela; umrješ pa lahko, ako ne veš vsega. In prav je imela!

Tudi hinavstva ni poznala. Bila je skrajno odkritosrčna do brezobzirnosti. Preprosta hči, preprostega slovenskega ljudstva.

Na tem mestu lahko ponovim, kar sem pisala pred šestimi leti dr. Razlagu. Kdorkoli dobi v roke te „Spomine“ — upam, da postane čestilec mojega očeta, čeprav ni moj osebni prijatelj. Pripovedovati vam hočem, kar mi je znanega, naslikati vam hočem podobo očetovo, ki živi v mojem srcu. Spoznajte Prešerna, kakor ga poznam jaz; morda ga začnete ljubiti tudi vi!

Ne samo dr. Razlag, ampak tudi drugi moji rojaki so vpraševali: „Zakaj se dr. Prešeren ni bil oženil?“ Zategadel opišem njegovo razmerje z mojo materjo bolj obširno, kakor mi ga je pripovedovala sama; morda se potem pojasni to vprašanje.

Neki pesnik pravi, da je zakon grob ljubezni — jaz pa menim, da je uboštvo njen grobokop. To velja posebno ljudem, ki ne poznajo one ljubezni, ki se v trpljenju čisti in vekša; — moja mati je bila dobra, požrtvovalna, kakor vse ženske, toda idealistka ni bila.

Tudi mislim, da se spozna značaj Prešernov mnogo bolje, če ga opišem v občevanju z mojo materjo, ker se je pri njej vedel mnogo bolj naravno in neprisiljeno, čeprav tudi njej nasproti ni nikdar pozabil svoje visoke naobrazbe in ni izgubil dostojnosti. Čeprav mu je provzročila marsikatero bridko uro, ni imel nikdar besede, ki bi bila ranila njeno ženstvo. Razen tega je dr. Prešeren nekoč sam dejal moji materi — bilo je še pred rojstvom njegove hčerke — da namerava spisati roman o dogodkih pri dr. Chrobathu. Tudi zato menim, da smem pisati nekoliko bolj obširno . . .

* * *

Da je bil dr. Franc Prešeren 3. decembra l. 1800. v Vrbi na Gorenjskem rojen, je že znano dovolj.

Ker kmalu ne bode nikogar več, ki bi ga bil poznal, in ker tudi nimamo nobene njegove slike po naravi, hočem ga naslikati, kakor mi ga je opisovala mati, ki je trdila, da bi ga še sedaj naslikala, „ko bi znala slikati.“

Kakor sam pravi, je meril „pet črevljev in palcev pet“, imel je torej predpisano vojaško mero. Nekoč je tožil: S svojim krojačem imam križ! Prej, dokler sem bil še suh, je dejal: „Za tako vitkega gospoda, je težko delati.“ S tridesetim letom sem se začel rediti in s svojim štiridesetim letom sem mu že predebel, ker pravi, da je jako težko napraviti lepo se prilegajočo obleko tako korpulentnemu gospodu.

Obraz mu je bil zdravo rudeč in nekoliko od solnca zagorel; čelo belo in neprevisoko, ker je bil zelo bujnih las; moja mati je trdila, da je bilo to čelo najlepše, kar jih je kdaj videla. Oči, sive in bolj majhne, je imel le napol odprte; njegov pogled je bil navadno resen in je dajal očem nekaj motnega, vsled česar so ljudje uganili, da gleda temno. Samo kadar je bil razburjen, n. pr. vesel ali jezen, zaiskrilo se mu je oko in mogočen žarek je zadel predmet njegove ljubezni ali njegovega srda. Moji materi je rekel, da vidi v dno človeške duše, in nemogoče bi bilo nalagati ga. Obrvi so mu bile svetle in košate; nos podolgast in nekoliko zakrivljen; usta majhna; ustnice fine, gorenja je molela nekoliko preko spodnje. Kadar se mu je tresla spodnja ustnica, se je vedelo, da je razburjen; kajti nikdar ni izgubil treznega prevdarka. Brada mu je bila mehka in okrogla s plitvo jamico. Njegov pogled je bil skoro oster, a okrog ustnic je imel potezo iskrene dobrosrčnosti in miline. Lase, ki so bili

zelo gosti, mehki in svetli, temnorujavi, skoro črni, je nosil navadno zelo dolge. Posebno mu je ugajalo, če ga je mati počesala, ker so ga potem zbadali njegovi znanci, češ, da ga je počesalo njegovo dekle. Prijalo mu je tudi, da mu je moja mati pulila posamezne sive lase, ki so se začeli prikazovati. Večkrat ji je dejal, naj mu jih le populi, ker mu jih je naredila sive. Nekega dne se moji materi ni ljubilo brskati po teh gostih laseh in iskati tedaj še redkih sivih eksemplarjev. Dejala je torej: „Če bi hotela poiskati vse sive lase, populiti bi morala kar vse od kraja."

Užaljen jo zavrne: „Moj Bog, meni se pač vsako veselje zagreni! „Le čakaj, tudi ti osiviš!" In res se je izpolnilo to njegovo prerokovanje še pred njenim tridesetim letom.

Obraz mu je bil podolgast. Hodil ni nikdar pokoncu, ampak bil je navadno nekoliko upognjen. Korakal je naglo; kadar je bil razvnet, hud, pa je skoro tekal; včasi zopet je stopal neskončno počasi in povešeno. Stopinje so mu bile kratke in goste, in eno nogo je vlekel nekoliko za seboj. In čeprav je bil kmečki sin, imel je majhne roke in noge.

Njegova pisava je bila čedna in razločna.

Bil je izvrstnega spomina.

Najneznatnejšo stvar, katero mu je pripovedovala moja mati, si je zapomnil ter jo vedel še čez dolgo skoro doslovno. Že iz tega vzroka bi ne bilo dobro nalagati ga, česar bi tudi izlahka

ne bil oprostil. Dejal je, da ni nikdar vzroka zlagati se; on da se ne bi zlagal, čeprav bi mu šlo za glavo.

Moja mati ga je vprašala precej, zakaj nima verižice pri svoji uri; on pa se je nasmehnil, češ, da ni treba vsakomur vedeti, da ima uro, ter pripomnil: „Svoboden mož tudi ne nosi drugih verig kakor ljubezenskih“....

Reklo se je, da je Prešeren pijanec, zapravljivec in — babjek!

Ali je rad pil? — Da! Ali rad igral? — Da! In tudi ljubil je mlado, čedno dekle, toda ljubil ni žensk!

Njegova nezaupnost do ženstva je bila naravnost obžalovanja vredna; zaupal ni nobeni. In ta njegova nesrečna nezaupnost je bila vir premnogim bridkim uram, ki jih je imel sam, kakor tudi deklici, ki je postala moja mati.

Kadar čitam njegovo „Žensko zvestobo“, vselej me prešine bridka žalost.

Kdor izgubi vero v ženo, izgubil je vero v človeštvo sploh.

Ta pesem nam kaže najbolj jasno njegove nazore o ženski in izbriše mnogo pomena in vrednosti sonetnemu vencu, ki ga je spletel „Juliji“, kakor izbrišeš barvni prašek z metuljevih kril, če se ga dotakneš s svojo okorno roko. Na eni strani krasno-pisani metuljček — nežna ljubezen — na drugi ostudna gosenica, pomilovanja vredne nezaupnosti!

Kako velike udanosti, brezmejne potrpežljivosti in neskončne ljubezni je bilo treba, da je ozdravelo to srce! In to nalogo je imelo — ubogo dete!

Zaničeval je vse ženstvo kar od kraja. Ženskam iz boljših krogov se je poredno posmehoval, dekleta pa je rad popraševal, kdaj se omožé, kar mu je nakopalo marsikak piker odgovor, zlasti, če je dotična vedela, da najbrže obsedi. Večkrat je trdil, da dekleta vselej vedo, kdaj se pomožé, ker jim moški to obetajo. Tudi dvoril je deklicam rad; seveda so bile potem prepričane, da je dr. Prešeren vanje zaljubljen.

Imel je znanca, ki je imel edino hčer in dve lepi hiši. Dekle je bilo zelo muzikalno in je tudi podučevalo klavir. Tej deklici je dr. Prešeren pridno dvoril. Ta okoliščina je napotila njenega očeta, da mu ponudi njeno roko. Toda Prešeren je obžalovaje odklonil to ponudbo, češ, da je že davno izbral, in da je že oče; nikdar pa da ne vzame druge, kakor matere svojega otroka. To je pripovedoval dotični Prešernov znanec sam moji materi po očetovi smrti. Tudi Prešeren ji je to že prej pravil rekoč: „H. mi ponuja svojo škrofulozno hčer, toda vkljub njenemu denarju je ne maram!“

Često je tudi dejal, da ni noben oženjen mož tako zvest svoji ženi, kakor on moji materi. In tega moža so nazivali nemoralnega!

In kar se tiče pijače in igre! Moja mati ga je poznala trinajst let, a videla ga je samo enkrat vinjenega — pa še takrat je bila ona kriva! Res je, da je rad pil, toda ne zaradi pijače same. Bil je izmed onih globokih, strastnih narav, ki ne iztresejo svojega srda, ampak na tihem kuhajo jezo in žolč, ne da bi njih obližje kaj vedelo o tem. Teka in spanja ni — ženska joka in vene — mož pa pije, da bi se omamil in privabil spanje; in vino, ki sicer krepi zdravje, mu postane strup.

In njegova strast do igre?! V tistih časih je živela v Ljubljani gostilničarica „Podbojeva Metka“ po imenu. Imela je tri hčere. Ena se je omožila z nekim K., ki je bil v svoji mladosti navaden postopač; kaj je bil pozneje, ne vem. Druga je vzela nekega Ogra, katerega so potem obesili radi razbojništva. In tretja, o kateri so govorili, da jo vzame moj oče, je vzela nekega Angleža, ki je bil baje tako grd, da ga v vsej Ljubljani ni maralo nobeno dekle. Bil je strojnik v takratni „cukrarni“ in razmeroma bogat — imel je celo svojo lastno ekvipažo.

Pri tej gostilničarki se je torej takrat igralo vsak večer — ona sama je imela „banko“; in medtem ko je mati igrala, stregle so hčere igralcem. Tja je Prešeren pogosto zahajal in najbrže pustil ondi prenekateri goldinar... Kaj zato! Nihče ni brez napak! Kakor sem čula od nepristranih ljudij, ljubijo igro skoro vsi Jugoslovani.

Iz Prešernove mladosti ne vem mnogo, samo to mi je znano, da je bil ljubljenec svoje matere, katero je tudi on ljubil z vsem ognjem nežno ljubečega srca.

Samo kadar je imela „žehto“ in je — po navadi razvajenih otrok, ki so najbolj sitni, kadar ima mati največ opravka — skinčal za njenim hrbtom, jih je dobil. Poslej je tudi vedel, da so ženske hude, kadar imajo perilo, tako je trdil sam moji babici.

Ko je še študiral v Ljubljani, je prišel neko poletje domov, ko so ravno želi. Ker je tudi njegova mati žela, hotel ji je nekoliko pomagati; vzame torej njen srp in začne žeti. Pa ker ni bil dela vajen, se globoko užanje v kazalec svoje levice. Obrunek na prstu je imel vse svoje življenje za spomin. Veliki hlapec ga je — šestnajstletnega mladeniča — poučil prijazno o razliki med obema spoloma in o medsebojnih razmerah. Tudi to je Prešeren sam pripovedoval moji materi.

Dr. Prešeren je imel tri strice; eden izmed njih je živel in umrl kot župnik v pokoju v Rožnih ulicah. Pri tem je tudi stanoval do njegove smrti in podedoval njegove knjige in brevirje. Gospodinjila mu je Prešernova sestra Katra, ki je podedovala hišno opravo, katero je rabil moj oče do svoje smrti.

Drugi Prešernov stric je umrl leta 1836., mislim, na Šmarni gori kot župnik. Zato je imel navado šaliti se, da je Mati Božja s Šmarne gore njegova teta; večkrat je tudi moji materi svetoval,

naj se v potrebi le k njej zateče, kajti usliši jo gotovo.

Tretji stric pa je umrl kot župnik na Skaručni. Vsi trije so se pisali za Prešerna. Sestra skaručenskega župnika in obenem tudi njegova gospodinja pa je preživela celo mojega očeta.

Zdi se, da omenjeni strici niso dovolj izdatno podpirali Prešerna, ker se je moral pečati tudi s poučevanjem. Tako je bil tudi nekaj časa za domačega učitelja pri deželno-sodnem svetniku Lavrinu; Lavrinova gospa pa je bila sestra Primčeve gospe, Julijine matere. Prešeren je nekoč zatrjeval moji babici, da gospa Lavrinova ni bila zvesta svojemu možu, in da dvomi, da bi gospod svetnik Lavrin bil v resnici oče teh otrok. Moja babica, ki je zelo čislala Lavrinovo gospo, je bila vsled tega silno razdražena . . .

Gospod Lavrin je umrl leta 1848. v Milanu kot predsednik nekega sodišča in sicer od žalosti radi svojih sinov, ki so pod laško zastavo streljali v stanovanje svojega lastnega, tedaj že priletnega in bolnega očeta. To je pripovedovala njegova druga žena mojemu dedu, ter mu hkratì pokazala kroglje, ki jih je bila pobrala pred posteljo svojega bolnega moža. Ta gospa se je morala po moževi smrti celo izkazati, da ni mati onih sinov, ki so se uprli, kajti sicer bi ne bila dobila nikakšne pokojnine.

Ko se je Prešeren še šolal v Ljubljani, se je primerilo, da je dobil v nekem predmetu dvojko.

Prepričan pa, da se mu godi krivica, raztrga spričevalo na kosce ter jih vrže profesorju pred noge. Nikdar ni storil nikomur nobene krivice, zato je tudi ni mogel prenašati.

Iz njegovega dijaškega življenja na Dunaju vem samo sledeče, kar je sam pravil moji materi: „Na Dunaj prišedši sem stanoval pri neki vdovi, ki je imela mlado hčerko. Obe ženski sta se živo zanimali zame, in zlasti hči je bila silno ljubezniva. Vabili sta me na sprehode, dajali si mnogo opraviti z menoj, toda jaz nisem razumel — ničesar. Dekle sem imel v posebnih časteh, smatral jo za Venero, za Madono, katere si še dotakniti nisem upal. Ah, kakšen osel sem bil takrat! Na srečo sem dobil kmalu potem mesto domačega učitelja in odšel od omenjenih žensk.“ Kasneje mu je nekdo potegnil mreno z očij ter mu povedal, da je imela njegova „Madona“ pregrešno znanje, in da bi bila rada njemu nakopala posledice njegove.

Toliko z Dunaja.

Leta 1829. je vstopil kot praktikant v komorno prokuraturo, kjer mu pa služba ni ugajala. Ko je izstopil iz državne službe, je bilo tudi konec njegovi uradniški karijeri. „Svoboden mož ne nosi jarma!“

Vstopil je torej za koncipijenta pri dr. Chrobathu ter ostal ondi do meseca avgusta leta 1846. Tega leta je bilo v Kranju ustanovljeno mesto okrajnega odvetnika, in Prešernu se je dalo na

izbor iti v Kranj ali Postojno. Ker je izprevidel, da v Ljubljani sploh nikdar ne dobi odvetniškega mesta, je hotela nesreča, da se je odločil za Kranj.

II.

Julija Primic. — Dr. Chrobat. — Emil Korytko in grof Horodynski. — Langus. — Kastelic. — Prešeren se seznani z Ano Jelovšekovo.

Kakor sam pripoveduje v nekem svojem sonetu, prišlo mu je leta 1833. na misel opevati trgovčevo hčer „Primčevo Julijo". Ali je bil Prešeren res tako navdušen od te ljubezni, kakor nam pripoveduje v svojih krasnih sonetih, kdo ve? Osebno morda niti nikdar občeval ni ž njo.

Julijana Primic je bila rojena leta 1816. ljubljanskemu trgovcu Primcu; dekliško ime materino se je zvalo Hartel; bila je zelo bogate in odlične rodbine. Trgovec Primic je umrl, ko je štela Julija komaj pol leta. Poslej jo je vzgajala mati, ki je bila ošabna, silno pobožnjaška in skopa ženska. Ko je Julijin dvaindvajsetletni brat umrl na sušici, bila je Julija najbogatejše dekle v Ljubljani. Julija je rada pletla in je imela navado, da je čitala pri tem; pečala se je tudi z vezljanjem in šivanjem. Le redkokdaj je šla v gledališče ali kazino. Dami nista radi hodili na posete, tudi gostov nista marali;

izjemo so delali samo nekateri posebno odlikovani duhovniki. Julija je rada občevala z mladino — seveda le iz boljših rodbin. Ž njo se je šalila in smejala, tudi zapela jim je včasi; tudi to veselje ji je dovoljevala mati le redkokdaj.

Julija je bila plavolasa. Imela je modre oči, posebno lepo bleščečo polt in rudeče, rožnato obličje. Bila je majhna in nežna. Njena mati je večkrat zdihovala: „Ko bi bila Julija vsaj za glavo večja!" Tudi je držala jedno ramo nekoliko više nego drugo.

Ko je leta 1833. prišla moja mati v hišo, je bila Julija že zaročena z gospodom pl. Scheuchenstuelom, ki sicer ni bil kdovekako ljubezniv, pač pa zelo bogat; toda gospa Primčeva ni dovolila svoji hčeri omožiti se pred 24. letom.

Kadar je bila Julija jezna, zadobile so njene sivo-modre oči trd, hudoben izraz: „Dva jezna Keruba z mečem ognjenim."

Primčeva gospa je bila krstna botra moji materi; v hišo jo je vzela, ko je imela deset let. Eno leto naj bi hodila še v šolo, potem pa naj bi se učila šivati in drugih takih opravil, katera mora znati fina hišna. Primčeva je hotela vzgojiti svoji hčeri dobrega posla.

Toda moja mati s svojim živahnim, ognjevitim temperamentom, s svojo trmo in navado, imeti svoje srce vedno na jeziku, ni bila za hišo, kjer so se šopirile hinavščina, pobožnjaštvo in oholost, kjer se je celo edina hčerka morala pokoravati brezpogojno materini volji. Julija je bila dobra in

prijazna z materjo, učila jo je plesti in znamkati. In ko je jeseni leta 1835. zapustila Primčevo hišo, je Julija plakala....

Julija je govorila izključno le nemški, kadar pa bi bila morala govoriti slovenski, je rajši molčala. Na tem mestu še mal dokaz o domišljavosti Primčeve gospe.

Ko je leta 1835. začela po Ljubljani razsajati kolera, odpotovali sta dami na Dvor, ki je bil takrat last nekega Urbančiča. Tamkaj sta se seznali z nekim Trpincem, doktorjem medicine, ki se je strastno zaljubil v Julijo. Kadar je potem prišel v Ljubljano, posetil je dami in gospa ga je tudi povabila na kosilo, toda Julija je morala vselej iti h kaki teti na obed, dasiravno ni sicer nikdar kosila izven hiše. Doktor Trpinc je končno opazil to stvar in izostal popolnoma. Primčeva gospa pa je dejala nekega dne svoji kuharici, kateri je običajno vse povedala: „Pa tak-le si domišljuje, da mu bodem dala svojo hčer!“ Ta njen vsklik tudi kaže, koliko upanja bi bil imel dr. Prešeren v tej hiši.

Ta deklica torej je bila, kakor priznava Prešeren sam, njegova prva ljubezen. Jaz pa menim, da bi se reklo pravilneje: Primčeva Julija je bila Prešernova pesniška ljubezen.

Leta 1836. je prišla moja mati k dr. Chrobathu za pesterno. Imela je komaj trinajst let, a bila je, kakor trdijo ljudje, ki so jo poznali, že precej razvita.

In tisti, ki se je najmanj brigal za dekletca, je bil dr. Prešeren.

Takrat sta živela v Ljubljani internirana dva Poljaka, ki sta bila pri dr. Chrobathu na hrani. Eden izmed njiju, Emil Korytko, je umrl v Ljubljani; drugi grof Horodynski pa se je vrnil l. 1839. v svojo domovino.

Emil Korytko je izdal zbirko slovenskih narodnih pesmij ter si tako ohranil hvaležen spomin med Slovenci.

Dr. Chrobath je bil prvi zapazil mojo mater ter tudi opozoril oba Poljaka na njo.

Nekega dne je spremil Prešeren dr. Chrobatha k Langusu, ki je ravno slikal dvoje Chrobathovih otrok — Lujizo in Evgena. Tedaj pa vpraša Langus prijatelja Prešerna: „No, gospod doktor, kdaj pa se bodete Vi dali slikati? Vaš portret utegne še kdaj biti jako dragocen.“

„Kadar se oženim; sedaj pa še nimam neveste in si jo moram še-le izbrati, tako kakšno čedno in brhko hišno; z gospicami pa ne maram imeti ničesar opraviti!“

„„Pa vzemi mojo „kratkokrilko.““ — Tako je nazival dr. Chrobath mojo mater, ki je takrat bila ravno v najboljši rasti in so ji bila vsa krila prekratka.

„Kdo pa je to?“ je vprašal Langus.

„No, „guvernanta“ mojega dečka. Kaj, slikar, pa še niste opazili tega dekletca?! To ste mi

pravi možje! Ko bi bil samec, bi to dekle moralo biti moje."

Ta pogovor je pripovedoval kasneje dr. Prešeren sam moji materi.

Še le poslej se je začel Prešeren malo bolj zanimati za deklico, in to s tem, da je dražil njenega varovanca, Evgenčka, ki je bil tudi njen milček. Prešeren je imel namreč navado, da je šel vsako jutro ob devetih pozdravit Chrobathovo gospo; in pri tem je imel vedno nekaj dvoumnih poklonov za gospejino polusestro, ki je stanovala pri njej.

Tudi M. Kastelic, ki je bil nastavljen v licejski knjižnici in je poleg tega pisal pri dr. Chrobathu, se je začel zanimati za mojo mater.

To vse je napotilo gospo Chrobathovo, da ji je rekla nekega dne:

„Čuvaj se Kastelca! Prešeren je sicer muhast, toda pošten; Kastelic pa je zvita kača!" Chrobathova gospa je bila blaga in vse časti vredna žena, ki je zelo rada imela mojo mater. Večkrat jo je pohvalila tudi Prešernu, kako je pridna v šivanju in spretna v drugih opravilih. „Zvesto srce in delavno ročico za doto, ki je nima miljonarka, bi bil dobil z izvoljeno devico."

Tako je prišel maj l. 1837. Dr. Chrobathovi so imeli nekak vrt, kjer so se otroci igrali. Bilo pa je tam tudi kegljišče, kjer so se včasi, zlasti ob nedeljah, gospodje zabavali s kegljanjem. Kegljali so navadno: dr. Chrobath, oba Poljaka, kanonik

Jerin in včasi tudi dr. Prešeren. Ta vrt pa ni bil pri hiši, ampak nekoliko proč (ob današnji Barvarski stezi.) Tja je morala torej moja mati vsak dan po obedu z malim Evgenčkom. Nekega dne se je splazil Korytko za njo ter jo napadel kakor blaznik. Ona je klicala na pomoč, praskala ga, grizla in tudi mali Evgen se je drl na vse grlo videč, da vleče Korytko njegovo „Neti“ v lopo; tedaj pa se prikaže Prešeren. Kaj sta potem imela moža, ni mogla umeti, ker sta govorila poljski, vendar pa je imela poslej mir pred Korytkom, ne pa pred Horodynskim, ki pa ni bil tako nasilen. Gospa Chrobathova ji je torej nasvetovala, naj vselej vrata za seboj zaklene in nikogar noter ne pusti. Toda „Neti“ jo je ubogala le deloma . . .

Nekega dne je bil odšel dr. Chrobath z družino na kmete, doma je ostala samo moja mati z malim Evgenčkom. Po kosilu je šla z dečkom na vrt in prišel je tudi dr. Prešeren tja kakor po navadi. Zakasnil se je nekoliko in prišel v pisarno malo prepozno. Ko se je zvečer vrnila z dečkom, je bila gospoda že doma. Gospé ni prišla nič več pred oči, dr. Chrobath pa ji je dejal, da je odslovljena, že ve, zakaj. Obenem jo je izplačal in še tisti večer je šla k staršem domov. Mati jo je že pričakovala, kajti že zjutraj so jo bili obvestili, da pride dekle domov, ker ima znanje — z nekim vojakom. Odsihdob ni videla Prešerna več mesecev, ker tudi ni vedel, kam je prešla, in skoro bi ga bila pozabila popolnoma.

Na tem mestu naj pripomnim, da je dr. Prešeren skrajno vestno in natančno izpolnjeval svoje stanovske dolžnosti. Točno z zadnjim udarcem ob osmih zjutraj je že sedel pri svòji mizi, ravno tako popoludne ob treh; če pa se je primerilo, da je prišel prekasno, delal je toliko časa čez uro. Nekoč je potožil nekemu znancu, kako malo ceni dr. Chrobath njegove zasluge. Vsak odvetnik, ki ima posla s kmeti, ve, koliko truda in železnega potrpljenja je treba, da se tem ljudem kaj dopove. Dr. Chrobath ni bil po obedu za nobeno rabo več, ker se ni streznil do drugega jutra. Moral se je torej dr. Prešeren ubijati s kmeti ter jim razkladati stvari, katerih niso mogli ali hoteli umeti. In, kadar je bil že ves hripav, prekinil ga je njegov šef: „Pojdi, pojdi, nikar ne čenčaj toliko!“ ... „Sedaj pa imam!“ pristavil je bridko. In pomisliti je treba, da je dr. Prešeren prenašal to življenje celih trinajst let ...

Ko so torej pri dr. Chrobathovih odslovili mojo mater, šla je domov in se začela učiti šivati. Kakor sem že omenila, ni videla več mesecev dr. Prešerna, in tudi mislila ni več nanj. Nekega dne pa sta se srečala nepričakovano. Spoštljivo jo je pozdravil, ustavil se ter jo vprašal, kod hodi, da je ni nič na izpregled. Ne le, da si je vedno želel srečati jo, tudi v skrbeh je bil radi nje, da ne bi zašla med slabo tovarišijo, kajti v Ljubljani so ženske, ki speljujejo mlade deklice na napačna pota, in on je čul, da nima nič svojcev. Povedala

mu je, da ima starše, in da stanuje pri njih, kar mu je bilo jako pogodu.

Poslej sta se videla bolj pogosto. Kadar jo je ugledal, pozdravil jo je spoštljivo z globokim poklonom — kar je bilo za štirinajstletno dekle več ko preveč — ter jo spremil, če je deževalo, z dežnikom do doma.

Bilo je menda l. 1838., ko si Prešeren izmisli, da bi šla na Skaručino na božjo pot; in res mu je izpolnila željo, čeprav je bilo po zimi. In vendar še niso bile takrat njiju medsebojne razmere, kolikor smem z gotovostjo sklepati iz materinega pripovedovanja, take, da bi se smele imenovati „intimne."

Kmalu po tisti božji poti, tako nekako okrog novega leta 1839. se je bil šel Prešeren v mrazu in snegu ž njo sprehajat. Ker je bilo mrzlo, zavil je tudi njo v svojo suknjo, čeprav je ni slekel; „zeblo ga je, da so mu zobje šklepetali." Pri slovesu je dejal, da se je prehladil, in da hoče piti kuhano vino, predno gre spat. „Če me jutri ne bo, vedi, da sem bolan in pridi me obiskat."

In res je zbolel... Če ga je takrat obiskala, ne vem. Zdravnik mu je puščal in svetoval, naj se oženi, ker prepogosto puščanje, katero rabi, preveč slabi kri. Prešeren je bil tudi v svojem 30. letu zelo bolan; mislim, da je že takrat imel vodenico... Zdravniki so mu zabičili, da mora zelo redno in zmerno živeti, če hoče dočakati starosti.

Po tisti bolezni, katero sem omenila prej. sta se videla vsak dan. In dne 15. oktobra l. 1839, se je rodila Prešernu hči prvorojenka. Tisto leto je bilo najsrečnejše leto, kar jih je moja mati preživela ž njim. Pred pustom jo je pregovoril, da se je udeležila maskarade s svojo prijateljico; tudi on je šel tja in smela je plesati, kolikor je hotela, sam pa ni plesal nikdar, še celo v svoji mladosti ne.

Moja mati je imela lepo deklico za prijateljico, katero je imela zelo rada, in katere se je celo v svojih poznejših letih spominjala s posebno ljubeznijo, a morala se ji je odpovedati, ker je Prešeren to želel. Videti je ni mogel zato, ker se je neprestano smejala; „kdor pa se vedno smeje“ — je dejal — „je norec.“

Spomladi je začela moja mati bolehati, kar je tudi njemu potožila. Prinesel ji je knjig o bledici in nosečnosti ter njenih znakih in pojavih. Toda ona ni razumela ničesar o vsem tem, mati njena pa je molčala še vedno.

Prišlo je poletje. Neko nedeljo se je moja mati ravno napravljala v cerkev, ko začne njena mati: „Povej mi vendar, kaj je s tebój; ali si res tako neumna? Ali te ni nič sram? In pa še ta človek, ali je tudi on tako neumen? In kaj misli, ker ga ni nič blizu?“

Ko je njena mati odprla usta, bilo ji je hipoma znano njeno stanje. Ves dan je potem jokala, kajti moja babica ji je pravila grozne reči

o najdenišnici in vseh bridkostih, ki zadenejo ubogo, zapeljano deklico. „Nikakor ne more verjeti, da bi imel ta človek resne namene, ker sicer bi vendar že bil prišel v hišo.“

Na srečo mine vsak dan in minul je tudi ta. Vedela je, da je Prešeren zvečer pričakuje. Ko sta se sešla, povedala mu je najprej, da je noseča, in potem tudi materino nevihto. Dolgo časa se je trudil, da jo je potolažil zatrjevaje, da precej drugi dan poseti njeno mater. Davno se je že čudil, da ga nihče ne pozove; brez povabila pa vendar ne more v tujo hišo. Sedaj je častna stvar za njo skrbeti in sveta dolžnost vsakega moža, skrbeti za svoje dete; zlasti še, ker se mu smili njena mladost, ne privoli nikdar, da bi šla v najdenišnico, in naj bi bil še ubožnejši, kakor je. Toliko že zasluži, česar potrebuje otrok. In dokler bode mogel delati, ne bode njegov otrok nikomur v nadlego.

Vobče pa se je čutil srečnega, ko mu je povedala, da postane v kratkem oče.

Drugi dan je obiskal mojo babico. Med razgovorom, ki se je bil razvnel med njima, je morala moja mati iti ven. V bistvu ji je rekel isto, kakor prejšnji večer moji materi. Ko mu je babica očitala, da morda misli, da sme briti norce iz deklice, ker je revna, je odvrnil odločno, da je pač že prestar za kaj takega, in da je sploh nevredno moža, igrati se s srečo svojega bližnjega. Tudi on da je ubog, toda enega otroka že preredi. Ako bi

bil bogat, bi pač ne bilo treba nikomur opozarjati ga na njegove dolžnosti; zato se poroči z materjo svojega deteta še le tedaj, ko mu bodo dovoljevale gmotne razmere. Če bi je pa ne mogel vzeti, ali pa, da bi se izkazala kdaj njega nevredno, tedaj tudi ne vzame nobene druge. Da je revna, je vedel že prej; torej ni nikakega zadržka zaraditega, ker hoče biti popolnoma samostojen in povsem neodvisen od svoje žene. In ravno vsled tega se tudi ne more poročiti, dokler ne postane sam svoj gospod. Prosil je še babice, naj ji gre na roko s svojim svetom povodom hčerinega poroda; rad tudi poravna vse tozadevne stroške. Najljubše bi mu bilo, ko bi mati ostala doma ter ne dala otroka od sebe. Žal, da babica ni hotela ničesar čuti o tem — „že zaradi jezikov ne.“

In rodil se mu je zopet oni zli in nesrečni dvom o ženskem poštenju: „Babica naj se le briga za te reči, ker pač bolj gotovo ve, da je res babica, kakor pa on, da je res oče . . .“

Stara mati mu je na to odvrnila mirno: „Če pa je tako, da niste prepričani o svojem očetovstvu, me ta reč ne briga prav nič; naj mi le pripelje pravega, ali pa naj gre, kamor hoče!“ Sploh pa — je nadaljevala — da ga le sram ni, kaj takega reči, ker je pač dovolj star in učen tudi da ve, pri čem da je.

Smeje jo je vprašal, kdaj se bode vršila ta stvar.

„Če bode dekle, utegne biti Rezika . . .“

Odsihdob je prihajal vsak dan: vodil je mojo mater na sprehod, pesnil medpotoma; in če je bil posebno dobre volje, je celo pel; imel je dokaj prijeten glas, toda pevec pravzaprav ni bil.

Stara mati mu je nasvetovala, naj jo da na kmete h kaki babici; in res jo je dobila na Viču.

Bilo je sredi poletja, ko zboli moja mati. Ker ji je postajalo vedno huje, ga je šla njena mati klicat, čeravno je bilo že okrog desetih zvečer, naj odvede hčer, misleča, da se bliža njena ura. Prešeren je hitro dobil voz, zanesel vanj deklico ter se odpeljal ž njo na Vič. Drugi dan pa ji je zopet odleglo.

Skoro vsak dan proti večeru je hodil k njej, medtem ko je opoludne hodil k njeni materi. Tam zunaj pa ni bilo moji materi nič kaj všeč; tudi se je bala za Prešerna, ker je zvedela, da so se fantje nagrozili, da ga pretepo, kadar ga dobe v pest. On pa je vstrajal pri tem, da ostane, „ker se fantov ne boji.“

Moja stara mati in njena sestra, ki sta se bali, da utegne dekle umreti na porodu vsled svoje mladosti, sta ji svetovali, naj gre še prej k spovedi. Teta ji je povrhu še predlagala, naj si svojo vest razbremeni pri spovedniku, h kateremu ona zahaja; in res jo je ubogala. Nekega lepega jutra se torej napoti v mesto. Prvi znanec, ki ji pride nasproti — je bil dr. Prešeren. Srečala sta se na sv. Petra cesti; pozdravil jo je ter šel molče mimo. Zvečer je prihitel ves zasopihan na

Vič ter jo najprej vprašal, česa je iskala na vse zgodaj v mestu. Dejala je, da si je morala marsikaj nakupiti, česar ji pa seveda ni verjel.

Kmalu pa opazi, da je zelo zamišljena in otožna, kaj ji torej manjka?! Deklica globoko vzdihne in vpraša, kaj so „sodomski“ grehi. —

Prešeren jo vpraša, kje je čula to besedo in ji pogleda vprašujoče v oči. Dekle povesi svoj pogled.

„Ah, sedaj še le vem! Zato si bila torej v mestu! Vprašaj rajša popa, ki ti je to natvezil; jaz ne vem!“ zaklical je razdraženo. „Vidiš“, nadaljeval je, „to imaš, ker ravnaš, ne da bi bila mene prej vprašala. Saj si bila pri spovedi, ali ne?“ Deklica pritrdi. „In sedaj?... Kaj ne, dejal ti je, da ti ne more dati drugače odveze, kakor da me zapustiš? In, ali moreš storiti kaj takega, ali moreš zapustiti moža, ki te ljubi; ali moreš in smeš ostaviti očeta svojega otroka?... Ali veš, kaj je greh? Greh je varati one, ki nam zaupajo; greh je žaliti ljubeče srce ter ga slepiti. Ko bi se bila spovedala meni, bi bilo stokrat bolje. Sedaj pa živi v zavesti, da si storila sodomski greh!“ Nadaljeval je mileje: „Če pa misliš, da se že moraš spovedati, povej meni in jaz ti nasvetujem spovednika, kajti še je nekaj pametnih duhovnikov!“

Tu mi je navesti nekaj splošnih Prešernovih opazk o spovedi. O neki priliki, ko ga je moja mati vprašala, če tudi on hodi k spovedi, je dejal: „Nič ni za moža bolj poniževalnega — skoro bi

rekel onečaščujočega — kakor spoved. Če je človek storil kako krivico in to tudi uvidi, tedaj naj jo skuša poravnati. Greh je namreč škodovati svojemu bližnjemu. Če pa krivice ne poravna, mu ne more dati odveze noben duhovnik v imenu Boga vsegapravičnega . . .“

In ta mož naj bi bil tako skesan, kakor se je govorilo po njegovi smrti? Jaz tega ne verjamem! Kaj pa bi bil imel obžalovati Prešeren? Ali je bil morda zločin njegov genij, ali vsaj način, kako ga je uporabljal? Ali se ni to godilo, ker je ljubil svoj narod, v procvit vsega lepega, resničnega in plemenitega? In, ali ni ta brezimni tisto, kar imenujemo božanstvo . . .?

Pa dalje!

Moji materi ni ugajalo torej na Viču, toda Prešeren ni hotel ničesar čuti o tem, da bi se zopet vrnila v Ljubljano.

Nekega dne mu je rekla babica, da jo skrbi, če se vse gladko izteče, „ker je dekle še zelo mlado.“ Ko ga je zvečer nekoliko spremila domov, ji reče Prešeren, da bode treba poiskati druge babice, ker tej ne zaupa dovolj. Moja mati si ni dala tega dvakrat veleti. Precej drugi dan se napoti v Ljubljano ter kmalu najde babico, pri kateri bi počakala svoje ure, ki ni bila že več daleč. Ko je prišel Prešeren tja, je vprašal najprej, če se nadeja, da pojde vse po sreči, ker je njegova „Nani“ še tako mlada. Žena je bila pametna dovolj, da je odvrnila, da upa, da se vse srečno izteče.

Prešeren je bil pomirjen in žena si je na mah pridobila njegovo zaupanje.

Za boljšo karakteristiko Prešernovo, naj povem sledečo dogodbico:

Za časa, ko je bila moja mati pri omenjeni ženski — bilo je že meseca septembra — je bil dr. Prešeren povabljen pri odvetniku Wurzbachu, očetu sedaj živečih Wurzbachov. Bilo je že blizu polnoči, ko je prišel precej židane volje mimo hiše, kjer je stanovala moja mati. Kar mu šine misel v glavo, da bi šel pogledat, kaj „delajo". Stanovanje je bilo pritlično, in ker je bila tudi vojaška straža noč in dan pred hišo, niso zapirali vrat, česar pa Prešeren ni vedel. Ko potrka, so bili že vsi v postelji in žena se oglasi: „Kdo pa je?"

„Odprite, boste že videli."

„Saj je odprto."

Prešeren odpre, pogleda v temno sobo, zapre zopet vrata za seboj in izgine. Dotična babica pa ni nikdar izvedela, kdo da je bil oni pozni prišlec . . .

Ko se mu je rodila prva hčerka, je rekel moji materi, da ni treba dati otroka krstit. Mati se je zelo čudila tej njegovi opomnji, zlasti, ker je še pristavil, da si otrok, ko dorase, lahko sam izvoli vero, po kateri hoče živeti.

Njegovi nazori o otroški vzgoji so bili zelo podobni onim, katere razvija J. J. Rousseau v svojem „Emilu". Pa tudi sicer se je precèj nagibal k nazorom genevskih filozofov: „Le kdor res malo

potrebuje, je v resnici svoboden.“ . . . In Prešernove potrebe so bile vedno neznatne. Samo v jedni točki se Prešern ni strinjal z Rousseauom. Ta namreč pravi nekje, da je sladko, če ima človek kolikor mogoče mnogo od svoje žene; in ko bi bil bogat, bi dal vse svoji ženi, samo da bi se uveril, če ga ljubi radi njega samega, „kajti, vzame tudi lahko denar, a njega zapusti.“ Prešeren pa je dejal, da ne mara biti odvisen od svoje žene v nikakem oziru . . .

Otroka so krstili za Reziko in moja mati jo je dala na kmete v rejo; sama pa se je zopet vrnila k svojim starišem. Meseca novembra, torej čez tri mesece, ga je obiskala v spremstvu svojih starišev. Dete je bilo zelo bolno, in ko je dejala, da bi ga rada vzela s seboj, je oče privolil. Meseca maja l. 1840. je otrok umrl. Prešeren je bil zelo žalosten po svoji prvorojenki.

Za časa, ko je bilo dete doma, je hodil mater redno vsak dan obiskat. Često je dejal, da oče lahko tudi o polunoči obišče svojega otroka, in nihče nima pravice mu to zabraniti, zlasti še, če je dete bolno.

Ko je tako prišel nekega dne, potožila mu je mati, da je otrok strašno siten, da cele noči preupije. Prešeren je potolaži, da dete itak umrje toda deklica je bila še bolj otožna vsled tega. Reče ji torej, da je vendar bolje, če umrje o t r o k, kakor pa, če bi smrt ugrabila n j e g a, in bi njej dete ostalo. Stvar je razpletal bolj obširno, dokler

ni začela jokati. Da bi jo torej spravil na druge misli, jo vpraša, če ga ljubi dovolj, da bi mu lahko odpustila vse, karkoli bi ji utegnil storiti, in če ga nikdar ne zapusti.

Seveda mu je zatrdila, da je ni stvari, katere bi mu ne odpustila; tudi ga nikdar ne zapusti.

„Črna pa si kakor ciganka,“ vsklikne Prešeren nenadoma.*)

Jezna ga vpraša: Čemu ji to pravi, in če misli biti surov in žaljiv, bilo bi bolje, da bi . . . i. t. d. Nekaj časa se je smejal njeni jezi, kar jo je najbrže še bolj razljutilo, da je jezljala, dokler se tudi on ni raztogotil: „Dobro, grem, toda to le malo punico vzamem tudi s seboj, ker je moja!“

„Le vzemi jo!“

„Torej, ti vse lahko odpustiš, samo če se razžali tvoja nečimurnost, lahko ostaviš ne le mene ampak tudi svojega otroka!“

Da je govoril resnico, pokazalo se je pet let kasneje.

Po otrokovi smrti je moja stara mati neprestano tiščala v mater, naj pusti Prešerna, zato bi bilo najbolje, če gre iz Ljubljane. Prešeren se je temu upiral in vprašal deklico, če more res kaj takega storiti ter njega pustiti. „Zvesta si hočeva biti, drug drugega ne pozabiti in čakati, dokler se razmere zasučejo tako, da te bom mogel vzeti!“ Te besede je večkrat in z vso resnobo

*) Bila je zagorele poltí (brunetka.) E. J.

ponovil. Pa, ker ni šlo zlepa, moralo je iti zgrda. Stara mati je nahujskala deda in moja mati je morala ponoči zbežati iz hiše. Šla je k svoji teti, ki je bila na Poljanah omožena z nekim mizarjem.

V tistem času je dr. Prešeren vdrugič prosil odvetniškega mesta v Ljubljani in dal je mojo mater učit se kuhati.

Takrat je umrl materin ujec. Kakor običajno so šli sorodniki pokojnikovi po pogrebu v gostilno. Slučajno moja mati ni bila jedla ničesar tisti dan in tudi v gostilni ni nič prigriznila. Domov prišedši je šla v kuhinjo ter se začela sezuvati. Na to je prišel Prešeren. Ko se je poslovil, spremila ga je nekoliko — bosa. Bilo je predpustom, sneg je ležal kroginkrog, torej je bilo zelo mrzlo. Kri ji je začela siliti v glavo, nekoliko vsled zavžite pijače, še bolj pa vsled mraza. Izgubila je zavest. Po njenem zmedenem govorjenju je spoznal, kaj ji je; in ko je opazil, da je bosa, ga je začelo skrbeti. Mimo pride neki vojak, katerega poprosi, naj mu pomaga spraviti deklico domov. Pa slabo je naletel, kajti vojak je šel preklinjevaje dalje. Ujezil se je, pograbil nezavestno deklico ter jo nesel domov. Ker se je bal, da utegne dobiti vročico, je poslal takoj po zdravnika dr. Melcerja, ki pa ni mogel priti, ampak poslal je samo neke praške. Tisto noč je ostal Prešeren poleg njene postelje ter ji dajal zdravila; zapustil jo je še le zjutraj, ko je malo zadremala. Predno je šel v pisarno, se je še enkrat napotil k njej, a gredoč je

srečal tetine otroke, ki so mu povedali, da je „Nani“ zopet zdrava. Prešeren se je obrnil in ni šel k njej. Tudi potem se nista dolgo videla, da je naposled že mislila, da jo je pustil.

Tako je minul pust in bližala se je velika noč. Neko nedeljo je mati sedela pri oknu. Po cesti, ki vodi k „Božjemu grobu,“ je prišlo več gospodov v gosjem redu, ker je bilo blatno, in zadnji med njimi je bil — Prešeren. Tudi on gre mimo. Čez nekaj časa pa začuje moja mati njegovo karakteristično trkanje. Ker ni bila sama doma, pokliče jo ven ter nekoliko ošteje. Mati mu seveda ni ostala nobene dolžna, kakor imajo sploh navado ljudje, ki nikdar ne priznajo svojih slabostij in napak. Ker pa je bila le presrečna, da je ljubljeni mož vendar le prišel, je kmalu odjenjala in bila sta zopet dobra. Toda stara mati, ki je smatrala za srečo in spas svojega otroka, če pretrga vse vezi s Prešernom, je naščuvala še teto, da je pognala od hiše mojo mater — v pozni noči!...

Iskala si je torej službe s privoljenjem Prešernovim, ki je menil, da bode v kaki solidni hiši najbolj na varnem. Toda to ni bilo tako lahko, kakor bi kdo mislil. Nekatera hiša ni ugajala Prešernu, v drugi zopet je dejala gospa, da si ne da streči od nje i. t. d. In tako je prišla k Recherju, kjer je služila za hišno od 1. 1841. do 1. marcija 1842. Dr. Recher, sin njenega gospodarja in osebni prijatelj Prešernov, ji je dovolil, da je smela Prešerna sprejemati v gosposki sobici vsak večer;

stari Recher je namreč redno pohajal ali v gledališče, ali v kazino, za to je bila prosta.

Često ji je Prešeren dejal: „O, ko bi jaz imel táko-le sobico! Kako rad bi ostajal doma in bi v prijaznem pomenku preživela dolge večere ali pa bi delal. Koliko več bi lahko pisal, ko bi imel táko-le mehko gnezdice!“

Kakor znano, je imel stari Recher veliko trgovino z žitom in vsled tega tudi mnogo uslužbencev. Ker je bil Kočevar, bili so tudi njegovi posli po večini Kočevarji in povrh še v bližnjem ali daljnjem sorodstvu ž njim.

Prešeren je bil ljubosumen na jednega teh gospodov; seveda je sodil krivo!

Res da je imela napake, ki so po večini izvirale iz njene strastne nravi, toda sebičnost, laž in hinavščina so bile tej čisti, otroški duši tuje! Ljubila je moža, radi katerega je toliko trpela, ki je razdrl vso srečo njenega življenja — česar seveda takrat še ni slutila — ljubila ga je, kakor ga je mogla, kakor je sploh umela ljubezen in moža, kateremu je darovala svoje srce. Zato je prišlo često do burnih prizorov, katere je povzročila njegova ljubosumnost, in kateri se ni znala ogniti njena razburljivost.

Nekoč ji je zaklical: „Ali misliš, da se me res tako naglo iznebiš! Prej bi se bila premislila, sedaj te več ne pustim!“

In prav neženske in neljubeznivo mu je odvrnila, če mu je morda ona vzela „mladeništvo.“

Poslej ga zopet ni bilo nekaj časa, dokler mu ni pisala, naj pride.

In tako je prišel marcij l. 1842., ko je službo pustila, ker ji je on dejal, da ji ni treba služiti, trdno namreč upa, da postane prav kmalu sam svoj gospod. Takrat je vtretjič prosil odvetniške službe v Ljubljani...

Kmalu pa ju je imela zopet zbližati nova vez...

*

Predno nadaljujem, moram na tem mestu zopet pristaviti in omeniti nekatere stvari.

Bilo je nekako v začetku štiridesetih let, ko se je Prešernu ponudila dobro plačana služba v cesarski ruski knjižnici moskovski — če se ne motim. Toda Prešeren je ponudbo odklonil, ker ni maral zapustiti svoje domovine.

Ko ga je mati vprašala, zakaj ni vsprejel tako dobre službe, odvrnil ji je, „če bi ga z lahkim srcem pustila v tujino,“ in poleg tega, „še maček rad doma pogine.“

V tem času je tudi bilo, ko ji je pravil, da mu je nekdo pisal, zakaj ničesar več ne spiše. Pripomnil je tudi, da so mu skrbi potisnile poezijo v kot, in razen tega da nima niti pravega doma, da bi zvečer delal. Končno ga često tudi njegov poklic utrudi, da mora, žalibog, iskati svojega razvedrila izven hiše. Pogosto je tudi potožil, da ne more spati.

Njegova sestra, ki je ostala vse svoje življenje priprosta kmečka ženica, mu je stregla kakor je vedela in znala, vendar ne tako, kakor bi potreboval. Nekoč je celo svojo spalnico delil z dvema učencema — s svojima nečakoma, Jakobom in Ivanom Vovkom — pol leta, če ne dalje.

Kolikrat je bridko vskliknil: „Ko bi bil črevljar, ne bi potreboval drugega, kakor svoje orodje in stol, pa bi delal in imel svoje otroke pri sebi ter jih sam vzgajal, sedaj pa jih moram imeti pri tujih ljudeh!“

III.

Matija Čop. — Andrej Smolé.

Moja mati ga je vprašala nekoč o nekom, če je njegov prijatelj. „Dete, jaz nimam prijateljev — znancev pač, toda ti niso moji prijatelji!“

In bodočnost je pokazala, da je govoril resnico.

Samo Čopa in Smoleta je nazival prijatelja. Da je Matija Čop utonil v Savi, ko se je kopal, je znana stvar... In kdo ve, če se je to zgodilo le slučajno? Tudi temu velikemu možu se je življenje grenilo po možnosti; kajti Matija Čop je bil, kakor Prešeren in njegov prijatelj Smole,

v spodtiko vsem „pravičnim,“ katerih ni nikdar manjkalo v Ljubljani.

Andrej Smole je umrl 30. novembra 1840. za kapjo, potem ko si je za svojega večletnega bivanja na tujem pokvaril popolnoma svoje živčevje.

Bil je ravno njegov god in povabil je bil več gospodov na večerjo „na zajca.“ Samo ob sebi se razume, da je bil tudi Prešeren povabljen. Ko je Prešeren vstopil, zgrudil se je Smole od kapi zadet v njegovo naročje. Hitro so poslali po zdravnika in duhovnika — toda Smole je bil ob besedo.

Ves zasopel, potrt in prepaden pride Prešeren moji materi povedat, da je izgubil svojega najzvestejšega prijatelja. Moja uboga, otročja mati pa, mesto da bi kazala sočutje v njegovi bolesti, ga vpraša, „kdo je potem zajca snedel.“ Globoko užaljen se obrne Prešeren proč.

To pa je prišlo tako-le: Ljudje so moji materi vedno zatrjevali, da je Prešeren nikdar ne vzame, dokler bode občeval s Smoletom, ki je sprijen „prostomislec.“ Zato je poročilo o njegovi smrti ni nič kaj ganilo. „Še le kasneje“ — dejala mi je sama — „sem uvidela, da bi mi Smole nikdar ne bil mogel škodovati, in da je bil tudi Prešeren boljši, dokler je imel Smoleta.“ Smole je Prešernu večkrat dejal, da bi rad videl njegovo dekle, Prešeren pa je odvrnil, da tega pač ni treba.

Ker je Smole prevedel neko gledališko igro iz angleščine, in je tudi zbiral narodne pesmi

ter imel sploh „odprto srce in roko“ za narodno stvar, naj mi je dovoljeno pripovedovati o njem kot najboljšem prijatelju Prešernovem, kar vem od svoje matere, kateri je vse to pripovedoval najprej Prešeren sam, potem pa tudi neka Smoletova prijateljica, ki ga ni mogla nikdar pozabiti.

Smole je bil bogatih roditeljev sin. Njegov oče, gostilničar ali žitni trgovec — mislim, da zadnje — je svojo hišo popravljal ali prezidaval. Pri kopanju tâl nateli so njegovi delavci na sod, ki je globoko tičal v zemlji. Poklicali so starega Smoleta. Ker je bilo ravno okrog poludne, jih je poslal domov z opomnjo, da dvignejo sod po kosilu. Toda, ko so se vrnili, so pač našli luknjo v zemlji, o sodu pa ni bilo ne duha ne sluha. In od tedaj so bili Smoletovi starši zelo bogati, medtem ko so prej veljali samo za premožne. Tako je pravil moj ded. Andrej Smole — najbrže Prešernov sošolec — je bil materin ljubček, ki ga je vedno z denarjem zalagala, vsled tega je bil tudi tako lahkoživ. O njem se je pripovedovalo, da si je smodke z bankovci prižigal. Moja mati je nekega dne vprašala Prešerna, če je res, kar ljudje govore, čemur je pritrdil rekoč: „E, to so bile mladostne bedarije!“

Smole se je bil zameril zelo občutljivi Metternichovi vladi, ki ga je hotela prijeti; toda pravočasno opozorjen, je pobegnil ponoči iz Ljubljane ter se napotil preko Trsta na Angleško. Poslej je preživel več let na tujem. Pred svojim begom

je imel Smole intimno znanje z neko deklico, katero jo ob slovesu priporočil svoji materi. In res je plemenita gospa po materino skrbela za njo, kakor tudi za dečka, ki je kmalu potem prišel na svet. Toda, še predno se je Smole vrnil, zapustila je omenjena deklica z nekim častnikom Ljubljano in ostavila svojega otroka. Smole je prišel čez nekaj let zopet nazaj, a na tujem je bil zapravil svoje zdravje in premoženje. Njegovi živci so bili tako slabotni, da ni mogel hoditi brez opore, akoravno še ni bil štirideset let star. Njegova mati je naložila zanj dvajset tisoč goldinarjev, da ga obvaruje bede. Porabiti pa bi smel le obresti, in glavnica naj bi po njegovi smrti pripala sinu. Smole je bil popolnoma zadovoljen s tem ukrepom svoje matere, izgovoril si je samo, če postane sin Rudolf duhovnik, da ne dobi on tega premoženja, ampak otroci Smoletovega brata.

Ko je umrl Andrej Smole, ni imel deček nikogar, ki bi se kaj brigal zanj. Tako se je zgodilo, da je kot štirinajstletni trgovinski učenec storil neko nerodnost. Čeravno bi bil škodo, ki itak ni bila velika, lahko poravnal, dal ga je njegov varuh (dr. Napret) zapreti. Ko pa je Prešeren to izvedel, je bil skrajno užaljen in se je precej kar najtopleje zavzel za dečka. Naprej je poskrbel, da so ga takoj izpustili; in ko se je kmalu potem preselil v Kranj, ga je vzel s seboj. Ostal je do njegove smrti pri njem. Kaj se je potem zgodilo z Rudolfom, mi ni znano.

Ko se je Prešeren tako živo zavzel za dečka, čudila se je moja mati, češ, zakaj se toliko zanima za lahkomiselnega paglavca. Prešeren pa ji je odgovoril: „Rudolf je nesrečen! Njegov oče je mrtev, mati pa ga je zapustila, ko je bil še v povojih, sicer pa nima nikogar, ki bi se količkaj zanimal zanj. In, on je tudi sin mojega najboljšega prijatelja!“

O Čopu sem še pozabila omeniti, da je imel pri sebi sestro, katero je po njegovi smrti vzel v službo modri škof Wolf, ker je bila popolnoma osamljena . . .

IV.

Ane Jelovšekove čimdalje bolj intimno razmerje s Prešernom. — Tega razmerja svetle in temne strani.

Prešeren je moji materi nasvetoval, naj mnogo čita, „kajti iz vsake knjige se človek lahko kaj nauči.“ In v tem ga je ubogala prav rada.

Prešernova posebnost je tudi bila, da ni nikdar govoril z mojo materjo slovenski, ampak vedno le nemški, tako da je mnogo ljudij menilo, da Prešern sploh slovenskega jezika ne zna.

Stara mati, katero je jezilo, če se je vpričo nje nemški govorilo, ker ni razumela tega jezika, je pripomnila nekoč, če ne zna njena hči sloven-

skega. „Ne, ne, ne zna ne,“ ji odvrne Prešeren, „kajti ljubljansko narečje ni slovensko!“

Če je moji materi obljubil, da pride, bil je na vsak način mož beseda. Celo, kadar je nepričakovano zašel v družbo, jo je pustil, četudi samo za tako dolgo, da je videl deklico ter ji povedal, da je zadržan. Tako jo je hotel uveriti tudi v malenkostnih stvareh, da sme računati na njegovo besedo. Pa tudi on ni hotel čakati zaman.

Bilo je malo pred mojim rojstvom, ko si je moja mati vtepla v glavo, da mora Prešeren drugi dan priti k njej. Odgovoril ji je, da nikakor ne more.

„Pa mi moraš obljubiti,“ silila je dalje.

„Dobro, če na vsak način hočeš, da ti obljubim, da pridem! Seveda ga ni bilo, ker ni mogel, kakor ji je bil povedal že prej. Zato se je hotela maščevati in ni šla na sestanek, dasiravno je vedela za trdno, da je pričakuje. Razjarjen je prišel tedaj k njeni materi, „naj pove svoji „Nani“, da ji ni treba norcev briti iz njega.“

Ona gostilničarka — Metka — o kateri sem že govorila, mu je dejala nekoč, da bode z ženitvijo odlašal tako dolgo, da ga ne bode maralo niti najgrje staro babše.

„O, prijateljica, ko bi poznali moje dekle, mlajše in lepše je, kakor vaša najmlajša hčerka!“

„Gotovo je že obupala nad vsem svetom,“ pripomnila je častitljiva dama pikirano...

Prešeren je bil vedno povabljen na godovanje gospe Chrobathove, ki je bila Josipina in je o svetem Jožefu praznovala svoj god. O tej priliki se je dal vselej obriti, kakor tudi sicer vsak drugi dan, in vrhutega tudi ostriči, kar pa sicer ni bila njegova navada. Ko je bil tako pomlajen, pripomnila je Chrobathova kuharica: „Gospod doktor, danes ste pa za dvajset let mlajši.“ Jako dobre volje je prišel zvečer k moji materi, da tudi ona vidi, kako dobro izgleda.

Moji materi je pisal samo jedno pismo, pa še za tisto ni bil dobil pota. Ko se je potem premislil in šel sam tja, izročil ji je list osebno. Mati pa mu je pošiljala svoja pisma po svojih mlajših bratih, ki so dobivali navadno srebrno dvajsetico za dostavnino.

Kadar je bila moja mati v blagoslovljenem stanu, je skrbno pazil na to, da ni nikdar šla mimo berača, ne da bi mu kaj darovala. Zato ji je dal vedno nekaj novcev s seboj in nekoč je pripomnil: „Taki otroci so dobrega srca in tudi svojih starišev ne pozabijo in ne zapuste nikdar.“

Moji materi je pripovedoval tudi sledeče: „Nocoj sem šel domov, kar pride neka deklina za menoj ter me začne nagovarjati, naj grem ž njo. Ko sem jo odločno zavrnil, je šla nekaj časa molče za menoj, potem pa je začela: „Gospod doktor, lačna sem, od včeraj nisem imela še ničesar v ustih.“ Podarim ji torej dvajsetico, na kar je

izginila v temi; sploh pa je bil to moj zadnji denar.“

Ker moja mati ni mogla umeti, kako se more človeku smiliti tako bitje, je pristavil še: „To so uboge, izgubljene duše in glad boli!“

Približalo se je bilo poletje l. 1842. in moja mati je bila zopet nosna. Sedaj jo je moj oče zopet vsak večer vodil na sprehod. Tako je bilo tudi nekega dne, ko mu pride na misel, biti ljubosumen. Pričel je s tem, da pride otrok skoro gotovo z brkami na svet. Mati je sprva mislila, da se šali, in se je smejala. Ko pa jo je zbadal še nadalje, je videla, da se gre zares, je začela jokati. To pa ga je tako razkačilo, da ji je rekel „hinavka“, kajti joka ni mogel prenašati. Ker je bila jako razdražljiva, kakor lahko umevno, so jo začeli viti krči tako silno, da se je zgrudila. Poslej je bila podvržena takim nervoznim krčem, in ta bolezen je prestrigla tudi nit njenemu življenju . . .

Ko je uvidel, kaj je storil, je bil precej ozdravljen in jo naljubezniveje prosil, naj se vsaj sedaj še pomiri in potolaži, saj ni mislil tega resno, ampak samo siten je včasi tako. Na to je slekel sukujo ter jo zavil v njo. Še le čez eno uro se je pomirila, da jo je mogel peljati domov. O tej priliki ji je tudi naročal, kako se mora varovati in paziti zlasti razburjenja.

Vzpodbujal jo je tudi, naj gre večkrat v gledališče ter ji dal potrebnih novcev za to. Restavracijo v gledališču je imela neka njena prijateljica,

in k tej je zahajala moja mati pogosto, čeprav to Prešernu ni bilo všeč. Seveda je prihajalo mnogo ljudi tja. Čudno, da jih je imelo mnogo navado, kadar so jo videli nosečo, njej sami ali pa njeni materi v velikih skrbeh sporočati, da se širi govorica, Prešeren vzame to ali ono. Seveda so take novice povzročile mnogo burnih prizorov.

Tista prijateljica moja matere je bila ljubica dr. Recherjeva in ji je bilo tudi Ana ime, kakor moji materi; zato sta sklenili napraviti skupno godovanje. Ko je moj oče prišel zvečer tja po mater, peljal jo je še nekoliko na sprehod in potem domov. Medtem pa je bilo že deset ura in mati, ki je vedela, da je oče o tem času že doma, se je bala, da jo bodo zmerjali, če pride tako pozno domov. Dejala je torej, da gre rajši nazaj k prijateljici prenočit. „Dobro, jaz te spremim," je odvrnil moj oče. In tako se je tudi zgodilo. Prosil je torej omenjeno žensko, naj dovoli, da moja mati leže na zofo. In čeravno je ona vljudno ponudila svojo posteljo, je morala ležati na zofi, sam pa je sédel poleg na stol. In tako je bedel pri njej do polu petih, ne da bi bil črhnil besedice, samo včasi je zdihnil globoko. Ko jo je zjutraj spremil domov, dal ji je na izbor: „Ali ne zahajaj k „Neti", ali pa sva ločena na veke." Obljubila mu je ubogati ga — toda obljube ni izpolnila.

Kmalu potem je župnik Svetličič svetoval moji materi, naj gre k dr. Chrobathu ter ga vpraša, če bi še obdržal dr. Prešerna, ko bi se oženil. Če

bi pritrdil, potem naj bi se duhovnik Zupan (l. 1881. stolni prošt ljubljanski) spovednik in prijatelj Primčeve gospe, obrnil do nje, ter jo prosil, naj bi moji materi, kateri je bila botra, preskrbela balo. Prav verjetno je, da je Primčeva gospa sama sprožila to stvar, in da bi ji bila rada preskrbela potrebnih reči, ker je tudi tedaj, ko je še služila*) pri njej, bila pri volji, preskrbeti vse potrebno, če bi šla v samostan. Naj si bo tako ali tako, moja mati je poslušala svet šempeterskega župnika ter šla k dr. Chrobathu.

Odgovor se je glasil tako-le: „Radi mene se dr. Prešeren oženi, kadar hoče. Kar ima pri meni, dobi povsod, in vsak odvetnik ga sprejme z veseljem. Sploh pa, ali vam je dr. Prešeren kdaj obljubil, da vas vzame?"

„Da, rekel mi je, kadar bode mogel."

„Zanesite se torej na njegove besede, kakor na evangelij. Ne kot njegov prijatelj, ampak kot mož vam pravim, dr. Prešeren je poštenjak, ki še nikdar ni prelomil svoje besede. Če je rekel: da, drži kot pribito; če je dejal: ne, ga tudi nihče ne pregovori."

Dr. Chrobath je poznal Prešerna dovolj dolgo, da se sme brezpogojno verjeti njegovi sodbi, zlasti ker dr. Chrobath ni rad mnogo govoril. Pristavil je še: „Dr. Prešeren je dober človek, toda potrebuje

*) Pri Primčevih pravzaprav ni služila, ampak imeli so jo za rejenko; ni dobivala namreč nikake mezde.
E. J.

roke, ki bi ga varno vodila. Ali si upate Prešerna voditi...? Jaz ne vem!“

Ko je Prešeren prišel v pisarno, seveda mu je povedal njegov šef, da je bila moja mati pri njem. Jako razburjen je prišel zvečer k njej: ‚Vse je razbobnala in zopet ravnala brez njegove vednosti, zato se poslej ločita njiju poti. Rednika otroku že dobi, od nikogar pa ne potrebuje bale za njo, če pa se hoče omožiti na vsak način, naj pa vzame — župnika Svetličiča.‘

„Pa, saj me ta ne more vzeti!“

To je bilo končno tudi njemu presmešno, da se je začel smejati, in nazadnje sta se pobotala znova.

Takrat si je domišljaval in tudi srčno želel dobiti sina. Pravil je torej večkrat, kako ga bode vzgajal. Nekoč je dejal: „Moj sin ne bode nikdar duhovnik, in če bi bil — tedaj ni moj otrok.“ Včasi zopet: „Lahko je tudi deklica, to bi mi bilo skoro še bolj všeč, ker deklica je bolj ljubka in prisrčna; za deklico so pa tudi skrbi večje.“ Moja mati tega ni mogla razumeti. „Deklici brez premoženja je le malo potov odprtih, in moje dete vendar ne bode služilo! Da bi imela lep glas, lahko postane pevka ali igralka.“ Temu je zopet mati ugovarjala, predvsem radi žalostnih razmer teh ljudij, posebno v Ljubljani.

„Sedaj je temu res tako, toda črez nekoliko let pridejo ti ljudje do veljave in ugleda, in

Svoje posebne vzroke imam, če trdim, da bi bil Prešeren lahko našel tudi „gospodično“, s katero bi bil živel leta in leta. Tako so pa dejale naše „blagorodne“: „Glejte, glejte, vsaka mu je dobra!“ In vendar je bila ta „vsaka“ samo jedna! Gotovo pa bi mu bilo vse odpuščeno, ko bi bil mojo mater z otroki vred zapustil in se oženil s kako „gospodično“. In jaz menim, da je bil poglavitni vzrok, da se ni nihče zmenil za nas, le uboštvo moje matere.

Tukaj še opomnim, da je bila moja babica po svoji materi — Gorenjki — nekaj v rodu s Prešernom.

Sedaj pa še nekaj drugega, kar osvetljuje dobo, o kateri govorim.

Kdo ne pozna Prešernove pesmi „Nuna in kanarček?“ Prešeren jo je zložil l. 1836. ter jo posvetil uršulinski nuni m. Ignaciji.*) Dr. Chrobath je bil njen in njene sestre varuh. M. Ignacija je prišla kot triletna sirota v samostan, katerega ni več zapustila. Tudi jaz sem jo poznala, ker je bila moja učiteljica. Bila je bolj majhna in posebno finega, bledega obličja s tisto bolestno potezo okrog ust. Uboga ženska! Tudi samostansko zidovje ne obvaruje človeka bridkosti in ne da blagoslova, ki bi bil dovolj močen, da bi čuval človeka pred viharjem strastij . . .

*) Grofici Engelshausovi.

Bilo je torej l. 1839., ko se je po Ljubljani razširila govorica, da je uršulinka m. Ignacija s takratnim uršulinskim ravnateljem — duhovnikom Šlakarjem — v blagoslovljenem stanu. Šlakar je bil pozneje, če se ne motim, ravnatelj ljudske šole.

V Ljubljani je bila takrat ne posebno lepa navada, da so navihanci in drugi dovtipneži pisali takozvane „paskile“. Ker pa niso imeli poguma tudi zagovarjati svoje nazore, prilepljali so po noči svoje brezimne izdelke na kak zelo očiten in javen vogel. Za vsako tako pobalinstvo pa so obdolžili Prešerna. Bilo je ravno takrat, ko se je vobče govorilo o m. Ignaciji in Šlakarju, ko so nekega dne našli — ne vem že kje — tak „paskil“. Kolikor mi je mogla o tem povedati mati, je bil slovenski in se je začenjal z besedami: „Zakaj farji trebuhe redé“ i. t. d. Potem je udrihal po nunah, uradništvu in drugih. Vse skupaj pa je bila surova in abotna brozga.

Tisti večer je prišel Prešeren sila razburjen k moji materi. Prečital ji je „pesem“ ter jo vprašal, če misli, da jo je on zložil. In mati mu je odgovorila, da bi njemu sploh ne bilo mogoče narediti kaj tako surovega in bedastega. Vidno razveseljen, da ga je prav sodila, ji reče, če bi to povedala tudi, ko bi jo kdo vprašal, in če to trdi „s popolnim prepričanjem.“ Mati mu je tudi to potrdila in ga skušala pomiriti. Radi te „pesmi“ pa je ni nihče ničesar vprašal. Med drugim je takrat tudi rekel:

„Jaz ne razumem, vsako blatenje, ki ga kdo prilepi na kak vogel, se pripisuje meni. Prej se nisem brigal za to, sedaj pa, ko mi je skrbeti za svoj obstanek, za tebe in otroka, sedaj si ne bi rad nakopal sovražnikov."

Sicer pa se vidi, da so takrat edino le Prešernu prisojevali toliko duhovitosti, da zamore kritikovati druge. Seveda niso pomislili, da je Prešeren vedno pogumno vztrajal pri svojih nazorih, navadnega pobalinstva pa ni bil nikdar zmožen. Tudi se vidi, da Prešernu ni bilo vsejedno, kako se misli o njem, ampak da je moral imeti različne ozire. Zato je nekoč bridko zaklical moji materi: „Ako bi se midva ne bila nikdar sešla, bi bil danes jaz drugačen mož!"

Orel kmalu spozna, da ni ustvarjen za varuha golobjemu gnezdu, pozabi ojnic, v katere se je bil sam prostovoljno vpregel, ter se povzpne v krepkem poletu v svoje višave, v kraljestvo duhov. Ali mu je mogla slediti uboga golobica? In ker ga ni umela, je menila, da ima tekmovalko, ter mučila s tem njega in sebe.

Pač, imela je tekmovalko. Kako se je že zvala pri Grkih muza pesništva? Ženska ne deli rada moževega srca, zato tudi pesnika ljubezen ne osreči nikdar. Ta dvojna ljubezen zmede tudi moža; včasi pahne od sebe ubogo ženo, ker ni boginja — in vrnivšemu se s svojega poleta na prozaično zemljo mu žena ni dovolj ženska. Kako

redko, skoro nikdar, ne najde pesnik žene, ki bi ga umela, in ljubila dovolj, da bi prenašala ž njim njegov „pekel“. Navadno pa najde Samson svojo Dalilo . . .

Ko se je bilo sklenilo ljubavno razmerje med Prešernom in mojo materjo, res ni literarno več toliko delal kakor poprej; to se razvidi tudi iz pisem njegovih prijateljev.

Prešeren ni rad pisal pisem; bil je bolj zakrknjenega značaja. Vendar pa mislim, da bi mu bilo všeč, ko bi se bila moja mati vsaj nekoliko bolj potrudila razumevati njegove ideje. Sama mi je pravila, koliko si je prizadeval, da bi ji vzbudil razum za književnost. Ko je prečitala njegov „Krst“, jo je vprašal, kako ji ugaja.

„O, prav izvrstno, doma smo z materjo in teto kar jokale.“

Smejé je Prešeren pripomnil: „Jokati se ravno ni bilo treba.“ Često ji je pravil tudi odlomke iz mitologije, toda to je ni posebno zanimalo: „Saj si tega ne morem zapomniti.“

Petek mu je bil srečen dan, „ker je bil posvečen boginji ljubezni.“ Kakor se vidi, je smatral ljubezen za srečo.

Moja mati je imela najlepšo priliko, da bi se česa naučila, in kaj pridobila. Kdo pa — in naj si je še bolj tih, si ne želi imeti srca, ki bi mu bilo sorodno, ki bi ga umelo!?

Izprevidela je še le sedaj — ko je bilo že prepozno. „Ti me ne umeš“, je vzdihnil često, „in ne veš, koga imaš!“

Ali pa bi bil tedaj sploh našel na Kranjskem ženo, ki bi ga bila umela? Kajti moja mati je bila pravzaprav dobra in tudi inteligentna, toda bila je tudi vročekrvna in trmasta.

Moj oče je dejal često: „Jaz le tega ne razumem, zakaj sem tako razupit!“ In res je ni menda strasti, katere bi ne bili obdolžili mojega ubogega očeta. Tudi jaz sem mnogo razmišljala o tem. Res je, imel je svoje slabosti in napake, toda kdo je brez njih!? Jaz bi se celo bala človeka brez napak! Največjo slabost pa, ki se mu je mogla očitati, imajo tudi „pobožne duše“, zlasti božji namestniki: Rad je pil! Seveda, bil ni tercijal...! Toda vedno pijan, kakor se rado trdi o njem, ni bil.

Zjutraj je šel brez zajutrka v pisarno. Kave ni pil, vsaj zjutraj ne. O poludne je obedoval, a brez pijače; pil je torej še-le zvečer; zvečer pa se celo Sokrates ni branil rujne kapljice.

Neka vrsta ljudij ima navado, dobro premišljeno navado, pravim, da predstavlja za posebne grešnike može, ki so si postavili nalogo, razširjati prosveto. Pravijo namreč: „Čuvajte se tega!“ In zakaj?

Seveda ne morejo reči: Glejte, mi hočemo, da zatajite svoj naravni razum, on pa hoče, da

ga rabite; on tudi hoče, da verujete v Boga, neskončno dobrotljivega, ne pa takšnega, kakoršnega vam ga kažemo mi. On vas uči ljubezni, miroljubja in samostojnosti, želi, da bi bili srečni, mi pa vam tega ne smemo želeti, ker hočemo vam gospodovati.

Zato se torej pravi: „Čuvajte se tega bogokletnika, zapeljivca, pijanca, igralca tega „prostozidarja!“ In kateri tepec se ne bi prekrižal, če začuje to besedo!?

Vrhutega so ljudje, ki zavidajo svojemu bližnjemu nadarjenost in genijalnost, mesto da bi jo občudovali in se veselili, da ima narod moža, katerega imenuje s ponosom svojega sina. Ti ljudje vidijo, da jih prekaša in nadkriljuje, pa začno iskati njegovih napak, samo da bi mogli reči: Glejte, ta, katerega občudujete in smatrate za nekakega svojega odrešenika, je vendar le samo človek, umrljiv, kakor vsi, in še na pol ne tako kreposten kakor — mi! Ljudstvo pa, ki vedno rajše graja nego občuduje, blebeče za njimi: Človek je, ali pa: Bedak je bedak . . . !

Moja mati je dejala, da ga nikdar ni videla iti s kom drugim kakor s Smoletom; če ni bil v večji družbi gospodov, je bil sam. Zdi se mi, kakor bi se bili ljudje bali jezikov, če bi bili preveč občevali ž njim. Danes je to precej drugače in marsikdo trdi s ponosom, da je bil Prešernov prijatelj.

Zakaj Prešeren ni dobil v Ljubljani odvetniškega mesta? O tem pravi sam: „Če me tudi potrdijo v Celovcu, odklonijo me na Dunaju.“ Včasi so ga pa tudi v Celovcu že odklonili. Vsega skupaj je prosil štirikrat zaman. Takrat je moral odvetniški kandidat priložiti svoji prošnji celo spričevalo o nravnosti.

Kako neki pride dr. Bleiweis do tega, da trdi v letopisu „Matice Slovenske“ (1875.), da je bil Kastelic koncipijent pri dr. Chrobathu, ko je bil le njegov pisar. Korytka pa imenuje „pregnanega“ Poljaka.

Korytko, kakor tudi njegov rojak grof Horodynski sta bila v Ljubljani „internirana“ in pod policijskim nadzorstvom.

Korytko je bil čuden značaj, in le iz sočutja in radi njegovega bratovskega naroda so se zanimali zanj možje, kakor Prešeren in Stanko Vraz. Mislil je, da je med poljskim robstvom, kadar je stal pred kako deklico, kajti bil je vselej silovit. Mož pa, ki ne spoštuje ženske, ki se ne more braniti, ne pozna niti po imenu prave svobode.

Čudno, da poskuša dr. Bleiweis v letopisu „Slovenske Matice“ iz l. 1875. grajati dr. Prešerna, ker se ni bil oklenil Stanka Vraza. Sploh pa je Bleiweisov princip grajati, kar je storil Prešeren.

In pravi nezmisel je trditi, da Prešeren ni imel pravega razuma za slovansko idejo!

»Največ svetá otrokom sliši Slave!
Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave.«

Prešeren je bil že od narave ponosen in rad neodvisen. Bil je sangvinik, kakor pravi poet, izgubil pa je tudi prav lahko pogum. Moja mati mi je dejala nekoč: „Včasi se je poln življenja kar zibal v najlepših nadejah; nič se mu ni zdelo nedosegljivo. Toda najmanjša stvarica, ki se ni iztekla po njegovi volji, ga je pripravila ob ves pogum, da je obupal nad vsem."

Prešeren je bil samozavesten. Nad vse je ljubil neodvisnost ter jo tudi želel svoji domovini.

Prešeren je bil nesebičen in z malim zadovoljen, in nikdar ni mislil, da bi se živil ob dohodkih svojih literarnih del; kar se itak nikdar ne posreči nobenemu slovenskemu književniku. Prešeren je bil jurist in „gospa pravica" ga je morala rediti.

Ali ni mogel sanjati samo o duševnem prvaštvu Slovencev med Jugoslovani? In zakaj tudi ne? Ali se še ni nikdar dogodilo, da so mali narodiči vsled svoje duševne zmožnosti prevzeli vodstvo nad svojimi, mnogo večjimi bratskimi rodovi?!

Stanko Vraz, ki Prešerna ni poznal dovolj, se je trudil navdušiti ga za svojo stvar z razlogi, ki bi morali zapeljati vsakega častihlepnega in za svoj obstanek skrbečega moža.

Prešeren pa je bil onega starinskega ponosa, ki se dobro počuti celo na razvalinah svoje domovine, ki se ne da odvrniti od stvari, o kateri je bil prepričan, da je potrebna.

Le poglejmo, kako je bilo tedaj na Kranjskem! Po šolah so otrokom ubijali v glavo „edino zveličavno“ nemščino; in da povem po pravici, stariši so jih samo zaradi te pošiljali v šolo.

V ljubljanskih meščanskih hišah se je govorilo le nemški. Včasi je bil res v kaki družini kak posamezen rodbinski član Nemec, po večini moški in sicer trgovci ali uradniki. Plemstvo je pri nas nemško. Slovenci nimamo narodnega plemstva kakor drugi Slovani.

Slovenski se je govorilo samo doma s posli in na trgu. Tudi so domačini govorili „po domače“, medtem, ko so otroci že poskušali blebetati nemški.

Predvsem je bilo ljudem treba vzbuditi zaspalo ljubezen do materinskega jezika. Kateremu Slovencu ne ugaja lepa pesem? V trpljenju nas tolaži molitev, pa tudi pesem, če nam izraža naša lastna čuvstva. Kako mehko, blagodejno in hladilno se prilega pesem trpečemu srcu!

Tedaj je vstal in zapel Prešeren; zapel je vedno staro, vedno novo pesem, visoko pesem ljubezni. Slovenski Petrarka. Začel je pripovedovati v materinem jeziku Slovencem o strasteh človeškega srca.

V svojem „Krstu pri Savici“ pripoveduje Slovencem njihovo lastno zgodovino. Pripoveduje jim, kako so se borili za svobodo in bogove svoje ter končno uklonili svoj tilnik tujemu jarmu. Kako hrabro so branili vero in običaje svojih očetov, kako so potlej postali navdušeni apostoli krščanstva, čigar svečeniki jim obetajo mir in ljubezen na zemlji, po smrti pa nebesa. Toda mesto ljubezni je prišlo preganjanje, mesto svobode sužnost in trpljenje! Angel miru je odplaval v nebo, ki je ostalo edino tolažilo in upanje zatiranih sirot.

Ženska, prej služabnica boginje ljubezni, kleči sedaj pred Marijo, ki je tudi mati ljubezni. Ker meni, da služi Bogu, če se odpove možu, ki ga ljubi, z nadejo, da se snide ž njim onkraj groba, pregovori še moža, ki je že itak zbegan in potrt, da se ji odpove ter se posveti Gospodovi službi. Tako čisto in nesebično ljubi še dandanes Slovenka, če se pretaka po njenih žilah čista in neskaljena kri.

Tako je Prešeren začel buditi Slovencem ljubezen do materinega jezika. Dokazal je, da se tudi v tem jeziku lahko vse pove, kar občuti srce in pogodi razum.

Ali bi se bili Slovenci v Prešernovem času potrudili čitati njegove poezije, ko bi jih bil spisal v srbskohrvaškem jeziku? Jaz menim, da ne. Posamezniki morda, nekateri bi se mu bili smejali, in nekateri bi ga pa celo pitali izdajico. Kdor bi

imel ravno čas in veselje, ali ne bi lahko čital nemške knjige, saj se je nemščina poučevala v šoli; slovenščina pa se giblje v domačem ozračju, vsak jo zna, če je na Kranjskem doma. Kdo pa naj bi nas bil naučil hrvaščine?

Tudi je vprašanje, če bi bila vlada trpela kako združenje, vlada, ki je mirno gledala, kako hodijo slovanski rodovi vsak svojo pot? Kdor bi kaj takega nameraval, smejali bi se mu bili ter ga nazivali fantasta. Proti združitvi pa Prešeren itak ni bil nikoli. Pač pa je mislil morda, da ni treba Slovencem izgubljati svoje individualnosti.

Danes je stvar drugačna. Združitev je vedno bolj potrebna, in druga jugoslovanska plemena pridobe pri tem ravno toliko, kakor Slovenci. Tem se znova vzbuja narodni ponos, da rajši podado roko bratu, kakor pa uklonijo vrat pred tujcem.

Zato ne smemo grajati Prešerna, če je sledeč svojim idealom, zaklical Stanku Vrazu v obraz otožno in pikro obenem, oni znani epigram. Iz njega zveni bol za prijatelja, o katerem je menil, da je čestihlepen in lakomen, in ne morda želja biti dovtipen.

Poslej sta hodila vsak svojo pot, toda cilj jima je bil isti: blagor in bodočnost narodova...

VII.

Pripomnje k nekaterim pesmim Prešernovim.

»Razlagajo, ko pride v Akvilejo
mu sveta pisma, prosta zmote vsake.
Postane mašnik, v prsih umrjejo
nekdanji upi. Med svojè rojake
Slovence gre in dalje čez njih mejo,
Do smrti tam preganja zmot oblake.
Domov je Bogomila šla k očetu.
Nič več se nista videla na svetu.«

Dasiravno je čudovito lep njegov „Sonetni venec", ne zaostaja nič za njim, kar se tiče lepote, njegov „Krst pri Savici", če tudi ne odgovarja popolnoma pravilom ostre kritike. Epos je tako bogat krasnih prispodob od začetka do konca, da sili bralca nehoté, zdaj tu zdaj tam obstati in premišljevati. Kajti pesnik pripoveduje — kakor sem že omenila — dogodbe iz domače zgodovine.

Ali ne odseva iz te pesnitve iskrena ljubezen do svojega naroda? Ali ne povdarja pesnik vseh vrlin, ki dičijo ta krepostni narod? Kot zastopnik vrlin, pa tudi slabosti svojega naroda stoji junak Črtomir pred nami; Bogomila pa je prava, nepokvarjena hči svojega rodu. Katera ženska pa ljubi tako kakor Slovenka? Kako odločno in stanovitno se nam kaže to dekle v svojih sklepih! In, ali pa je imelo tudi prav? Mogoče, morda tudi ne!

Ko bi se šlo le za Črtomira in Bogomilo, bi dejala, vsekakor je prav, da se odreče poslednja,

ker ženska laglje menjava svoje prepričanje; njej je namreč vse srčna zadeva:

»Se od veselja svet' obraz device,
ki je bilà podpora vere krive,
je opravljala službo bog'nje Žive.«

Črtomir pa bi ne bil smel tako naglo odjenjati ter se dati krstiti samo vsled prošnje ljubljene deklice! Kajti on še ni bil prepričan o novih verskih resnicah — on, ki je vodil v smrt toliko svojih somišljenikov!

Toda voditelj je moral končati brezvspešni boj, da reši peščico svojcev za boljšo bodočnost — ki pa, žalibog, še do danes ni napočila . . .

Slovencem se ni posrečilo uiti povodnji nemške kulture ter najti zavetja pri sosednih slovanskih rodovih, čeprav „največ sveta otrokom sliši Slave.“ Ostali so za nasip, ob katerega zaman butajo valovi nemškega nasilstva — ali kakor pravijo Nemci — nemške „civilizacije.“

V Prešernovi dobi se je morala resnica „dobro zaviti v obleko poezije“, zato se je tudi Prešeren poslužil „obleke poezije“ ter v eposu izrazil svoje veroizpovedanje.

Ali niso to krasne in krepke besede:

»Menj strašna noč je v črne zemlje krili,
ko so pod svitlim solncem sužnji dnovi!«

„Moj sin ne bo duhovnik, in če bo, ni moj sin! In če študira, koliko časa potrebuje, da pride do kruha — saj vidim pri sebi. — In kaj pa je potem? . . . Še svojih otrok ne morem imeti pri sebi, ter jih moram puščati tujim ljudem. Ali ni rokodelec mnogo na boljem? Moj sin bo rajši rokodelec ali pa vojak. Pri vojakih se pride ložje naprej!"

Tako je govoril nekoč Prešeren moji materi. In najbrže je zložil v takem razpoloženju svojo pesem: „Soldaška." Čitajmo samo kitico:

»Učeni stan je zanič'van;
skrbi in huda leta
moré uboz'ga kmeta;
najprvi stan soldaški stan;
soldat živi vesel v en dan,
saj cesar da pol hleba,
in kar je treba.«

Iz zadnjih stihov pa zopet zveni nekaka dovtipnost. Domislil se je najbrže častnikov, katere so ljubljanske gospe gostile. Ljubljančanke — tedanje dobe — zlasti omožene, so se sila zanimale za oficirje. Ti pa so se jim galantno klanjali, ker so jih podpirale, razen tega pa je imel še vsak svojo ljubico.

Moj oče je torej dejal, da mu je ljubše, če postane njegov sin rokodelec ali vojak, kakor pa duhovnik. Kajti učenjak ne more želeti svojemu sinu tega stanu.

Pozabil pa je, da je bila mati njegovega sina Kranjica. Kranjica pa ima rajša, da njen sin pri knjigah strada leta in leta ter postane duhovnik — če ni sredstev, da bi šel na vseučilišče — kakor pa da postane rokodelec. Kmečka mati ne pozna večjega veselja, kakor če more posvetiti svojega sina Gospodovi službi. Iz teh „ljudskih sinov", iz ubožnih in revnih družin izhajajo menihi.

Za gotovo vem, da bi moja mati rajša videla, da postane njen sin „Kristusov bojevnik", kakor pa, da bi ga dala učit rokodelstva.

Razen tega tudi dobrih dijakov niso jemali v vojake, slabši pa so se zatekali v samostan, samo da se odtegnejo temu, toliko črtenemu vojaškemu stanu.

Naš narod je nosil že različne jarme. Črtomir, ta junaški bojevnik za pravico in svobodo, se je odpovedal svetu ter šel v Oglej, ker je tako želela deklica, katero je prisrčno ljubil. Upala je namreč, če se tukaj odreče, da jo bode čakala na onem svetu večja, vedno trajajoča srečna ljubezen. Še več: s tem je dosegla od Boga, da se je ljubimec rešil ter pokristjanil, torej večno vzveličal.

Če je ta vera samo prazno domnevanje, tedaj je sicer lepo, toda nikakor srečno domnevanje!

Ali ni sam Bog vcepil ljubezni človeškemu srcu? Ali ni ljubezen do moža deblo, iz katerega poganjajo potem različne mladike, tvoreč najlepše drevo, čegar vrh sega do nebes? V njegovi senci

si išče človeštvo počitka in sadovi ga delajo Bogu podobnega. Korenina temu drevesu je večna ljubezen, ki izhaja iz Boga! Ali je torej prav, če človek popravlja večni božji zakon tér zameče ta najdražji dar? Kar hoče Bog odvzeti, vzame pač sam . . . !

Pri nas se dečki le za kazen uče kakega rokodelstva. In le, če se nikakor nočejo ali ne morejo učiti, je sin dovolj dober za rokodelstvo. Če se pa deček kolikor toliko lahko uči brati in pisati, pa že velja za nadarjenega; škoda bi ga bilo za rokodelstvo, naj rajši študira! Če postane duhovnik, je preskrbljen, in materin egoizem se še tolaži z zavestjo, da ne sme ljubiti nobene druge kakor nje. Kajti vezi med materjo in otrokom tudi duhovska prisega ne pretrga. In tako ostane — njej . . . !

Ker misli, da je Bogu bolj všeč, če služi njen sin oltarju, pozabi, kako samotno in žalostno je življenje katoliškega duhovnika. Ne pomisli, koliko težkih bojev ga stane, predno se nauči samega sebe zatajevati, predno je samega sebe premagal.

V knjigah je nauk, v življenju dokaz!

Poprej je marsikdo povesil svojo glavo, da bi bil maziljen za duhovnika, ki je zmagonosno dokončal boj s svojim lastnim srcem, ki je ljubil in se odrekel svetu. V mlajših letih se človek ložje navduši, ložje žrtvuje in tudi ložje odpove posvetnosti. Mlad človek še ne pozna polne veljave

ljubečega srca. In če se je mladenič odrekel svetu, svest si svojega prihodnjega poklica, ostane mu spomin prve ljubezni kot nekak talisman proti kasnejšim zmotam. Včasi je tudi kesanje človeku v svarilo. Menda ga ni človeka, ki bi ne bil nikdar ljubil, ki bi ne bil nikdar ljubljen! Tudi se je dogodilo včasi, da je uvidel kak tak bogoslovec, da ni kos žrtvam duhovskega stanu, zato se je vrnil nazaj med svet.

Tudi popačil se je marsikateri, vdal se pijači ali pa se izgubil kako drugače. To je dalo povod, da so morali bogoslovci precej v začetku svojih stanovskih studij vstopiti v semenišče.

Kasneje je ustanovil škof Wolf „Collegium Aloysianum“. Taka mala semenišča so vzgajališča današnje duhovščine; voditelji so seveda duhovniki.

Pa ne samo to, da se tak duhovnik popolnoma navzame duha, ki je lasten njegovemu stanu, moška vzgoja stori človeka tudi preveč robatega, okornega in prozaičnega. S komer se ni nikdar ravnalo ljubeznivo, postane ali sam brezčuten, ali pa se mu vname v prsih taka potreba ljubezni, da se uda o prvi priliki svojim strastem.

Ako bi svet lahko obstal brez ženske, bi Bog ne bil ustvaril radovedne in lahkoverne Eve!

Ah, kako se bogoslovcu predstavlja ženska kot povzročiteljica vsega zlega, vsega greha! Učé ga, žensko sovražiti in zaničevati. Komaj da še ljubi in spoštuje svojo lastno mater. Ljubezen in češčenje daruje samo še Materi Božji. In tak stopi

med svet, da bi učil in tolažil, zavezoval in odvezoval v imenu Boga vsegavednega, čeprav še ne pozna ljudij, čeprav še ne ve, kaj razpali srce, kaj potare duha! In bližajo se mu ljudje, ki imajo obremenjeno vest. Ali ima dovolj ljubezni, da ne zavrže, ampak poživi, okrepi in pripelje izgubljeno ovco zopet nazaj na pravo pot?

Duhovnik, duhovnik! — Ali ne bi mogel biti duhovnik vsakdo brez razlike...? Toda gorje onim, ki so obteženi, pa iščejo pri ljudeh tolažbe in pomoči: „Če si bil nesrečen, si kriv...!"

K duhovniku prihajajo ljudje z vsem tem, kar imenujejo „greh". Mladi nerazsodnež izve skrivnosti, ki so preveč sladke za ušesa onega, ki naj ne bi nikdar poznal življenja največje slasti.

Končno je pa tudi on človek...!

Pred kakimi štirimi leti me je vprašal gospod Levstik, kakšna je bila moja mati, ko je bila še mlada.

Iz njene mladosti nimam nobene podobe, toda smelo trdim, da jo je pesnik orisal v „Krstu" kot „Bogomilo", sem mu odgovorila. Bogomila je sicer le ideal, toda njena zunanjost se popolnoma prilega moji materi.

»Ko zarja, kadar jasen dan obeta,
zarumeni podoba njena bleda.«

Po teh in naslednjih stihih spoznala bi svojo mater.

»Nedolžnost vnema ji oči in lica,
lepote svoje sama le ne vidi.
Priliznjena mladen'čev govorica
je ne napihne, srca ji ne spridi.
Spolnila komaj je šestnajsto leto;
srce mladó ni za noben'ga vneto.«

Taka je bila moja mati s šestnajstimi leti. Zakaj ni imela moči, kakor Bogomila, odreči se, dokler je bil še čas?! Koliko bede bi bilo manj na svetu!

„Zapuščena...“ Prvotno se je glasil naslov: „Slovo Krištofbirtove Rez'ke svojemu ženinu Hofpauru.“

Z Reziko in Hofpaurom pa je bilo tako-le: Hofpauer je več let zahajal k Reziki, ki je bila čedna, toda ne bogata gostilničarjeva hčerka. Splošno je veljal za njenega ženina. Primčeva Julija pa je imela sestričino — Marijo Uršpaurovo. Ta je bila Julijina najljubša in najintimnejša prijateljica. Bila pa ni ne lepa, ne bogata. Julijina mati, Primčeva gospa, pa ji je dala napraviti, kar je treba nevesti, kakor svoji lastni hčeri, in tudi od druzih têt je dobila nekaj tisočakov. Ker je torej imela nekaj premoženja in vgledne sorodnike, se je Hofpauer ženil pri njej . . . To je torej napotilo Prešerna, da je zložil omenjeno pesem. Gospod Mallner, poslovodja pri Primčevih in znanec mojega očeta, je pesem nekoč prinesel domov ter jo damam na glas čital med obedom. Tudi moja mati je bila takrat navzoča. Primčeva gospa in

hči sta molče poslušali — toda pesem ni naredila nobenega vtiska, kajti Hofpauer je vzel svojo Marijo..., Prešeren pa je izprevidel, da je njegova „Julija“ brez srca.

»Le sveta, čista glorija,
ki vera da jo, je prešla.«

„Strunam...“ Kdor je poznal Prešerna v tistem času, ko je pisal to pesem, seveda ne more verjeti, da bi smatral vse to resnim. Zato tudi niso ganile vse njegove sladke pesmi Julijinega srca; tudi če bi ji mati ne bila povedala, da ima denar in pa mala besedica „plemenita“ več veljave, kakor pa pesmi kakega „prostomisleca“.

»Kak bledí mi moje lice —«

in pesnik je izgledal izborno!

»Kak umira luč oči.«

Njegovo oko je bilo res temno in brez leska, če je bil slabe volje, kadar pa je bil v živahnem pogovoru, zaiskrilo se mu je nenavadno živo. Luči teh oči ni zamorila „brezupna ljubezen“, ampak grenke skrbi in bridke skušnje, ki jih je imel „visokoleteči“ mož. Kdo je videl Prešerna jokati...?

Sladke, klasično lepe so Prešernove ljubimske pesmi, toda ognjevite niso. V tej ljubezni Prešeren ni izkrvavel. Kdor se torej spodtiče ob teh pesmih, mora zavreči sploh vsako pesništvo.

Zakaj je Prešeren opeval ravno Primčevo Julijo? Saj je ni poznal osebno, kakor se razvidi

iz njegovih poezij. Ali morda vendar?... Ali Prešeren res ni nikdar občeval z Julijo? Jaz pravim, da je ni nikdar poznal, in ravno zato se mu je zdela ljubezni vredna. Koliko časa moramo občevati s kom, če ga hočemo prav spoznati, in to velja zlasti za ženske. Kakor si ženska za poset rada spopolni svojo obleko, da naredi kar najboljši vtisk, tako kaže često lastnosti, katerih nikdar imela ni. Slišala sem že hvaliti in poveličevati ženske, na katere bi gledali z največjim zaničevanjem, če bi se njihovo stališče v človeški družbi ravnalo po njihovih lastnostih. Svet je v resnici ostuden! Človek bi kar ne verjel, če čita nekatere Prešernove pesmi, da ni nikdar občeval osebno s Primčevo Julijo.

Mnogo se je ugibalo že o tem razmerju. Naj tukaj še nekaj pripomnim. Mati mi je pravila, da se je trdilo in ugibalo, češ oseba, o kateri se govori je bil Prešeren sam. Da pa me boste razumeli, moram poseči nekoliko nazaj.

Kakor sem že omenila, je bil Prešeren, še predno je šel na Dunaj, nekaj časa domači učitelj pri deželnosodnem svetniku Lavrinu, čigar žena je bila sestra Primčeve gospe. Julija je bila takrat komaj shodila.

Ali nima sonet: „Dve sestri videle so zmoti vdane — oči“ svojega posebnega pomena, zlasti mesto:

»Pobegnil tak sem, kakor srna plane,
od lovcev v prejšnjih časih ostreljena,
ko spet se strelcev truma ji zelena
prikaže in jo spomni stare rane.«

Julijino mater primerja Prešeren z Venero, poslužujoč se najbrž pesniške pravice pretiranja, ker je bila takrat že blizu svojim petdesetim — svojo petdesetletnico je praznovala l. 1835. ali 1834. — Kmalu po smrti svojega moža pa je bila res mnogooboževana in lepa žena. Ali ni morda tedaj naredila posebnega vtiska na mlado, in za vse lepo tako goreče srce . . . !?

Sedaj pa k materini pripovesti!

Julija je imela starejšega brata, Ivana po imenu, ki je studiral in umrl leta 1833. malo poprej, ko je moja mati prišla k hiši.

Ivan Primic je imel v materinih in sestrinih očeh neodpustljivo napako, da je bil preveč prijazen in vljuden ter rad podpiral svoje ubožnejše tovariše.

Mladi mož — tako malo podoben svoji oholi materi in mali sestri — je pripeljal v hišo nekega mladega doktorja, ki mu naj bi bil pomagal v njegovih studijah. Toda tega je bilo kmalu konec. Nekega dne pred obedom je prišlo do ostrega spopadka. Videl se je samo zadnji prizor: Doktor je silno razburjen ostavil hišo, Ivan pa je planil za njim ter tekel proti Ljubljanici. Ondi stoječi delavci — kakor še dandanes stoje — so ga prestregli ter odvedli domov. Julija je jokala. Poslej

pa doktorja ni bilo več blizu. Vse to je pripovedovala moji materi Primčeva hišna, ki je nad dvajset let služila v hiši.

Ko bi pa vendar le bil Prešeren ta „doktor“, čigar imena hišna ali ni vedela, ali pa ga ni hotela povedati, tedaj bi bilo umevno, ker je rekel, da hoče le jeziti Primčevo gospo s svojimi pesmicami o Juliji.

Moja mati je bila, kakor že znano od l. 1833. pa do jeseni l. 1835. pri Primčevih, in med tem časom ni bilo Prešerna k hiši. „Takemu“ Primčeva gospa že nikdar ne bi bila dala svoje hčere.

Takrat je bilo mnogo lepših deklet v Ljubljani. Njeno bogastvo pa mu tudi ni menda imponiralo tako, ali morda vendar? Pretresajmo stvar bolj natanko.

Moja mati, ki je sodila mnogo bolj realistično nego jaz, je dejala, Prešeren je morda vendar-le upal, da omeči s svojimi pesmimi Julijino srce, ter si ž njenim premoženjem omogoči sijajnejšo bodočnost. „Kajti bogatinu so odprta vsa pota, katerih revež nikdar ne doseže!“ Julija je bila sicer čedna deklica, toda krasotica vendar-le ni bila, kar je njena mati prav dobro vedela. In tudi ona, dasiravno silno nečimerna s svojo hčerjo, si je najbrž mislila, da navdušuje v prvi vrsti pesnika le bogata dedinja.

Mnogo resnice utegne biti na tem. In pa še neko prednost je imela Julija: njena preteklost je bila brez madeža in graje.

Prešeren je pač nemara upal, da bode Primičeva vedela ceniti njegov talent; uvideti pa, da je on najznamenitejši mož vse Kranjske, ni bila zmožna ne ona, ne njena brezčutna hčerka. Prešeren je še le čez leta zvedel, kako so ga sodili Primčevi.

Ko se je Julija zaročila z najbogatejšim ljubljanskim dedičem, je pač uvidel, katerim bogovom se klanja ponosna Venus in njena „bogu ljubezni“ podobna hčerka. Te svoje zmote se je kasneje sramoval. Zato se je odločil moji materi očitno dvoriti, ki je bila v popolnem nasprotju z Julijo in vrhutega še takorekoč izrejena v Primčevi hiši.

Sprva mu stvar z mojo materjo ni bila resna, kakor je sam priznal. Toda s srcem, tudi z lastnim ne, se človek ne igraj, tudi če menimo, da smo brez skrbi!

Ali je Prešeren ljubil mojo mater, kakor sploh more moški ljubiti? Jaz mislim: da...! Ali pa ga je ljubila tudi moja mati z vso globoko, iskreno ljubeznijo, katere je sploh zmožno žensko srce? Jaz pravim: ne...!

„Ljubila sem ga,“ mi je dejala nekoč, „toda kasneje, če bi otrok ne bilo ... Tudi nisem marala, dokler je bil živ, čuti očitanja, da sem sama vzrok, če me ni vzel. Včasi sem bila že vsega sita. Ko bi me bil pustil, predno si prišla ti na svet, bi mi ne bilo toliko!“

In zakaj ne verjamem, da bi bila moja mati očeta res ljubila? — Ker ga je pozabila prenaglo.

Ona ni nikdar poznala njegove vrednosti, ona ga ni nikdar umela.

Pred seboj je vedno le videla moža, ki se ji je v svojih slabih momentih dobrikal in je prosil ljubezni, katerega je lahko „osrečila lepa mlada ženka.“ On pa si je bil svest, da je izmed najodličnejših mož svojega naroda. In ta mož bi se ji lahko klanjal, čeprav bi ga morala tudi ona občudovati. Žena mora poznati vrednost svojega moža, sicer se mu odtuji sama.

„Najbrž si je Prešeren domišljeval, da ga Primčeva Julija morda vendar-le vzame, drugega vzroka pač ni imel, da jo je opeval.“ Tako mi je dejala mati nekega dne. Odkrito povedano, te njene besede so me nekoliko osupnile in odgovorila sem razdraženo: „Neumna gos naj bi bila vesela, ko bi si mogla kupiti s svojim denarjem in svojimi modrimi očmi ime, ki bode slovelo, ko bode Scheuchenstuel že davno pozabljen vzlic svojemu bogastvu in svojemu „pl.“ Uradnikov deželne sodnije je mnogo, tudi predsednikov, toda Prešeren je samo jeden!“

Kakšnega mnenja so bili Primčevi o Prešernu, se da posneti iz sledečega dogodka:

Moja mati je srečala nekega dne Primčevo kuharico, ki je imela Scheuchenstuelovo prvorojenko v naročju. V šali je opomnila mati, da se otrok najbrže njej na čast zove Ana. Kuharici je bil dovtip navidez všeč, pa reče: „Netka, reci: dà; pa jaz nisem za vsakega!“

„Jaz tudi ne, sem dolgo izbirala.“

Kuharica ironično: „Saj si tudi dobro izbrala!“

„Prav po svojem ukusu.“

Ta kuharica pa je bila najintimnejša zaupnica Primčeve gospe in njene hčere, ter je živela do svoje smrti pri njih.

Zvečer je pripovedovala mati vse to očetu. Dejal ji je, naj se rajša izogne takim ljudem, da je ne bodo žalili. „Scheuchenstuelova hči pa pride ravnotako pod kolo, kakor vsaka druga!“ To se pravi, tudi ona bo ljubila.

Nič več ne bi omenila Primčevih, ako bi ne bilo toliko vika in krika o tej „Prešernovi ljubezni“; zato pač ne škoduje, če zadevo nekoliko pojasnim.

Jaz si mislim, da je dr. Prešeren potreboval bitje, da je zložil svoje mojstersko delo, svoj „Sonetni venec“. Ž njim je postavil sebi in svojemu narodu neminljiv spomenik. Iz teh sonetov, ki temeljijo na Julijinem imenu, zveni bolj glasno ljubezen do svojega naroda in domovine svoje, kakor pa ljubezen do deklice, ljubezen, ki se samo nežno blesti, bolj ob strani, ter daje pesnitvi nekako rožnato zasenčje, da ne škoduje preveč topim in svetlobe se boječim očem. Ta ljubezen je bila čista in nesebična; tako ljubita samo pesnik in plemenita ženska!

Nasproti pa je moška ljubezen poželjiva. Če ljubi mož, hoče tudi že imeti, vživati, in naj si je, kolikor hoče dolgo!

Pravzaprav varamo le sami sebe, če prisegamo, da ostanemo na veke istih čutil, ki lahko ugasnejo že jutri. Ljubezen je kakor tica selilka: Odleti kakor ta! In kaj je v resnici večno?

V svoji domišljivosti vidimo na ljubljenem bitju lastnosti, katerih pa v resnici nikdar imelo ni. Sčasoma uvidimo svojo zmoto, tedaj pa ne rečemo: Zmotil sem se, ampak ogorčeni zakličemo: Ti me varaš! Posebno pesniki se često varajo, kajti iščejo in vidijo povsod le svoje ideale. Ideali pa so popolnosti. In sedaj vidi pesnik v mladem, lepem dekletu popolnost! Ah, kaj pa je popolnega pod solncem? Deklica? Kaj še!

Še nekaj bi rada vedela, zakaj je že prenekateri čestilec mojega očeta vprašal, kako da Prešeren ni bil vzel moje matere.

Odkrito priznavam, tudi meni je nerazumljivo, kje sta jemala potrpljenje, da sta imela znanje celih trinajst let. Kajti povsem nemogoče vendar-le ni bilo v takratnih časih — okrog l. 1840. — z letnimi dohodki osemsto goldinarjev pričeti samostojnega gospodarstva, ker je moj oče še posebej nekaj zaslužil. Predvsem si je bil moj oče vtepel v glavo, da se ne oženi, dokler bo koncipijent. Najbrže si je mislil, da bo potem preveč odvisen od svojega šefa. Vsekakor pa je bilo uboštvo moje matere glavni vzrok; in kdo vé, koliko časa bi še potreboval, da bi se odločil k temu koraku, tudi že kot odvetnik v Kranju. Kajti nekaterih stvari ne smemo odlašati predolgo,

ker sicer sploh ne pridemo morda do njih. In med te spada tudi ženitev. Tudi je nastala v razmerju mojih starišev leta 1845., takoj po rojstvu mojega brata, vrzel, ki se ni dala več zadelati vzlic očetovi velikodušnosti in materini lahko odpuščajoči dobrosrčnosti.

Oba sta bila — to posebno povdarjam — tega kriva! Mati bi bila morala, ker je zaupala sebe in usodo svojih otrok, ubogati ga v vseh slučajih brezpogojno, kajti on bi je ne bil nikdar varal. Pa tudi sam ni bil brez krivde!

Ko se je imelo roditi moji materi prvo dete, ali bolje, ko ji je mati razodela, kaj jo čaka, ter ji tudi naštela vse težave in bridkosti, je jokala ves dan. Umevno je tedaj, da je jokala tudi zvečer, ko je prišel moj oče k njej. Tisti večer ji je dejal: „Poslej je moja častna zadeva skrbeti za-te; in poleg tega znaš tudi delati, ker nočem, da bi se reklo, da te vzdržujem. Toda obljubi mi, enkrat za vselej, da ne storiš nikdar ničesar brez moje vednosti!“

Obljubila mu je, toda besede ni držala.

Kolikrat ji je dejal, da so otroci nerazdružljiva vez, katere ni mogoče razrešiti. In ona je najiskreneje želela, da bi duhovnikov blagoslov ukrepil to „vez“.

Kajpada je imela prav. Ali Prešeren je bil ponavadi nejevoljen, če mu je omenila možitev. Morebiti bi bila to poprej dosegla, da ga ni vedno opominjala. Kaj hočemo! Bil je pač — Prešeren.

Sčasoma je začel moj oče tudi dvomiti o njeni resnični materinski ljubezni. Umeti namreč ni mogel, kako more dati mati svoje lastno dete od sebe. Da pa ne delam nikomur krivice: Tu so bile krive največ nesrečne razmere.

Pri Prešernovem značaju, ki je tako rad dvomil, je bilo treba posebne previdnosti, one udane ljubezni in trdnega, prepričevalnega zaupanja. Kjer pa ni vere, tudi ljubezni ni. Jedno ne more biti brez drugega. In on je izgubil vero v mojo mater!

Prešeren bi se bil pač rad oženil radi svojih otrok. Vedel je kakor vsakdo, da se morajo vpoštevati predsodki in zakoni človeške družbe, da se grehi starišev ne maščujejo na njihovih otrokih.

No, to pot se je Nemezis kmalu maščevala. Morda še nekaj let in poravnana bode krivica mojih starišev: z mojo smrtjo se konča Prešernovo potomstvo! — — —

Neverjetno je, kako se je duhovščina zanimala za Prešernovo razmerje z mojo materjo. Sila neprijetno jim je moralo biti, ker stvari niso mogli do živega, nad Prešerna pa si niso upali; tako n. pr. šentpeterski župnik Svetličič, ki je bil Prešernov sošolec.

Ker je moral vsak svoji prošnji za odvetnika priložiti tudi nravstveno spričevalo, stanoval je najrajši v šempeterski župniji, da mu ga je naredil Svetličič.

Tako je bilo tudi nekoč, ko je pravil moji materi, da pojde k župniku Svetličiču po nravnostno spričevalo. Dejal je, da je radoveden, kaj mu poreče „far“, seveda mu ne ostane nobene na dolgu. Ker je imela tudi moja mati slučajno nekaj opraviti pri župniku, ji je dejal, da pride v kratkem k njemu Prešeren, da pa mu jih že nekaj pove v „brk“.

Sicer pa je bil Svetličič blagega srca in je po smrti Prešernovi mnogo dobrega storil moji materi, češ, da jo spoštuje, ker so njeni otroci tako pridni.

Ko je Prešeren opravil pri Svetličiču, je prišel takoj moji materi povedat, da mu je napisal spričevalo „brez vsake opazke.“ Torej Prešerna lotiti se si niso upali, moji materi pa tudi niso mogli ničesar, ker je bila, ali doma, ali pa v službi. Jasno pa je, da bi ne bila imela ničesar zoper to, če bi jo bil vzel.

Bilo je na veliki petek najbrž l. 1839. Kot dobra katoličanka je obiskala, kakor je to že običajno, več cerkvâ, da bi molila v grob položenega Zveličarja. Prišla je tudi v stolno cerkev. Bilo je popoludne za časa običajnih molitev. Pokleknila je ter verno molila. Kar začuti med gnečo neko gibanje in vretje; ljudje so se začeli razmikati. In nenadoma se nekdo dotakne njene rame, jo dvigne ter tira pred seboj iz cerkve.

Ljudje so mrmrali — bile so povečini ženske, ter se zgražali nad tem početjem. Prešerna je itak

poznal vsak otrok v Ljubljani, menda za to, ker se je tako sila razlikoval od drugih ljudij.

Jezo moje matere more umeti le oni, kdor jo je poznal, Prešeren pa se je smejal.

Kaj pa, ko bi bila nemara v cerkvi Primčeva gospa s svojo hčerko?! Nemogoče ni.

Iz tega se tudi vidi, da Prešeren ni skrival znanja z mojo materjo, ter se ni sramoval pred svetom svojega dekleta. Takrat tudi ni nihče mislil, da bi ga zadrževalo njeno preprosto pokolenje, da se poroči ž njo. Tega bi mu tudi njegov značaj ne bil dopuščal.

Rousseau pravi: „Ogljarjeva žena je več vredna, nego pa knezova priležnica.“ Jaz pa trdim: „Najdenček, ki nima imena, je popolnoma jednak princu, dokler sta še oba neomadeževana!“

Naše stoletje se imenuje stoletje prosvete in humanitete, jaz pa ga nazivam dobo vretja in prehoda.

Prosveta, humaniteta?! Mož zapelje deklico ter jo pusti z detetom vred. Đelavec ne stori tega. Mislim namreč premožnega in uglednega moža. Tak ponudi potem par srebrnjakov, če more, kakor da bi bile naravne pravice naprodaj. Ali se dobi kaka mati iz takozvane boljše družbe, ki bi se upirala, položiti hčerino roko v dlan takemu možu? Jaz mislim, da je ni! „E, kako si more neki domišljati, da jo vzame tak mož! Čemu se mu je pa nastavljala? Take osebe same zapeljujejo moške!“

Toda često ima taka „oseba“ čistejše srce, nego pa marsikatera gospodična, katero skrbno varujejo starši in posli!...

In potem se toliko toži o prostituciji!

Ako bi moja mati ne bila dovolj „visoka“ Prešernu, ne smela bi bila postati mati njegovim otrokom. Toda sam je dejal, da ne mara biti odvisen od svoje žene v nikakem oziru.

Njegova sestra Katra, ki se je včasi prav dobro razumela z mojo materjo, ji je pripovedovala, da je Prešernova mati na smrtni postelji srčno želela, videti še enkrat svojega ljubljenca; prišel je prepozno. Vendar pa je — tako je trdila Katra — naročila svoji sestri, omoženi Vovkovi, naj mu povê, da ga prosi, naj nikar ne pusti one lepe deklice. Prešernova mati je poznala mojo mater.

Nekaj posebnega je bilo, da Prešeren ni bil vzel moje matere. Predvsem mu je manjkalo potrebne energije, da bi se resno lotil stvari. Energija! Bil je Kranjec. In Kranjci so samozavestni, celo trmasti včasi, toda le redkokdaj energični. Če ni imel dovolj poguma, se ne čudim, kajti štediti ni znal nikdar, kakor tudi mati ne.

Moj oče je bil blag in požrtvovalen, toda naglo mu je upadlo srce. Mati pa je bila neznosna, če ni šlo vse po njeni volji. Računati in štediti pa absolutno ni znala. Imela je navado, da je z goldinarji hranila krajcarje. Potemtakem bi človek mislil, da je končno vendar le morala izhajati s tako pičlimi dohodki. Samo jedno primero:

Ko sve prišli na Dunaj, sem sprva zaslužila zelo malo, jedva 60 krajcarjev na dan. In ob tem sve morali izhajati. Če sem bila pridna, to se pravi, če sem delala od šestih zjutraj pa do polunoči ali ene po noči — po dnevi mi je pomagala tudi mati — sem zaslužila, če je bilo delo dobro, do pet goldinarjev na teden. Leta 1869. sem dobila šivalni stroj, poslej sem tudi več zaslužila.

Pa vrnimo se nazaj k očetu! Z dobroto in ljubeznijo bi se bilo dalo kaj opraviti, toda s silo in kljubovanjem ni šlo. Moja mati pa je bila nagla in nepremišljena, da je včasi silno razžalila. In vendar je bila blaga, krotka duša. Toda njena dobrota je bila brez prevdarka, njena požrtvovalnost ne vedno na pravem mestu!

In tudi oče ni znal štediti — kakor zvečine vsi genijalni možje. Zanj je imel denar vrednost le tedaj, kadar ga ni imel. Tudi so ga preveč vodila njegova čuvstva, kakor je to sploh navada pri ljudeh, ki se prehitro udado temu ali onemu pojavu svoje mehko-čuteče duše. Tako je postal strasten pivec in tudi igral je morda. Poleg tega je bil zelo radodaren, če je bilo le kaj „cvenka“ v žepu, čemur pač vsakdo rad pritrdi, kdor ga je le poznal osebno.

Prešernovo razmerje z mojo materjo ni bilo brez slabih posledic za njegovo literarno delovanje. Kdor nam še kdaj spiše Prešernov življenjepis, upoštevati bode moral tudi to razmerje, ker sicer

se ne dado pojasniti nekatere stvari v življenju našega pesnika . . .

Morda se mi bode ugovarjalo, ko sem dejala, da bi mu bila morala moja mati biti ne samo ljubica, ampak tudi prijateljica. Utegne se tudi reči, da je bila še premlada. Jaz pa pravim, česar ne razume osemnajstletno dekle, ne bode umela sploh nikdar.

Mnogo žen je, ki se prav dobro razumejo v tem ali onem, toda z možem postopati ne znajo. Čitati zna v mnogih tujih jezikih, samo v srcu svojega moža, svojega otroka ne!

In tako se ljudje odtujijo za vedno, čeprav bi morali skupno živeti. Zakaj se ne bi vpoštevale tudi moževe slabosti? Ali naj se jih odvadi? Da, to bi se tudi često dogajalo, ako bi se mu ne očitale neprenehoma!

Kaj pa ljubimo v prvi vrsti? Mladost? — Sčasoma se vsakdo postara. Lepoto? Navada je največja sovražnica lepote. Mladost, lepota in moč — vse to mora preživeti ljubezen; kajti vse je tudi sreča in bogastvo.

Nič ni trajnega, samo duševne lastnosti in kreposti, in še te ne vedno!

Kaj pa je v resnici stalnega? Vedna sprememba. Danes si domišljuje prepolno srce, da bode večno ljubilo. In jutri . . .? Večno? Kakor da bi imela stvar kaj večnega! Često se zavrže tudi najiskrenejša ljubezen; bila nam je samo nekaka igrača. In končno se živi tudi brez srca, brez

sreče in ljubezni ...! Živi ...? Ne! Samo vegetira se.

Marsikdo izgubi vso oporo in začne propadati, videč, da je življenje tako vsakdanje, tako realistično. Mnogi obupajo in hité v smrt, mnogi pa se skušajo omotiti s strastmi, kar je tudi nekak samomor!

Ženska se izgubi, in moški zaničuje, kar mu je bilo prej sveto.

Na svetu so pa tudi krepki značaji. Nekateri nikdar ne obupajo in ne obsojajo vseh radi jednega posameznika. Bili so varani, ali so se varali sami, pa vendar ne verujejo, da bi bil svet, ljudje in vse skupaj laž! Ker je Bog, je tudi nekaj višjega kakor sreča pojedinca. Splošna sreča, ljubezen do domovine, ideali, po katerih hrepeni, vse to povzroči, da človek pozabi, da se je varal v ženski. Ostane mu samo slavohlepje!

Kaj pa ostane ženski?

Nekatera postane — pobožna, čedalje bolj pobožna, dokler se popolnoma ne prelevi v „tercijalko".

Prešeren je bil v mnogih ozirih dosti bolj brez predsodkov, kakor pa dandanes sicer svobodoljubni možje. Zato se mu tudi ni mudilo z ženitvijo.

Tako je dejal nekoč moji materi: „Ženska še ni propala, če ima kako znanje, tudi žaliti je ne sme nihče zaradi tega. Nasprotno pa mora tudi ona paziti, da se ji ne more očitati, da bi jih imela več." Resnica pa je, da moji materi ni

nikdar nihče očital, ker je imela ljubavno razmerje z mojim očetom; in to, ne samo prej, ampak tudi po njegovi smrti ne. Še celo duhovščina — tedanjih časov — ne.

Tako rado se pripoveduje, da je bil vedno zaljubljen, ko bi se mu le bilo ljubilo. Toda Prešeren se jih rad šalil in dekleta imajo to slabost, da mislijo precej, če jih le kak moški pogleda, da je zaljubljen vanje.

Kakor sem že omenila, je sam dejal moji stari materi, ko se je prvič pogajal ž njo, „da ni imel nikdar prej nikakega znanja, ki bi bilo lahko imelo tako resne posledice.“ Tudi ni mislil kaj takega, pa prišlo je drugače in mora tudi tako prav biti. Sicer da res ni bogat, vendar pa upa, da ne bodo njegovi otroci „nikdar nikomur v nadlego.“

Često je preračunil, da prav lahko učaka svojih sedemdeset let, ker je „zdrav in krepek,“ torej zlahka preskrbi svoje otroke. Kaj neki je bilo, da mu je namah podrlo ves pogum?!

Bolan, potrt in zbegan je bil, ker je videl, da ne more več toliko zaslužiti, da bi preskrbel svoje otroke, kojih mati je bila mrzla in osorna, in ga je skoro zaničevala, in tedaj je obupal...!

Ubogi oče!

Morebiti nimam prav, ko trdim, da je vpliv take žene, ki razume svojega moža, često odločilen in usoden. Ne mislim pa onih slabotnežev, ki se dado ženski voditi in strahovati; takega moža ni

mogoče spoštovati, nikar še ljubiti! „On bode tvoj gospod,“ ne pa poslušen hlapec ženskih muh!

Če si žena, katero mož ljubi, resno trudi uživeti se v njegove ideje, nazore in njegova dejanja, postane mu nekaka potreba. Svoje zabave ne išče po gostilnah, pri igri in drugih takih „razvedrilih“, ki ga demoralizujejo, ali pa so na kvar njegovemu zdravju.

Tudi mi je mati sama priznala, da ni umela ravnati s Prešernom. Često je obžalovala, ker se ni zanimala za stvari, katere bi ji bil rad zaupal. Pa bodi tudi tega dovolj!

Omenila sem že, s kakšnimi upi je bil Prešeren prišel v Kranj; zato je bilo tudi razočaranje tem večje. Dr. Razlag in tudi dr. Pogačnik z Dunaja sta mi zatrjevala, da v Kranju jeden odvetnik prav lahko izhaja. Rada verjamem.

In kdor ga je osebno poznal, tudi Kastelic, mu je dejal, naj ne hodi v Kranj. Že naprej se je videlo, da pride na nič. Tak mož je potreboval vzpodbude in razvedrila. Ker ga pa ni našel nikjer drugje, iskal ga je v vinu. Tako se je vsaj omamil ter se vsega pozabil.

Že izza svojih dijaških let je bil sam sebi prepuščen. Devetnajstleten je prišel na Dunaj. Bil je seveda prost in neodvisen, toda moral je tudi sam za-se skrbeti. Kdor je sam poskusil kaj sličnega, kdor je bil dijak, si stvar lahko presoja! Studiosus! Koliko poguma, samozavesti, nadej in lahkomiselnosti! Kako ubog bi bil mladenič, ko

ne bi bil vnet kot dijak za vse dobro, lepo in plemenito. Tudi med dijaki imajo resnica, svobodoljubje in ljubezen do bližnjega svoje vrle, navdušene zastopnike!

Rada priznavam, da z vidnim veseljem opazujem te mladeniče, ki s takim zaupanjem zro v svojo bodočnost. Seveda, tudi njim bode grenko razočaranje otemnilo ta jasni pogled.

Pogosto gledam, kako gredo učenci iz šole, ne gredo, ampak vro, se pehajo, prerivajo, suvajo brezskrbno in veselo, in kdor je močnejši, ima prav!... Kako neznansko živ je tak mladič pri 15 do 20 letih! In kako se ti dečki nabijajo in tolčejo! Kakor vnanjost, ne več otroška, pa tudi ne moška, tak je tudi njegov razum. Nekaj zna in ve, pa ne dovolj, da bi njegova pamet brzdala moč in jo primerno krotila. Če sme, jo da občutiti svojim bratom in sestram, vsekakor pa svojim součencem, kajti tudi tukaj velja še pregovor: „Moč je več nego pravica!“ Vendar pa mislim, da so to najlepša njegova leta! Jean Paul — če se ne motim — jih imenuje dobo razposajenosti.

Dvakrat srečen mladenič, ki ima pametne stariše, da vodijo njegovo mladost!

Nemcem traja doba razposajenosti dalje, ker se tudi kasneje pričenja, podobna je tistim dekliškim letom; Slovani, posebno Jugoslovani pa prej dozoré in pridejo tudi prej k pameti.

Vidim pa tudi vseučiliščnike, ko zapuščajo svoje učne dvorane. Tu se jim čita na večjidel

inteligentnih in zato lepih obrazih življenje in samozavest. Četudi se mora marsikateri boriti z revščino in mu je lice nekoliko upadlo in bledo, toda poguma ne izgubi. Lahkomiselno — to je prava sreča za mladino — pozabi svoje revščine, zavest, da se bliža svojemu smotru, mu daje moč, da jo lahko prenaša. In nada, da doseže svoj namen, ga dela vstrajnega.

Kaj pa se zdi nedosežno mlademu možu? Saj so že mnogi dosegli smotre, o katerih se jim poprej še nikdar sanjalo ni.

Odkar je Bonaparte dokazal, da se tudi brez krone v zibeli lahko povzpne do cesarskega prestola, ve mladina, da ni nič nedosegljivega za resnega moža. Tudi Napoleon je imel svojo misijo, čeprav ga pitajo s tiranom! Koliko spečih močij in talentov je že vzdramil njegov vzgled!

Nič ostudnejšega pa ni, kakor če človek zataji svoj rod ter ga izda iz samega dobičkarstva. Na srečo je takih mož le malo.

„Ko bi bil tvoj oče s svojim genijem in s svojimi zmožnostmi sin kakega drugega naroda, ali pa, če bi se ne bil tako svojeglavno oklenil svoje domovine, koliko bolje bi se bilo godilo ne samo njemu, ampak tudi njegovi otroci bi ne bili tako silno zapuščeni!“ Tako je dejala moja mati malo pred svojo smrtjo.

Za vzgled mi je postavila Vincenca Kluna, ki je bil v svoji mladosti navdušen, a reven, zelo reven Slovenec. Kasneje ga je usoda zanesla med

Nemce — tudi žena mu je bila Nemka iz Švice — Nemci so mu dali kruha in prišel je do ugleda in premoženja! Toda žalostno bi bilo, ko bi vsi možje tako mislili. Potemtakem bi ne mogel malo-številen in ubog narod nikdar imeti moža, ki bi mu bil na čast!

Moj oče ni bil lakomen ali sebičen. Ljubezen do domovine pa diči vsakogar. Dr. Prešeren bi ne bil nikdar postal to, kar je, ko bi ne bil tako goreče ljubil svoje domovine in svojega naroda. In kar se nas tiče, pa tudi nismo pomrli od gladu — kajti zgodaj sem se naučila delati. In Prešernova hči je vendar boljša kakor hči marsikakega odličnega moža drugorodca, katera se sramuje dela, ker je bil njen oče imeniten mož. Torej vendar ni tako ničvreden ta narod slovenski!

Tudi Nemci so sestradali že marsikaterega odličnega moža. Ako bi ne bil n. pr. Grillparzer dvorni svetnik, kdo vé, kako bi mu bilo šlo! In celo Schiller! Tudi on je moral imeti svoj poklic.

Kdor misli, da bode žel kako pohvalo za svoje v resnici veliko in plemenito delo, se navadno bridko moti. Samo zgodovina se ga bode spominjala ter pisala: Da smo tudi mi imeli vrle, plemenite in velike može! Tem se imamo zahvaliti, da nismo podlegli v boju za svoj obstanek. Edino ta zavest lahko moža tolaži in ga vzpodbuja k vztrajnosti.

Skoro bi dejala, da je sveta dolžnost vsakega za idealnimi smotri stremečega moža našega naroda, da posveti vse svoje moči domovini. Svojemu narodu

mora kazati ideale, po katerih mu je hrepeneti, da postane jedin, prost, srečen in mogočen. Kajti tudi njegovi nasprotniki ne mirujejo in si prizadevajo na vse načine, da zmagajo v boju za obstoj svojega gospodstva!

Res, boj je hud in vroč, zmaga še daleč, toda zmagate gotovo, ker z vami gre duh časa...!

In tako se nadejam, da se bodo svetila tudi druga odlična imena poleg imena mojega očeta v zgodovini našega naroda!

Kako malo jih je, ki si ohranijo svoje mladostne ideale!

Včasi pridem mimo lesenega poslopja, kjer je že šestnajsto leto začasno nastanjen avstrijski državni zbor. Kadar zboruje parlament, srečam može, katere so avstrijski narodi odposlali na Dunaj kot svoje zaupnike in pravne zastopnike. Ali nima avstrijska poslanska zbornica te posebnosti, da je sestavljena po večini iz pravnikov? Narodi dokazujejo s tem morda več, nego sami mislijo, da hočejo pred vsem imeti in si ohraniti svoje pravice.

Kak razloček med dijaki in temi dozorelemi možmi! Koliko izmed njih jih more reči: Dosegel sem, kar sem nameraval! Kdo pravi: Zadovoljen sem s svojo usodo in srečen? Le malokdo nosi še v svojih prsih svoje mladostne vzore! Toda mož ni sam kriv, da so njegovi ideali pobledeli; kriv je tudi svet, ki idealista tako dolgo smeši in zaničuje, da naposled sam uvidi, kako nespametno

je, če več ponuja, kakor zahtevajo. In boj za obstanek se mora bojevati realistično.

Tako se človek spreminja. Toda popolnoma zatajiti in zavreči se mladostni vzori ne dadó, in to provzroči napredek: ljudje so vedno boljši!

Pa vrnimo se zopet k očetu!

Kdor je bil sam dijak, pozna dijaško življenje bolje, nego jaz, ki ga poznam samo iz pripovedovanja.

Nekateri možje prineso izza svojih dijaških let poleg bogatega znanja tudi strasti s seboj v življenje. V dobi, ko je živel Prešeren, so imeli skoro vsi duševno znameniti možje na Kranjskem kako napako, ki jih je nazadnje uničila. „Velečastiti gospodje“ so že od nekdaj radi in verno častili poganskega boga trt; in takrat nič manj!

Moj oče je bil prišel na Dunaj z devetnajstim letom, kakor je dejal sam — drugi trdijo, da z dvaindvajsetim — pa je bil še tako nespameten, da ni razumel prijaznega bližanja mlade deklice. Njegova „nravnost“ je bila za njegovih študij v Ljubljani gotovo brez graje. Bil je izvrsten dijak, in ne morda kak „izprijen genij“.

Pred več leti mi je prišel slučajno v roke list iz tiskanega letnega šolskega poročila. Bil je iz latinskih šol, samo ne vem, če iz pete ali šeste. In med odličnjaki sem našla svojega očeta. Ako bi ne bilo Prešernovo vedenje povsem pravilno in brez vsake graje, bi ga ne bili tako odlikovali.

Kajti v tedanjih časih bi sam talent ne zadoščal, ker je znano, da so bile šole pod zelo ostro cenzuro.

Pijači se je bil udal najbrž še le kasneje, morda takrat, ko je bil za koncipijenta pri dr. Chrobathu.

Prav dobro se še spominjam, če se je doma govorilo o ljubljanskih gospodih, da se ni nobeden branil vinu.

Pomislimo tudi: Ves dan biti v pisarni in napenjati duha; ali je torej čudno, da se je vsakdo rad nekoliko porazvedril in okrepčal? In sicer kje? Doma? Redkokdaj! Zakaj? Saj je bilo vendar tudi nekaj izobraženih gospâ? Gotovo! Kaj pa umemo, če pravimo „izobražena gospa“? Da zna malo brenkati na klavir in par besed kakega tujega jezika. Kako malo jih pa zna moža duhovito zabavati in slediti njegovim mislim! Mesto da bi jim odganjala skrbi, mu jih še množi, tožeč o tem ali onem.

Za moške je gostilna, naj so oženjeni ali samci. Po dr. Chrobatha n. pr. je prišel vsak večer hlapec, da ga je varno spremil domov.

Takrat še niso imeli skoro nikjer navade, da bi vabili znance in prijatelje na večerjo. Pa je vendar zelo pametno in ne tako drago, kakor če si mož izven hiše išče zabave in razvedrila ter se odtujuje domu in rodbini vedno bolj in bolj.

V gostilno se je hodilo in se hodi zaradi družbe. Za časa mojega očeta so bili tudi v najboljši družbi skrivni policijski agentje. Treba je

bilo torej vsako besedo dvakrat dobro premisliti. S čim si torej preganjati čas? Zato se je pilo, zabavalo z natakaricami in igralo.

Podlago za vso to lepo zabavo so prinesli z vseučilišča. Kajti tudi kot vseučiliščniki si niso vedeli preganjati dolgega časa drugače.

Pijača, ljubezen in igra niso bile „državi nevarne“ reči.

O mojem očetu se je trdilo, da je zlagal svoje najlepše pesmi, kadar je bil malo vinski. Jaz pa tega ne verjamem. Ko bi bilo to res, moral bi prave čudeže delati v tem nesrečnem Kranju, kajti zadnje leto se je bil res malo preveč udal pijači...

Mati mi je pravila: „Leta 1839. me je večkrat peljal na izprehod daleč ven iz mesta. Če je bil posebno dobre volje, je tudi zlagal pesmi. In takrat vendar ni pil...

Skoro za gotovo trdim, da je dekan Dagarin našel več v „literarni zapuščini“ mojega očeta, kakor to, kar je objavil dr. Bleiweis. Ali je Dagarin res kaj sežgal? Ali dr. Bleiweis utajil? To ve samo Bleiweis.

Ko je moj oče še v Ljubljani stanoval, imel je pri sebi dva nečaka, sestrina sinova, Ivana in Jakoba Vovka. Ne čudim se torej, da ni mogel izhajati s svojo plačo. Čeravno sta imela dečka hrano od doma, sta vendar-le nekaj stala mojega očeta. In razmerje z mojo materjo ga je tudi nekaj stalo, čeprav ni imela sama ničesar od tega.

Mnogi genijalni možje so v denarnih zadevah nevedni in lahkomiselni kakor otroci. Taki možje potrebujejo pametne žene, ki ga zna voditi.

Žena mora biti svojemu možu, kadar je treba, tudi mati.

Moja mati pa se ni nikdar spomnila, da potrebuje oče perila, nogavic i. t. d. ter ga mora kupiti. Človek ni samo iz mesa, pa tudi iz zgolj duha ne!

Žena, ki ne more osrečiti moža, naj se mu rajša umakne s poti. V resnici pametna žena lahko mnogo pripomore, da je mož srečen, ali bolje, da se mu godi dobro. Moja mati pa je sama priznala, da je bila sila nespametna ...

*

»Kdo zna
noč temno razjasnit', ki tare duha!«

Komu ni znana ta krasna pesem („Pevcu“)? Tu nam slika pesnik zavedno in prepričan o svoji veljavi svojo nalogo, svoj pravi poklic. Tu se nam kaže Prešeren takšnega, kakoršen je.

„Moj pomen in moje zasluge za domovino bodo vedeli ceniti še le tedaj, ko bodem že davno mrtev. Zato upam, da ne bodo moji otroci zapuščeni, že zaradi mene ne!“

»Kdo zna
noč temno razjasnít', ki tare duha!«

To zna pesnik, ki potegne človeku mreno z očij ter mu oznanja resnico v obliki pesmi, ker je ljudem sicer neprijetna. Pesnik je izvoljeni svečenik in mučenik resnice.

»Kdo ve
kragulja odgnati, ki kljuje srce
od zore do mraka, od mraka do dne!?«

Pevec, ki tolaži trpeča srca in razveseljuje oblačno dušo, Leka ima celo za grenko, bridko kesanje; kajti nič ni bridkejšega nego spoznanje storjene krivice. In kar je storjenega, ne stori niti Bog, da bi ne bilo storjeno. In še celo za kesanje ima pesnik lečilo: ker napeljuje k spravi in odpuščanju.

Kraljevi pevec David edini je mogel razvedriti duševno bolnega kralja Savla. Judje so povzdignili ljubeznivega pevca za svojega maziljenega vladarja . . .

»Kdo uči
izbrisat' 'z spomina nekdanje dni,
brezup prihodnjih odvzet' spred oči,
praznoti vbežati, ki zdanje mori!«

Prešeren sam pravi, da se je zahvaliti samo pesniku, da se ni popolnoma pozabila lepota Helenina, ki je toliko mož zvodila v smrt pred Trojo.

Iz del velikih mož črpamo razvedrila in tolažbe, kadar nas straši brezupna bodočnost in

prazna minulost. Pesnik nas navdahne z novimi upi, ker vidi v bodočnost, hiteč pred nami in živeč v njej. Ima pa tolažila tudi za sedanjo praznoto, ker nas uči verovati, upati in ljubiti!

Pesnik ne sme skloniti glave pod težo lastnega gorja. Tudi veselje in srečo mora znati nositi ter trpeti in se boriti, svest si svojega poklica za ideale človeštva brez odmora in prestanka!

Tako razumem jaz to pesem in menim tudi vsak le količkaj izobražen rojak. Zakaj je neki dr. Bleiweis zasukal pomen teh stihov? Pač se nam pripoveduje v bajeslovju o Prometeju in kragulju, ki mu kljuje jetra. Tudi kesanje je kragulj, ki kljuje človeško osrčje in človeška hvala je vedno le nehvaležnost.

Česa pa naj bi se bil Prešeren toliko kesal? Krivice ni storil vse svoje življenje nobene. Vedno je bil vnet za vse dobro, lepo in plemenito. Bil je pravičen in vesten, kar je potrdila tudi moja mati rekoč, da je bil sila natančen. Kesati bi se mogel edino le tega, ker je sledil svojemu notranjemu nagonu, svojemu poklicu. Ne, ne! Moj oče ni bil kot pesnik in svečenik resnice in pravice nikdar slabotnež! Poznal je ljudij ter vedel, da ga ne razumejo.

Ne kragulj kesanja kljuje osrčje Prešerna, pesnika najslajših pesmij, kar se jih je sploh kdaj opevalo v slovenskem narečju, nego grenke skrbi so mu grenile zadnje dneve njegove.

Zavest, da ne more sebi in svojim otrokom preskrbeti niti najpotrebnejših stvarij, in sramota, da ga bodo otrokom opisovali kot očeta, ki ni dovolj skrbel za nje, je gnala Prešerna v obup, v smrt.

Še celo na smrtni postelji — kakor je znano — so mu delale preglavice skrbi za bodočnost svojih otrok. In kdo ga je rešil teh skrbij? Na Kranjskem ga ni bilo ne j e d n e g a človeka, ki bi bil to storil!

Oni redki, ki so poznali Prešernovo „oporoko", so bili poparjeni in se zgražali nad njegovo izjavo; za to ni nič koristila njegovim otrokom.

V posmrtnici, katero je dr. Bleiweis v svojih „Novicah" precej po Prešernovi smrti posvetil njegovemu spominu, povdarja, kako potrpežljivo in udan je bil Prešeren v svoji dolgi in mučni bolezni. Moja mati ga je poznala trinajst let, in ga ni čula nikdar tožiti o telesnih bolečinah. Samo enkrat je dejal, naj položi dlan na njegovo glavo, da vidi, kako mu v njej besni in razsaja. Vprašala ga je, če ga glava boli. „Sedaj ne, včasi."

Ko so se nabirali prispevki za Prešernov nagrobni spomenik, priredili so diletantje v gledališču slovensko predstavo. Nekdo se je bil spomnil tudi moje matere ter ji poslal vstopnico. Med drugim se je deklamovala tudi Vodnikova:

»Ne hčere, ne sina
po meni ne bo . . .«

nanašajoča se na mojega očeta!

zaslužili bodo mnogo, seveda po svoji nadarjenosti. Moji otroci pa morajo biti nadarjeni!"

Dne 18. decembra leta 1842. sem prišla jaz na svet.

Ko mu je mati sporočila to novico, je prišel nemudoma. Njegove prve besede so bile: „Zopet deklica? Kje je?" Ker je bilo zvečer, in je hotela mati zahtevati luč, ji je to zabranil ter si sam prižgal svečo. „To bode moja kuharica," rekel je, vzevši me v roke. „Škoda, da se ni rodila že pred desetimi leti. Pa nikar ne daj otroka v rejo, bom že skrbel za vaju po svojih močeh, nekaj pa tudi lahko sama delaš." Ta iskrena, srčna želja pa se mu ni bila izpolnila. Ker so mater začele boleti prsi, in se tudi sploh ni rada ukvarjala z otroki, dala me je neki ženski na Ig v rejo. Ta njen korak je storil, da sve bili brez domovja vse svoje življenje, na srečo da tega ni uvidela nikdar.

Položivši me nazaj k materi je dejal: „Kako pa bode ime mali dami?"

„Ernestina."

„Nò, to je vendar nemško ime."

„Kako pa naj se glasi?"

„Svoje otroke lahko daš krstiti kakor hočeš.

Nazival me je Tinko in tudi doma so me klicali tako. „Tinka moja, ti prideš k meni za kuharico, mama pa naj s svojim fantom ostane v Ljubljani!" mi je dejal, ko nas je obiskal l. 1847. Vzel me je tudi na kolena ter mi gledal nepopisno ljubeznivo v oči. Moja stara mati je potem pravila,

da ga ni nikdar videla tako veselega in srečnega. Ugajala mu je moja resna nrav, katero so drugi grajali. Moja mati je dejala, da je najbrže mislil, da sem iz stekla, tako rahlo in previdno me je vselej prijel, kakor bi se bal, da se razdrobim.

Ko me je bila dala v rejo, ji je rekel, naj se priuči kakemu opravilu, od katerega bi se — če treba — živila. Nekako takrat je bilo tudi, da je odprl rokovičar Horak — prvi v Ljubljani — svojo prodajalnico; mati se je tedaj učila šivati rokovice.

Takrat sta stanovala ravno nasproti, le vrt je bil vmes; kadar je hotel govoriti ž njo, ji je lahko dal znamenje z roko. Ondi je stanoval, dokler ni odšel v Kranj.

Neko nedeljo popoludne je prišla k njemu; bil je nenavadno dobre volje. Dejal je, da se čuti zelo srečnega, da ima hčerko, kadar umrje, bode vsaj kdo plakal za njim. „Tudi ti bodeš jokala; izpoznaš še-le, kaj imaš, ko me že več ne bo, kajti sedaj me ne umeš! Moja sestra ne bode jokala po meni, kajti tercijalka nima srca!“ Mati mu je pripomnila nato, kako ga more veseliti zavest, da bode za njim jokalo dete, ki samo ob sebi ne more kaj.

„Vrag vedi, v vsakem človeku je nekoliko egoista! S tem sem le hotel reči, da sem srečen, ker imam bitje, kateremu je moje življenje res potrebno, in kateremu je mar moje dejanje in nehanje; to pa je samo pri otroku. In to me dela

srečnega, in za to srečo imam zahvaliti Tebe..! Tudi še ne mislim umreti, saj sem zdrav in čvrst in prav lahko doživim svojih sedemdeset let . . . O, ko bi tudi tebe mogel res osrečiti!“

„Vzemi me, saj veš, da bi bilo to moja največja sreča.“

Prešeren je globoko vzdihnil, podprl se s komolci, zakril si oči ter se zamislil. Črez dolgo se je sklonil — bil je za deset let starejši. Nato je vstal, prijel mojo mater za rameni ter jo potisnil ven rekoč: „Idi sedaj . . .!“

Po tem dogodku ga ni bilo dolgo, kajti še celo po denar je morala hoditi moja dojilka.

Ta dogodek, ki sem ga pripovedovala ravnokar, se je zdel moji materi tako čudovit in skrivnosten, da mi ga je več ko enkrat pravila od besede do besede tako, kakor sem ga zapisala. Ali res ni poznala ta ženska prave, srečne ljubezni, ki je edino le v tem, da je srečno ljubljeno bitje . . .? Ko sem imela že skoro dve leti, vzela me je mati vsled očetove želje domov, kjer pa se nisem mogla dolgo privaditi.

Moj oče me je prišel nekega večera obiskat — bil je ravno njegov rojstni dan in god obenem; jaz ga takrat še nisem poznala ter nisem hotela iti k njemu. „Glej, glej, noče me pripoznati,“ je vskliknil šaleč se. Mati pa je dejala, naj pride bolj pogosto, da se ga privadim.

Namenil sem se, da sploh ne pridem več, da se vaju preveč ne navadim. Toda včasi se me

loti taka otožnost, da me kar s silo žene k vama. In tega mi pač ne more nihče prepovedati, če hočem videti svojega otroka, makari o polunoči!"

Ko sem bila še na kmetih, je vprašal mojo mater, kako kličem svojo dojilko.

„I, kako neki — mati ji pravi!"

„In to je tebi prav?"

Toda matere kaj takega ni ganilo.

Kasneje sem ga poznala in vselej, kadar je prišel, zaklicala veselo: „Mama, vidiš papá!" Smehljaje je tedaj dejal: „Vidiš, pozna me!"

Pogosto je naročil svoji sestri, da je napravila sladkarij in mati me je morala tja peljati, ker ga je posebno veselilo, da mi je sam dajal peciva. Sestra pa ga je zato morala speči, ker je menil, da ima večjo vrednost, če ga sestra speče njegovi hčerki, kakor pa kupljeno pri slaščičarju.

Čeprav ni nikdar hotel pritrditi, mu je bilo vendar všeč, če je kdo dejal, da sem njemu podobna.

Nekega dne me je dolgo motril, potem pa dejal materi: „Tvojo hčer bodem sam vzgajal, sam bodem pazil na njo, da je kdo ne zapelje tako rano, kakor njeno mater. Deklica se mora vzgajati z ljubeznijo, da dobi zaupanje do svojih staršev, ti pa tega nočeš umeti. Toda zapomni si vsaj to, da mi pač otroka ne preteplješ!" Nekoč ji je celo zagrozil, da me ji vzame, ko mu je njegova sestra povedala, da me je čula jokati noter v svoje, oziroma Prešernovo stanovanje.

Prišlo je leto 1845.

Bilo je sredi poletja, ko se je Prešeren ob šestih zvečer zgrudil nezavesten pred pisarno. Dr. Chrobath je imel tedaj svoj urad v Slonovih (Prešernovih) ulicah, v Lukmanovi hiši.*) Prenesli so ga v sobo ter mu puščali; ko mu je odleglo, peljali so ga domov. Vendar pa se je čudovito naglo razširila po mestu govorica, da je dr. Prešerna zadela kap, in da najbrže ne okreva nikdar več. Še tisti večer je poslal neki Prešernov prijatelj svojo ženo moji materi, ki je bila že blizu poroda, „previdno" povedat pretresljivo novico.

Drugo jutro ga je obiskala na vse zgodaj. Bala se je, da je mrtvouden, z veseljem pa je videla, da je pri popolni zavesti. Da bi jo pomiril, je celo vstal ter šel parkrat po sobi semtertja. Tudi v pisarno je šel še isti dan, „ker se plača vendar ne more vleči zastonj." Vprašal jo je, če se je zelo prestrašila. Ker je jokala, tolažil jo je rekoč: „Saj mi je že bolje, kmalu bodem zopet zdrav. Ne jokaj! Saj še živim; če bi se pa vendarle zgodilo, da bi umrl, predno bodo otroci preskrbljeni, pa upam, da moji otroci ne bodo zapuščeni. Še le po moji smrti uvidi moj narod, kaj sem storil zanj! Kadar bom mrtev, bodeš tudi ti vedela, kdo sem bil... Moji otroci ne bodo sirote!"

---

*) Tam, kjer stojí sedaj pošta.

Dne 18. septembra je bil rojen moj brat France. Bil je tretji in zadnji otrok moje matere z dr. Prešernom.

Moj oče je moral biti tedaj v hudih denarnih stiskah, kajti prišel ni pogledat svojega sina, dasiravno ga je moja mati obvestila o tem dogodku po svoji materi. In to dete, čigar rojstvo bi jo bilo skoro stalo življenje, ta deček ji je bil najdražji na svetu. Kako vesel bi ga bil moral biti oče, ker se mu je bila izpolnila najiskrenejša želja; in sedaj ga niti blizu ni!... In vendar je to dejstvo bolj užalilo morda žensko nego pa mater.

Ko mi je pripovedovala te dogodke, mi je dejala: „Tako za malo se mi je zdelo, da ga ni bilo blizu, ko si vendar sicer ni dal dvakrat reči.“

Tretji dan po rojstvu je dala dečka oni dojilki v rejo, pri kateri sem že jaz bila.

Kdo bi torej zameril ubogi ženski, da je, od njega zanemarjena in nahujskana od nespametnih ljudij, storila veliko napako?!

Ker je vedela, da ga bode to najbolj globoko ranilo, zapustila je v začetku meseca oktobra l. 1845. Ljubljano ter se napotila služit v Trst. Pred svojim odhodom pa mu je pisala pismo, (in v tem je bila prava mojsterica) polno najtrpkejših očitanj, ter mu tudi naznanila uro, kdaj se odpelje. In ravno ko je hotela sesti v poštni voz, ga je zagledala priti iz gostilne „pri Maliču“, bledega in opotekajočega se. Bil je — pijan!

Takšnega ga je videla prvič, odkar sta se poznala. In odpeljala se je brez slovesa.

„Sedaj pa je otroke in mene pustila na cedilu in je šla“, dejal je tisti večer nekemu znancu, ki je kasneje to njej povedal.

Da ga pa ni bilo nič blizu, ko se mu je rodil sin, je bilo najbrže to vzrok, ker ni imel ravno denarja; kajti črez nekaj dnij ga je prinesel, in kakor po navadi plačal vse.

Prvi mesec po materinem odhodu je prinesel denar M. Kastelic.

V Trstu je ostala moja mati le nekaj mesecev; bila je skoro ves čas bolna, in tudi njena mati ji je bila sporočila, naj se povrne. In tako se je vrnila meseca maja l. 1846.

Za materine odsotnosti je Kastelic prinašal redno vsak mesec denar moji stari materi in tudi Prešeren je prišel večkrat pogledat, kaj delam.

Zakaj je ravno Kastelic denar nosil, o tem je pravil sam moji materi sledeče: „Koncem septembra ali v začetku oktobra je dobil moj oče denar — več sto goldinarjev; imel pa je tudi mnogo dolgov. Toda sicer tako točni in natančni mož ni plačal ne dolgov in tudi v pisarno ni prišel. Udal se je bil pijači. Upniki so šli k dr. Chrobathu; in ta je torej naročil Kastelcu, naj gre k Prešernu, naj mu pobere denar in ga pozove, da zopet pride v pisarno. Moj oče je bil še v postelji in ni črhnil ne besedice, ko je prišel Kastelic ter mu pobral denar. Nato je zopet prišel v pisarno.

Dr. Chrobathu je moral našteti vse svoje dolgove. „Najprej za moje otroke“, je dejal in še le potem so prišli drugi upniki na vrsto. On sam je bil zadovoljen z jedno dvajsetico na dan, dokler ni vsega poplačal, kar se je kmalu zgodilo.

Od tedaj je pošiljal moj oče vedno po Kastelcu denar. In tako je bilo tudi takrat, ko je bivala moja mati v Trstu. Nekoč mi je dejala: „Vselej, kadar sva se kaj sporekla, je popival.“

Kakor sem že povedala, se je vrnila moja mati meseca maja l. 1846., in mojega očeta ni bilo več k meni. Neko nedeljo zjutraj, ko se je moja mati ravno vračala iz cerkve, sta se srečala „za vodo“ (na Poljanskem nasipu), na voglu Reichove hiše. Čula ga je, ko je zaječal, in zavila na Suknarsko stezo, da ji ne bi bilo treba iti mimo. Skrivaj se je potem ozrla in videla, da je slonel na ograji ter strmel v vodo.

Dne 15. avgusta ji je pomigal z roko skozi okno, naj pride k njemu. Po kratkem obotavljanju je vendar šla. Sprejel jo je prijazno rekoč: „Saj sem vedel, da prideš. Ali že veš, dekle moje, da pojdem iz Ljubljane?“

„Nekaj sem slišala.“

„Ne bodi žalostna, sedaj bode kmalu vse dobro. Jutri pojdi po dečka, da se te privadi. Kaj ne, da bi ti ne mogel storiti večjega veselja?... In kaj pravi tvoja mati?

„Kaj pa naj pravi? Nič!“

„Le reci, da pridem potlej Tinko obiskat; dolgo je že nisem videl.“

Takrat še nisem štela štirih let, toda tistega dne se še prav živo spominjam. Vzel me je v naročje, pokazal mi uro, zibal me ter vprašal, če pojdem ž njim, ko pride po-me. Predno se je poslovil, me je vprašal, katerega imam rajši, njega ali mater: odločila sem se zanj. In še sedaj vidim pred seboj to drago obličje s solnčnim smehljajem, te oči, polne ljubezni, in nepopisno sladko potezo okrog usten, kojih poljub je bil blagoslov mojemu življenju! . . .

Moj oče, tvoje dete objokuje danes svoje izgubljeno življenje! . . .

V.

Prešeren se preseli v Kranj za odvetnika. — Poskus samomora. — Prešeren zboli. - Ana Jelovšekova se poslovi s svojima dvema otrokoma od Prešerna, ležečega na smrtni postelji. — Dagarin. — Prešernova smrt. — Dr. Bleiweis. — Prešernova oporoka.

Koncem septembra ali prve dni oktobra l. 1846. je Prešeren ostavil Ljubljano ter se naselil v Kranju kot okrajni odvetnik.

Do začetka l. 1848. mu je šlo najbrže prav dobro, kajti poplačal je več sto goldinarjev dolgá, katere si je bil izposodil za selitev in razne takse.

Tudi moji materi je poslal včasi še kaj posebej. Tako n. pr. l. 1847. za Miklavža pet goldinarjev z izrecnim naročilom, da mora za ves denar nakupiti daril za nas. Nekolikokrat nas je tudi prišel obiskat in se vselej poslovil z obljubo, da v kratkem pride po svojo „malo kuharico."

Ko je dečka prvič videl, tlesknil je z rokami in vskliknil: „Kakšen je pa ta?!" Kajti komaj je Francelj shodil, mu je mati že naredila hlače; tudi se je morda očetu zdelo čudno, ker je bil deček plavolas — dasi jih je bilo baje več v njegovi rodovini plavolasih.

Moj bratec je bil lep otrok, svetlih las, prijaznih rujavih očij, ljubezniv in prikupljiv — v živem nasprotju z menoj . . .

Leta 1848. mu že najbrže ni šlo tako dobro, ker ga dolgo ni bilo. Prišel je še-le meseca septembra, ko je pripeljal Rudolfa Smoleta na vojaški nabor; tedaj je obiskal tudi nas. In že takrat si je bil denar za nas izposodil pri svoji teti. Moja mati ga je videla skozi okno in se zelo prestrašila, ker se je bil tako spremenil. Ko je vstopil v sobo, sem mu poljubila roko, ravno tako tudi moj bratec; vsakemu je podaril srebrno dvajsetico — to je bil zadnji dar iz očetove roke . . .

Prisedel je k materi, ki je šivala. Očitala mu je, da tako redko prihaja, in videti je, kakor bi bil nas vse pozabil.

Žalosten odgovori: „Nisem vas pozabil ne, toda bolje je, da ne prihajam prepogosto . . . Ne

veš, kako osamljen sem tam gori; ti imaš vsaj otroke, jaz pa — prav ničesar...! Kadar začuješ mrtvaški zvonček, moli z otroki za-me!“

Moja mati ga je vprašala, čemu ji to pravi, saj do Ljubljane se ne bode čul mrtvaški zvonček.

Ko ji je dal roko v slovo, ga je vprašala, kdaj zopet pride; in odgovoril ji je: „Moja ženka, bo smrt grenka!“

Bil je zadnjič pri nas. Poslej tudi ni poslal nič več denarja. Enkrat je bila pri njem moja stara mati; dal ji je pet goldinarjev, „ni imel več.“ Kasneje je bila moja mati pri njem: „Ta-le tolar imam,“ je rekel, „potreboval bi ga za kolke, pa ga dam tebi.“

„Le imej ga...!“

Bilo je menda koncem oktobra, ko se je sklenil usmrtiti — sam Bog ga je obvaroval te grozne nesreče! V kuhinji*) Maierjeve gostilne se je z ovratnico skusil obesiti. Na srečo je prišla o pravem času gostilničarka ter ga rešila. Odvedli so ga domov. Poslej ni šel več iz hiše, ker je bil bolan, in je tudi bolezen najbrže največ pripomogla do tega nesrečnega sklepa.

Vse to je pravil Kastelic moji materi, in jaz sem čula vse to, ko sta se pogovarjali mati in babica meneč, da se igram. Drugače mi morda mati ne bi bila povedala tega.

---

*) Kakor sem izvedela kasneje iz zanesljivega vira, je bilo to v sobi. Pisateljica.

Meseca novembra ga je obiskal Kastelic. Rekel mu je, da ne more ven, ker ima otekle noge; tudi spati ne more, zato dela noč in dan. Meseca decembra je že ležal; zdravniki so obupali nad njim, samo on je še pričakoval zdravja.

Moji materi je nekdo nasvetoval, naj skrbi, da nas pripozna.

Toda bolj iz ozirov na njegovo bližnjo smrt nas je peljala mati v Kranj očeta obiskat. Z nami je šla tudi neka materina teta.

Najprej smo šli k dekanu Dagarinu. Rekel je: „Ker me dr. Prešeren še ni dal poklicati, ga še nisem obiskal; tudi ne vem, če me sploh pokliče."

K očetu nas je peljala teta, medtem ko je imela mati — nevem že kak opravek — pri okrajnem sodišču.

Ko smo prišli s teto v očetovo stanovanje, nas njegova sestra Katra ni pustila k njemu rekoč: „Zdaj ga pa vzemite, pa ga v grob nesite!" Ko ji je teta nekaj tečnih povedala, hotela nas je pa kar snesti; toda moj bratec se je skril za teto in jaz sem se obrnila v stran.

Medtem je bil moj oče zaslišal besedičenje in resnico sluteč poslal ven Rudolfa Smoleta gledat, kaj je. Precej nato nas je pozval k sebi.

V prednji sobi je stala surova pisalna miza in ravno taka omara za spise; v predalu spodaj pa je ležalo par še blatnih škornjev.

V drugi sobi je bila postelja, omara s predali, na kateri je stala ura, miza s papirjem in pisalnim

orodjem — kajti Smole je pisal, kar mu je oče narekoval. Še nekaj stolov je spopolnjevalo ono pohištvo, katero je imel Prešeren že v Ljubljani.

Na postelji je ležal moj oče. Pri njem sta bila dva krepka kmeta. Starejši je bil njegov svak Janez Vovk, za mlajšega pa ne vem, kdo je bil. Prišla sta ga bila prevzdigavat, ker ga sestra sama ni mogla.

Hotela sva mu poljubiti roko, česar pa ni dovolil, ker mu je solzila že sokrovica iz kože. S teto se je pogovarjal o svoji bolezni; imel je še vedno upanje, da kmalu ozdravi. Moj štiriletni bratec se je zelo temeljito zanimal za omaro, jaz pa sem stopila k vratom nasproti postelje, da sem mogla zreti očetu v obraz, ter jokala. Videla sem, da je moj „dragi papa“ bolan, in mislila, da je hud na-me, ker si ni dal poljubiti roke. O smrti pa še nisem imela pojma.

„Tinka, le jokaj za svojega dobrega papá, ki tako lepo skrbi za-te!“ Te besede je izgovorila za menoj moja mati, ki je bila ravnokar vstopila.

„Kdo pa skrbi za njo, če ne jaz?!“ je donelo s postelje nazaj.

Tukaj mi je pripomniti, da sem napisala dogodke tega nepozabnega dne iz lastnega spomina, le nekaj malega je spopolnila moja mati, ko sem jo na to opozorila črez šestindvajset let.

Pa s tem dnem še nisem pri kraju!

Mati je stopila k postelji in on ji je prijazno pomolil roko. Potlej je dal kmetoma znamenje z

roko, naj gresta ven, kar sta le nerada in obotavljaje se storila. In še-le potem je govoril z mojo materjo. Rahlo ji je očital, da je z nama prišla v takem snegu in mrazu. Kmalu okreva in ozdravi, potem tudi uredi vse; za vse slučaje pa ve, kaj je njegova dolžnost.

Ravno ko mu je dejala, da naju pusti pri njem, ker naju ne more rediti, je vstopila njegova sestra Katra, ki je imela navado, da je planila iz jedne skrajnosti v drugo. Precej je bila zadovoljna s predlogom rekoč: „Le jih pustite, jaz imam otroke rada!“ Ko pa jo je kmalu potem teta spomnila, naj odreže vsakemu kosec kruha, je dejala: „Ga nimamo sami nič!“

Moj oče je globoko vzdihnil, in tako smo se poslovili.

Kmalu potem so ga imeli operirati, in poklical je Dagarina. Poslej je dekan Dagarin večkrat jako spoštljivo pisal moji materi ter ji poročal, kako gre očetu.

Od očeta smo šli v gostilno „k stari pošti“ na kosilo. Gostilničar Maier je prišel takoj k nam ter nas vprašal: „Kaj ne, to sta Prešernova otroka?“ Ko mu je mati pritrdila, je nadaljeval: „Precej sem bil uganil; seveda, še zelo majhna sta. Gospod doktor mi je večkrat dejal: „V Ljubljani imam dvoje otrok, ko bi bila le nekoliko večja, in moja sestra ne tako odurna, precej bi ju vzel k sebi. Deklica bi lahko kmalu hodila v šolo, poučeval bi jo sam. Imel bi vsaj razvedrilo in ne bi bil

tako sam.““ Pripovedoval je tudi, da bi si bil lahko prislužil mnogo več, ko bi bil sprejel vsako tožbo. Tudi je bil preveč dobrih rok, da bi si bil kaj prihranil. Če je imel dve suknji ali dva para črevljev, in je srečal reveža, precej ga je oblekel ali obul. Tako gostilničar Maier o mojem očetu.

Dne 8. februarja l. 1849. ob desetih predpoludnem oglasili so se mrtvaški zvonovi s stolpov ljubljanskih cerkvâ, da je umrl dr. Prešeren. Ko je poslanec iz Kranja s pismom dekana Dagarina v roki prestopil prag skromne sobice, kjer je ždela še mlada ženska pri svojem napornem delu, in se je igralo dvoje ničesar hudega slutečih otrok, je smrtno prebledela.

„Dr. Prešeren je pripoznal svoje otroke in mirno umrl,“ glasil se je konec tega pisma . . .

*

Šest tednov in še dalje je ležal moj oče bolan in dekan Dagarin je zatrjeval moji materi: „Do sedaj me ni še nihče poklical, in tudi ne vem, če me sploh bodo!“ Ali čaka prijatelj, da ga pridejo iskat, če mu leži prijatelj na smrtni postelji? In dr. Bleiweis trdi črez sedemindvajset let, da je bil dekan Dagarin Prešernov prijatelj.

Škoda, da nam dr. Bleiweis ne pove, kolikrat je bil on z baronom Cojzom pri Prešernu v Kranju. Samo iz baronove plemenitosti se da sklepati, da sta nemara z Bleiweisom parkrat obiskala mojega

očeta. Gospoda sta seveda prinesla „zapuščenemu prijatelju vsakeršne tolažbe.“ Od koga pa je bil zapuščen Prešeren . . . ?

Potem ko smo ga obiskali v Kranju, je prišel nekega dne M. Kastelic k nam. Nasvetoval je moji materi, naj gre k dr. Bleiweisu. Ta ima namreč od „Slovenskega društva“ za očeta 100 goldinarjev — baron Cojz je bil dal sam 50 gld. — Bolniku pa se poreče, da se je razprodalo toliko izvodov njegovih „Poezij“. Zato denar izroči založnik Blaznik, ker se je bati, da bi Prešeren podpore ne sprejel.

Moja mati je torej šla k dr. Bleiweisu, ter vzela naju oba s seboj. Dr. Bleiweis je zelo natančno povpraševal po razmerah, o katerih pa je bil zelo dobro poučen. Končno je obžaloval, da ni prišla prej: „kajti sedaj je denar že odposlan.“ Materi je bilo prav, če dobi bolnik vse, čeprav je tudi sama zelo potrebna, ker ga najbrže jako potrebuje.

„E, kaj,“ vskliknil je dr. Bleiweis, „vendar bi bilo bolje, da bi bili vi kaj dobili za otroke, kakor pa da to zapije njegova sestra!“

Ko je mati Kastelicu pokazala Dagarinovo pismo, v katerem ji naznanja, da nas je Prešeren pripoznal, je vskliknil skoro obupno: „To je storil?!“ Sestavil ji je tudi prošnjo, da se nam postavi varuh, samo prepisala naj bi jo, ker noče, da bi pri deželnem sodišču poznali njegovo pisavo.

Kastelic jo je tudi vprašal, če je zapustil kaj literarnih del, „ker v Kranju itak ni delal mnogo.“ Med očetevo boleznijo pa je bil ravno Kastelic največkrat pri njem.

Po očetovi smrti je nekoč moja mati omenila dr. Bleiweisu, da nas je hotela očetova sestra pridržati v Kranju, česar pa on ni dovolil, temveč jo pozval, naj nas vzame s seboj. „Otrok bi že nikdar ne dala na kmete,“ je pristavila.

„Zakaj pa ne,“ je vskliknil dr. Bleiweis. „Ali ne bi bilo dobro za otroke? Mar menite, da je sramotno biti kmet?“

„Tega pač ne mislim, gospod doktor,“ je odgovorila mati, „ali otroci so mestni; in tudi kmet pošilja svoje otroke v mesto, da se nauče kaj koristnega, kmečki otrok pa postane hlapec ali dekla svojega premožnejšega soseda.“

*

Kdor bode kdaj prebiral to knjigo, utegne ga morda tudi zanimati Prešernova oporoka ali poslednja volja.

Evo je!

> „Am 6. Februar 1849 errichtete Dr. Franz Prešeren in Gegenwart der Zeugen Matthäus Mayr, Anton Ahčin und Valentin Čimžer eine mündliche letztwillige Anordnung, welche am 15. Februar 1849, Zahl 9651, sub ·/. von dem k. k. Bezirksgerichte Krainburg protocollirt wurde.“

In dieser Anordnung verfügte er wörtlich folgendes:

„Weil mich eine Person stets belästiget, meinen letzten Willen zu erklären, so thue ich dies jetzt nachstehend: Vermögen besitze ich ohnediess keines, sollte aber doch etwas zurückbleiben, so sollen dasselbe die zwei Kinder beerben, welche ich mit einer sicheren Jelovšek in Laibach habe. Die Zimmereinrichtung und das Bettgewand vermachte ich aber meiner Schwester, die bei mir war, nämlich der Katharina Prešeren; meine übrigen Geschwister haben bei meinem Verlasse gar nichts zu fordern."

Zum Schlusse setzte er noch bei:

„Auch die goldene Sackuhr soll obigen zwei Kindern der Jelovšek gehören."

Nachdem dr. Prešeren noch wiederholte, diess sei sein letzter Wille setzte er bei:

„Sollte ich mich später eines anderen besinnen, werde ich wieder um Sie schicken."

VI.

H karakteristiki Prešernove dobe.

Čitatelju te knjige se bode morda zdelo, da skušam kazati svojega očeta v milejši luči, kakor pa je bil v resnici, toda jaz tega ne verjamem, ker

si prizadevam biti kolikor mogoče objektivna. Pač pa piše te vrstice roka hčere, ki želi, da bi tudi drugi spoznali njenega ljubljenega, dobrega očeta. Roka ljubeče hčere je, ki riše in slika očetovo podobo, saj je ljubezen solnce življenja.

Kakor stori solnčni žarek tudi najtemnejši kotiček prijazen, tako poveliča tudi ljubezen napake; in kjer drugi obsojajo, skuša ljubezen opraščati. Prizadevala sem si tudi, vedno najti vzroke, zakaj je moj oče ravnal tako in ne drugače.

Pravzaprav bi imela le malo pripomniti tem mojim „Spominom“, pa tudi mnogo, če bi ga hotela pokazati takšnega, kakor ga poznam jaz.

Komur torej stvar ugaja, naj gre za menoj!

Ko bi bila moški, in bi se bila izpolnila ta očetova želja, ki jo je imel pred mojim rojstvom — bi se tudi jaz uvrstila med boritelje za narodno blaginjo. Pričela bi tam, kjer je bil prenehal moj oče utrujen in ves obupan. Tam, pravim, kjer je moj oče preminul potrt in pobit...

Če bi si bila jaz postavila nalog delovati za svoj narod, ne bi hotela nikakor imeti svoje lastne družine. Kajti mož, ki si je stavil nalogo kazati svojemu narodu pot do prosvete, mora biti nedotakljiv v deželi, kjer gospodujejo duhovniki in egoisti. Da človek preveč ne občuti revščine, mora biti pred vsem sam. Nihče ne sme biti odvisen od njegove blaginje ali nesreče, kajti sicer ni več prost in svoboden mož. Kdor pa hoče kaj doseči, zlasti pri nas na Kranjskem, moral bi imeti

božanske čednosti, in še vedno bi se kaj slabega — za silo izmišljenega — govorilo o njem. Tudi pohvale ali priznanja naj pri nas nihče ne pričakuje, dokler živi dr. Bleiweis. Kras je premajhen, da bi se izklesalo podnožje, kamor bi postavili Kranjci kip svojega „očeta“. — Jako dvomljivo je tudi, če bi se pa sploh dobil primeren kamen ali dovolj dragocena kovina za tak spomenik! In vsi Kranjci skupaj ne zmorejo tega, da bi primerno nagradili njegove zasluge, ki si jih je prodobil za nje. Sploh pa, tudi zanj pride nepristran mož-sodnik, ki presodi, če res odtehtajo njegove zasluge to, kar je velikega, dobrega in resničnega preprečil in onemogočil ...

Ah, kaj se pač lahko ne naredi iz naše dežele, iz našega naroda! Poglejmo le našega kmeta, in le on in njegovi potomci so pravi, resnični Slovenci! Saj so vendar vsi odlični kranjski možje bili kmečki sinovi!

Tudi na mojega očeta je razmerje z materjo vplivalo bolj ovirajoče, nego pospešujoče, ne da bi mu bilo tudi sicer na kak način koristno. Dà, celo kratilo mu je ugled in veljavo; kajti opravljivci so imeli sedaj vsaj nekaj podlage S tem razmerjem pa si je nakopal tudi ženstvo za sovražnika. Jezilo jih sicer ni, ker je ni vzel, ampak zato, ker mu je bila uboga, a lepa delavčeva hči ravno toliko, kakor kaka gospodična, in ker je tej preprosti in nepokvarjeni deklici tudi več zaupal.

Bilo je kmalu po očetovi smrti — kajti bilo je še mrzlo — ko se je prigodilo, da nam ni imela ničesar dati jesti. Takih dnij pa pomnim vsega skupaj samo dvoje.

VIII.

Pesnik Prešeren in tedanje družabne razmere v Ljubljani. — Nekaj o tedanjih advokatih. — Poezija in advokatura. — Opazke o Prešernovi oporoki. — Svobodnomiselnost, največji greh Prešernov. — Prešeren, Čop in Smolé — zastopniki napredne smeri na Slovenskem.

Ob novem letu usodnega leta 1848. so izšle Prešernove „Poezije“. Tiskal jih je Blaznik, založil pa Prešeren sam.

Moj oče se je uveril, da je imel Stanko Vraz prav, ko je trdil, da slovenski pisatelj s svojim skupičkom pokrije komaj tiskarske stroške. Sto izvodov je bil Prešeren poslal članom „Slovenskega društva“ in drugim znancem.

Najbrž, da, skoro gotovo je moj oče mislil, da se ves natisk, ki je štel 1200 izvodov, v kratkem razpeča, in si kaj opomore s skupilom. Znano pa je, da se je bridko varal, kajti o njegovi smrti je bilo še 750 izvodov v zalogi. Prodalo se jih je torej samo 350 in Blaznik je naznanil, da ima še terjati 50 goldinarjev.

Hudo je, če si učen mož, kakoršen je bil Prešeren, ne more z 48. leti postaviti svojega ognjišča za-se in za svoje otroke! Ker je imel moj oče svoje posebne nazore o otroški vzgoji, mu je bilo toliko težje, da jih ni mogel vzgajati sam.

Kolikrat, ne enkrat, je dejal moji materi: „Hčerko bom vzgajal sam. Sam bom pazil na njo, kajti ti tega ne znaš! In imel je prav, kakor vselej! Radi matere bi bila lahko zašla na napačna pota, kakor bi bila hotela. Ne morda, da ne bi bila dovolj ostra in skrbna, ampak narobe: Bila je še celo kruta in ledena do skrajnosti z menoj!

Z materjo se nisve nikdar prav razumeli; in kar se morem spominjati, je bila samo dvakrat z menoj ljubezniva. Kasneje, malo pred svojo smrtjo, je priznala, da sem po očetu podedovala svoj resni in modri značaj, neupogljivo vestnost in veselje do neodvisnosti. Srca pa po njeni misli nisem nikdar imela.

„Zdaj sem torej izgubila še zadnje, za kar sem se vedno bala. Najprej Prešerna, potem mater in sedaj še dečka! Nikogar nimam več na svetu!“ Tako je tožila moja mati ob sinovi krsti in jaz sem stala poleg nje. Očitala ji sicer nisem nikdar, pa tudi pozabila ne, da bi ji ne bilo mnogo, ko bi izgubila mene. Ker je nisem mogla nikdar ljubiti, skušala sem to nadomestiti z vestnim izpolnjevanjem svojih dolžnosti in posebno odjenljivostjo. Stvar ji je bila znana! Mojega zaupanja ni imela nikdar, toda jaz sem si pridobila sčasoma

njeno ljubezen — ne — njeno zaupanje! Jaz sem jo poznala, ona pa me ni poznala nikoli. Umrla je, ko sem bila stara 33 let.

Marsikdo pa utegne reči, čemu pa dr. Prešeren ni delal? Zakaj je zavračal naročila, ki bi bila dajala mnogo zaslužka? Na ta vprašanja ne vem pravega odgovora, prepričana pa sem, da je tako delal iz drugih vzrokov in ne morda iz lenobe.

Marsikakemu naročilu se je upiralo njegovo pravno naziranje, ali pa je bil že nasprotnikov zastopnik.

Moj praded po materini strani je bil zelo imovit kmet, pa je vse svoje premoženje zapravdal. Neki dr. Baumgarten je bil njegov pravni zastopnik. No, pa se je primerilo, da je isti odvetnik zastopal tudi njegovega nasprotnika! Ko je praded umrl, se je pravda končala, ker je otroci niso hoteli nadaljevati. Moji babici so naročili, naj gre k dr. Bamgartnu po spise. Dr. Baumgarten si je torej dal od moje stare matere potrditi, da je prejela vse spise; potem pa ji je vročil nekaj ničvrednih prepisov. Tako se je končala pravda, ki je trajala leta in leta in pognala po svetu otroke bogatega kmeta s trebuhom za kruhom. Dr. Baumgarten je propal tako, da si je prisvojil prihranke ubogih poslov. Kmalu potem pa je nagloma umrl.

Takrat je bil moj oče že pri dr. Chrobathu, ki je prevzel inventar umrlega odvetnika. Več tednov so sežigali akte, ki so pričali, da je pre-

vzel razne otroške deleže in odpravnine, denarja pa ni bilo nikjer. Čez več tednov so našli v njegovi miznici strup. Izkopali so truplo in raztelesenje je dokazalo, da se je dr. Baumgarten, ki je vžival popolno zaupanje svojih klijentov — zastrupil.

Čez nekaj časa potem je umrl dr. Paskali. Tudi ta je pripravil mnogo sirot ob njih dedščino. Dr. Paskalijeva vdova pa je imela kakih trideset tisoč goldinarjev premoženja — tako se je govorilo — ter ga uživala brez vseh pomislekov.

Ne dolgo zatem je umrl tudi dr. Chrobath. Pri njem pa niso izgubili samo njegovi klijenti in sirote vse, kar so imeli, ampak tudi vdovi in otrokom ni ostalo ničesar. Chrobathova gospa je nesla nekega večera prodajat edino stvarico, ki je imela nekaj vrednosti — svojo namizno srebrnino. Kajti po moževi smrti ji ni ostalo niti za sol. Kasneje je dobila 300 gld. pokojnine in s to je živela s svojimi otroci, katerih najstarejša — Lujiza — je bila stara kakih dvaindvajset let. Njen oče jo je na smrtni postelji zaročil s Pesjakom ter jo tako preskrbel. Tudi z dr. Chrobathovimi akti so kurili peči. V njegovi miznici se je našel miniaturni portret deklice, katero je zelo ljubil. Bila je sorodnica dr. Chrobathove gospe in on je bil njen jerob. Dr. Chrobath jo je nekoč ponudil mojemu očetu, kar pa je ta odklonil, ker ni hotel imeti žene, ki je bila ljubica šefova.

Take so bile torej družabne razmere v Ljubljani pred štiridesetimi leti.

Moj oče je često dejal, da se mu gabi, kako kmetje pogosto zapravdajo vse svoje premoženje za stvari, ki nimajo v primeri s tem nikake vrednosti. In tako je najbrže prišlo, da je zapodil pravdajoče se kmete. Prepričana sem, da je imel pri tem vselej najboljše namene. In stokrat ljubše mi je, da je moj oče umrl ubog, kakor pa, da bi nam bil zapustil premoženje, na katerem bi se poznale solze osleparjenega ljudstva. Bolje, mnogo bolje pa bi bilo zanj, ko bi ne bil šel v Kranj!

„Odvetnik ne sme biti pesnik,“ dejal mi je na Dunaju dr. Pogačnik, ki je bil rodom iz Kranja. Moj oče pa ni mogel drugače kakor da je ostal pesnik. Svojo poezijo je zanesel Prešeren v svoje družinsko življenje, zanesel pa jo je tudi v svoj odvetniški stan. Poezija in proza pa sta kakor ogenj in voda. Voda pogasi ogenj, ali pa ogenj vodo razkroji. Samo, dokler se suče v primernih mejah, se proza življenja prijetno greje pri ognjišču poezije!

Kakšno pa bi bilo življenje brez poezije? Poezija nas uči ljubiti vse dobro in lepo ter krotiti svoje poželenje. Ljubezen dviga človeka v božanske, nadzemske višave, med tem ko bi, sledeč slepemu nagonu, ne bil mnogo bolji od živali! Zato je pesnik od Boga poklicani in izvoljeni svečenik, ki ga ljudem kaže v njegovem pravem bistvu. In kdor se giblje po takih višavah, ta bi moral biti oproščen od vsake skrbi za vsakdanje potrebščine.

Nič ne vleče človeka tako k tlom, kakor borba za vsakdanji kruhek!

Prešeren ni imel v Kranju nikogar, komur bi bil zaupal. Bil je prisiljen občevati s kramarji, krčmarji, kmeti in rokodelci. Kako so bili ti ljudje izobraženi v tedanjih časih, se lahko presodi po njih sedanji stopnji izobrazbe. Moj oče je bil končno tudi potreben razvedrila; žal, da ga je moral iskati po gostilnah in v taki družbi. Pil je, da bi se omamil, izgubil moralno oporo ter obupal. Najgenijalnejši mož na Kranjskem bi bil takrat potreboval — o tem sem trdno prepričana — opore; potreboval bi bil koga, ki bi mu bil vdahnil zaupanje v svojo lastno moč, mu vrnil vero v samega sebe ter ga opomnil njegovih dolžnostij. Kajti imel je dolžnosti do sebe, do svoje domovine, ki naj bi bile možu pred vsem svete, imel pa jih je tudi do svojih nežnih otrok. Prešeren bi bil moral tudi sam priti do spoznanja, toda bilo je prepozno! Bil je neozdravljiv in njegov ponos potrt. Smrti si je zaželel in le nekaj mesecev mu je bilo še odločenih!...

Dr. Bleiweis je pripovedoval v nekrologu, katerega so bile prinesle „Novice“ o Prešernu, kako potrpežljivo, udano in „z Bogom spravljen“ je umrl. „Kmalu bo treba iti pred sodbo,“ je rekel baje uro pred svojo smrtjo sestri Katri, katere neotesanost je pač sam najbolj poznal. Naj verjame, kdor hoče, jaz tega ne morem! Ker so imeli navado, da so govorili o Prešernu kot silno velikem

grešniku, in ker je vsakdo vedel, da je svobodomislec, je bilo popolnoma prav, da se je „skesal in z Bogom spravil.“ In končno je moral tudi priznati, „da bo kmalu treba iti pred sodbo“ dajat odgovor za svoje „zmote“, katere je tako brezobzirno sejal med svet! Kdo more utajiti ta dejstva? In pa še ta Dagarinov triumf, da je spreobrnil takega skeptika!

Marsikdo morda ne razume, zakaj pripisujem tej „posmrtnici“ toliko važnosti. Jaz pa mislim, da je imela svoje posebno jedro. Kajti sicer se ne bi nihče potrudil praviti izmišljenih stvarij, medtem ko so skrbno prikrivali, kar je Prešeren pripoznal sam. Moj oče je bil pač zelo popularen. Njegovo ime je bilo znano tudi najnižjim ljudskim slojem. „Pobožne duše“ so ga imenovale v svoji sveti jezi „prostomisleca“, t. j. človeka, ki nima ne vere, ne morale. Razumniki pa so trdili, da je učenjak. In kar se je dobrega, ali pa vsaj dovtipnega naredilo, pripisovali so Prešernu!

Kasneje, pa tudi že ob času njegove smrti, začeli so se dijaki zanimati zanj! Kakor povsod, sta tudi tukaj najprej uvidela ljudstvo in mladina, kdo je njihov resnični, pravi prijatelj. Povrhu pa je bilo še leto 1848!

Zato se je moralo reči: „Glejte, mož je izprevidel sam, da so bili njegovi nazori, ideali in njegovo stremljenje zmota in žalitev Boga. Vsled prijaznega posredovanja dekana Dagarina se je spravil z Bogom, kajti „kmalu bo treba iti pred

sodbo!“ „Kesanje je kragulj, ki kljuje srce od zore do mraka, od mraka do dne!“

Nasproti vsem tem deklamacijam pa stoji negova „poslednja volja“ z dne 7. februarja 1849., kakor tudi razna prizadevanja, da bi ji zmanjšali pomen, ali pa jo sploh prezrli. Hujšega Prešeren ni mogel storiti svojim „prijateljem“ in vrstnikom. To so vsi jasno pokazali. Pesniku so postavili spomenik na gomilo, njegove otroke pa uvrstili med „mestne reveže“. Tako je namreč imenoval dr. Burger mojega brata, ko je umrl 27. avgusta leta 1855. za vnetjem črev.

Kakor sem že omenila, je dekan Dagarin prvi sporočil moji materi vest o Prešernovi smrti. Moj ded, ki je vedno čislal dr. Prešerna, je šel v Kranj na pogreb očeta svojih ljubljencev. Ker je bil ravno v Kranju, šel je tudi k okrajnemu sodišču. Okrajni komisar, ali okrajni sodnik — ne vem več natančno, je bil takrat neki Pajk. Ta je pravil mojemu dedu, da je Prešeren še zadnji dan upal, da ozdravi. Tudi je bil navzoč pri oporoki mojega očeta, katere najvažnejša stvar je bila, da je pripoznal svoje otroke, in da je deklici volil „za spomin“ uro na stojalu. Kje neki je zaostala ta ura…? Svojo zlato žepno uro pa je hotel dr. Prešeren voliti svojemu bratu, in še-le, ker mu je Pajk prigovarjal, jo je namenil svojemu sinu. To uro in pa poslovne knjige je našel naš varuh pri okrajnem sodišču. Stanovanje pa so bili očetovi sorodniki popolnoma oplenili, še predno je priš e

naš jerob in obenem pravni zastopnik v Kranj. Ostalo je bilo edino le sledeče: Miza, par navadnih stolov, že zelo ponošene hlače in par shojenih ter blatnih črevljev. Dražbe pa po dr. Prešernu ni nikdar bilo!

Nekako približno tako, kakor je pravil Pajk mojemu dedu, je pisal tudi dekan Dagarin moji materi.*)

V protislovju s tema obema pripovestima pa je besedilo oporoke mojega očeta, ki je bilo protokolovano pri kranjskem okrajnem sodišču.

Oblika in stava besedij v tem besedilu je za onega, ki ne pozna razmer, nekaj posebnega.

„Nachdem mich eine Person fortwährend belästigt, meinen letzten Willen zu erklären, so thue ich dies jetzt nachstehend“.

Kdo pa je bila ta „oseba“, ki je bolnika „neprestano nadlegovala“? Pač le Dagarin? In zakaj? Še nikdar se ni slišalo, da bi bil kak katoliški duhovnik svetoval umirajočemu, naj pripozna svoje nezakonske otroke ter jih napraviti za svoje dediče, prezrši svoje sorodnike. Dogodilo pa se je že, da je spovednik — če mu je kazalo, skušal preprečiti poroko na smrtni postelji, čeprav jo je bolnik iskreno želel. Pa recimo, da je bil Dagarin boljši — v kolikor mu je bilo sploh dovoljeno — nego njegovi stanovski tovariši, tedaj

*) Dagarinova pisma je moji materi ukradla še pred koncem leta 1849. neka tercijalka.

bi bil moral zbrati ves svoj vpliv — če ga je sploh kaj imel — da bi pregovoril mojega očeta, naj se poroči na smrtni postelji. Tako pa je moj oče le dokazal, da ni imel nihče nič vpliva nanj in na njegove odločbe.

Za svoje otroke Prešeren ni smel storiti ničesar, „kajti nezakonski otroci so sad greha, grehu pa se mora umirajoči odpovedati.“ Duhovnikova odveza ga odveže tega greha, naravnih pravic pa cerkev ne pripoznava.

Ali je bil morda Dagarin boljši ko drugi?

„Odkod pa imate te otroke?“ je vprašal mojo mater, ko mu je naju predstavila.

Prešeren je imel dovolj sorodnikov. Njegov brat je bil župnik; njegov nečak se je pripravljal za duhovnika; oče tega nečaka, očetov svak Vovk in pa še nekdo izmed sorodnikov sta mu stregla med boleznijo, dasiravno ju ni nihče prosil, in sestra je bila itak vedno pri njem. Ali ni tedaj več ko verjetno, da se je od te strani poskusilo vse, da bi očeta nahujskali proti otrokom, katerih ni bilo poleg, še bolj pa proti njihovi materi?

Tudi Miha Kastelic si je zelo prizadeval, da bi razdvojil moje roditelje, precej ko je uvidel, da Prešeren ne okreva nikdar več. Pri tem je najbolj računal seveda na nespamet moje matere. Kaj in kako je govoril Prešernu, sicer ne vem, toda prepričana sem, da je tudi tam sejal razpor. Kastelic je pravil moji materi, da je bil v Kranju ter govoril s Prešernom radi nje. Prešeren pa da

noče ničesar več čuti o njej, češ, zakaj pa je letala za njim, kadar je bil „pijan.“ Tudi je rada zahajala na plese, in „kdo ve, kje je otroka iztaknila.“ To je bilo celo moji materi preveč. Dejala je, da tega Prešeren pač ni govoril pri zdravi pameti. Letala pa ni za njim, ker bi tega sploh ne bil trpel in bi se je bil znal odkrižati, če bi se je bil hotel. Vinjenega, ali celo pijanega, pa ga je videla samo enkrat V vseh trinajstih letih, kar sta se poznala s Prešernom, je bila samo dvakrat na plesu, in še tedaj je šla ž njim. Sploh pa Kastelic sam ve, koliko ji je pošiljal Prešeren za otroke, torej se pač ne sme trditi, da bi ga bila „molzla“.*)

Kastelic je bil zvit in zloben človek in bi bil nemara že poprej rad, da bi se bila razprla, najbrž iz jeze, ker je moja mati imela Prešerna rajša kakor njega.**)

V svoji izjavi nadaljuje moj oče:

„Vermögen habe ich ohnedies keines, sollte jedoch etwas übrigbleiben, so gehört es den beiden Kindern, die ich mit einer sicheren Jelovšek in Laibach habe.“

---

*) Edino Prešernovo darilo je bila neki molitvenik in še tega ji je bil nekdo ukradel z Dagarinovimi pismi vred.

**) Dokler je bil moj oče še zdrav in čvrst, je Kastelic rad »pošte« prinašal moji materi. Večkrat ji je pripovedoval, da je Prešeren v to ali ono zaljubljen in da jo misli vzeti.
Pisateljica.

Svoji sestri je volil hišno opravo ter izrecno povdaril, da drugi njegovi sorodniki nimajo ničesar terjati iz njegove zapuščine. Tudi zlato uro dobita njegova otroka.

Moja mati, ki ga je poznala trinajst let — kakor že večkrat povedano — je dejala, da ga ne bi ne prošnja, ne vsa zgovornost pripravila do tega, da bi spremenil ali predrugačil storjeni sklep. Isto je potrdil tudi dr. Chrobath.

Besedilo njegove oporoke torej meri na to, kakor bi hotel reči: to je moja volja, če je vam prav ali ne! Tudi pravi: „das ist mein letzter Wille!“ In pa pristavek: „sollte ich mich später eines anderen besinnen, werde ich wieder um Sie schicken.“ Ne vem, če je to juridično potrebno, vsekakor pa je juristično pametno. Tako vsaj ne more nihče privesti drugih prič, ki bi kasneje čule kaj ravno nasprotnega.

V besedilu te izjave se zrcali vsa zgodovina „spoštovanja“ in „prijateljstva“; „ljubezni“ in „skrbljivosti“, s katero je bil bolnik baje obdan. Ubogi, dobri, nesrečni Prešeren!

Tukaj pa tudi imamo dokaz njegove trdne volje in doslednosti, katere mu ni mogla upogniti niti huda bolezen. Prešeren je kot jurist in človek bil brez predsodkov. Ostal je sam sebi zvest do zadnjega svojega vzdiha!*)

*) Zato kar ne morem verjeti, da bi bili sežgali njegove rokopise, dokler je še živel. Pa o tem kasneje.

Pisateljica.

Potemtakem so dr. Bleiweisove besede v „Novicah“, kakor tudi Dagarinove, izmišljene! Kako se torej sploh more objaviti poslednja volja Prešernova?! Zato so se maščevali nad nami! Pa nič ne dé: „Maščevanje je sladko, toda ima grenek okus,“ pravi Nestroy. Zame se sploh niso brigali, dečka pa so pustili v pomanjkanju, kateremu njegova rahla osebica ni bila kos — čeprav je bil dr. Bleiweis njegov birmski boter in očetov „prijatelj“.

Morda je bilo tako bolje.

Predvsem se gre za čast moža, ki je bil moj oče; kaj nas drugih mar!

Ko bi se bil dal Prešeren poročiti na smrtni postelji, podredil bi se bil ljudskim predsodkom in cerkvenim naredbam. Mogoče bi jim tudi to ne bilo prav in dovolj!

Tudi, ko bi mi Dagarin sam zatrdil, da se mu je oče „spovedal“, bi mu ne verjela. Prepričana pa sem, da je prejel zakrament sv. posl. olja. Mož je bil tako blag, pravičen in plemenit, njegovo življenje in delovanje tako očitno, da bi bila „spoved“ popolnoma odveč . . . Potrebna je le skrivnim grešnikom in duševnim revežem . . . !

Prešeren je bil dober kristjan, morda boljši kakor marsikdo drugi . . .

»Ljubezni vere in miru in sprave,
ne branim se je vere Bogomile!«

Mož poštenjak ni storil nikomur nič žalega, govoril je resnico; kadar je le mogel, je delil dobrote in ljubil je vse dobro in plemenito. Zatiral pa je krivico, laž in nedkritosrčnost ter državno, kakor tudi cerkveno robstvo z „uma svetlim mečem“!

Boga pač ni razžalil „javno“ nikdar tako zelo, da bi se moral oficialno „spraviti“ ž njim.

Toda, kakor je dejal Ludovik XIV.: „Država sem jaz,“ tako pravi hierarhija: „Bog sem jaz.“ Kdor se torej upre početju duhovščine, — razžali Boga.

Prešeren se pač ni mogel skesati radi tega, ker je stremil za ideali, se boril za resnico in pravico, ter se posvetil pesništvu. Preostalo bi edino še njegovo znanje z mojo materjo. To pa je očitno priznal, kakor pravi pravcati mož! In ta „greh“ je skušal popraviti, kolikor le mogoče.

Bodi potolažen vsakdo, čegar srce si prizadeva iz ljubezni svojemu bližnjemu razkrivati ideale, po katerih naj stremi, če ne doseže svojega namena. Tudi če ga bodo za njegov trud sovražili in preganjali, obrodi obilen sad. Za njim pridejo še drugi, trudeč se in stremeč za ideali, želi bodo tudi isto plačilo, toda človeštvo se vendar bolj in bolj bliža svoji popolnosti. Počasi sicer, zelo počasi, toda premiče se naprej!

Da, res počasi! V 19. stoletju sploh ne križajo več nikogar; tudi ne preganjajo na videz nikogar

več radi njegovega verskega naziranja. Tudi krivovercev več ne sežigajo, pač pa moré veleizdajalce!

In če se prikaže na prizorišču javnega življenja nova moč, že ni več daleč „črni skušnjavec“. Služi mi, in naredim te slavnega in bogatega. Moji služabniki te bodo branili, da se ne spregleda tvoje početje. Služil pa mi boš le na skrivnem, ker je za oba tako bolje.

Mož, ki se zaveda svoje moči in svojih zmožnostij, ki je prepojen ljubezni do človeštva — katerega k sreči še ne pozna — mož, ki se klanja idealom, resnici, svobodi in ljubezni, pred vsem pa občuduje veličino svoje domovine in čisla svojo čast: tak mož zapodi skušnjavca. S tem pa si nakoplje sovražnikov, ki imajo povsod dovolj svojih vernih pristašev. Kamorkoli se obrne, zadene ob nasprotnika, ki neizprosno preganja svojo žrtev, kaleč ji celo v družinskem življenju rodbinsko srečo.

Godi se mu, kakor poje pesnik:

»Življenje ječa, čas v nji rabelj hudi,
skrb vsak dan mu pomlajena nevesta,
trpljenje in obup mu hlapca zvesta,
in kes čuvaj, ki se nikdar ne vtrudi.«

Duhovščina ne pozna niti po smrti sprave, kajti maščuje se nad otroki, če je oče umrl. „Tje, kamor moč preganjalcev ne seže“, odpuščanja ne poznajo.

Vedno pa so pripravljeni „spokorniku“ zidati zlate gradove. Z razprostrtimi rokami sprejmo „izgubljenega sina“ v svoje naročje.

Ah, mnogo spehanih in utrujenih, ki so se poprej ljuto borili ž njimi, se zgrudi v to odprto naročje!

Drugi se zopet odpovedo boju, ki je brezvspešno potratil njihove najboljše moči. Prav malo pa jih ostane stanovitnih do konca. Velik in vsega spoštovanja je vreden stanovitnik!

Neka posebnost mnogih je tudi, da stoje vedno na istem mestu, ker ne razumejo toka časovega in vendar mislijo, da so napredni. In ker več ne razumejo sveta, tožijo, da svet njih ne razume. Zlasti mnogo preglavic jim dela mladina, ker sili naprej . . .

Duhovščina začuti najprej, če se začne ljudstvo gibati in se boriti za svojo svobodo. Če ji preti nevarnost, da utegne izgubiti svojo vrhovno nadoblast, katere je navajena, že najde sredstvev in potov, da se polasti tega novega gibanja ter ga obrzda po svoji potrebi. Izkoristiti ga namreč hoče za svoje namene, ki so seveda vedno isti; hočejo namreč vodstvo in pa imetje svojega bližnjega.

So pa tudi ljudje, ki se ne dado neposredno voditi duhovščini. Kar se jim zdi le količkaj sumljivo, da izvira od duhovščine, sprejmo z največjo nezaupnostjo. Take ljudi — in teh je največ — je treba pridobiti po kaki drugi osebi, ki se mora polastiti njihovega zaupanja. Poiskati je torej treba moža, ki zna ljudstvo slepiti s svobodnjaškimi, bobnečimi frazami ter si tako pridobiti njih zaupanje, da jih odvrne od idealov, za katerimi stremé, namreč od splošne jednakopravnosti

svojega naroda ter jih privede duhovščini in reakciji v naročje. Množica slepo časti izdajice svojih svetinj, svojega svobodnega narodnega razvoja in kamnja moralno one, ki imajo najčistejše namene.

Kolikor sem čitala, pričelo se je med avstrijskimi Slovani narodno gibanje okrog l. 1830. Na Kranjskem sta bila takrat samo Čop in Prešeren, katerima se je pridružil tudi Smole, ki pa ni bil nikdar aktiven. Ti trije zastopajo napredno smer. Čop je bil v državni službi. Ker pa je bil kot licejski knjižničar pod duhovskim nadzorstvom, je moral najbrž marsikatero grenko požreti. Kajti moja mati je posnela z nekaterih Prešernovih opazk, da je Čop morda nalašč šel v Savo smrti iskat. In s tem je bilo njegovo, komaj započeto delovanje pri kraju. Sava je odnesla bogat zaklad vede in znanja.

Kdo še ni čul ničesar o misijonarju Baragi, ki je bil kasneje škof v Ameriki? Njegova nečakinja, vdova pl. Höffern, je ljubila knjižničarja Čopa, ob čemer se je njeno pobožno sorodstvo silno zgražalo. Kajti tudi Čop je bil kakor Prešeren na jako slabem glasu! Ko je Čop tako nesrečno končal, je bila gospa pl. Höffern jako potrta. Namenila se je bila iti k ujcu misijonarju v Ameriko hoteč tam ustanoviti dekliško šolo. Ujec pa in drugi njeni sorodniki so se zelo upirali temu njenemu sklepu. Ali je pozneje izvršila svoj namen, ne vem, ker tudi moji materi ni bila stvar znana.

Tudi ne vem, če je Čop kaj slutil, da ga ljubi in čisla ta gospa.

In jaz menim, da je moj oče najbrž pustil državno službo ter postal odvetnik samo zato, da je bil neodvisen in sam svoj gospod.

Smoletu se je godilo najbolje, ker je bil bogat in neodvisen.

IX.

Prešernova narodno-napredna (liberalna) pa duhovniška konservativna (klerikalna) stranka z dr. Jan. Bleiweisom na čelu. — Politikar dr. Janez Bleiweis. — Bleiweisovo mnenje o Prešernovi literarni zapuščini v letopisu „Slovenske Matice" leta 1875. — Prof. Levca članek o Prešernu v dunajskem „Zvonu" leta 1879. — Ali je sežgal Dagarin kaj Prešernovih rokopisov? — Jurij Prešeren. — Dr. Pogačnik. — In še enkrat: Prešeren in Bleiweis. — Prešeren in Vraz.

Na Kranjskem torej vidimo nekaj mož, ki se bore za svobodo, pravico in prosveto, ki bude svoje rojake ter jih opominjajo, da je tudi njihova dolžnost, pripomoči k vstajenju in osvoboditvi izpod tujega jarma!

Še pred koncem leta 1840. je bil Prešeren osamljen!

Ni se še bil naveličal bodriti Slovence, da so del velikega slovanskega plemena, v mehkem in

blagoglasnem materinskem jeziku, ki je vzlic vsem „puristom“ imel ravno pri njem največji čar.

»Na tleh leže Slovenstva stebri stari,
v domačih šegah vtrjene postave;
v deželi parski Tesel gospodari,
ječé pod težkim jarmom sini Slave.«

toži v svojem „Krstu.“

Kaj je njegova „Zdravica“ drugega, nego krepek poziv svojemu narodu! Ker se končuje z željo, naj bi živeli vsi v mirni bratski slogi, se glasi ta krasna napitnica kakor nekaka Prešernova labudnica; tako jo nazivljejo danes.

Dejala sem že prej, da je bil Prešeren še pred koncem l. 1840. osamljen kot reprezentant narodno-napredne stranke, toda vzlic temu ni „vrgel puške v koruzo.“

Duhovščina je kmalu uvidela, zakaj se gre. Treba je bilo torej izviti vajeti nesebičnemu možu, ki je bil preveč čistih rok, in čegar oseba je stala mnogo previsoko, da bi se bila dala podkupiti. Zato tudi boj do zadnjega vzdiha, nespravljivost še po smrti, da, celo otroci so morali okušati, kaj je dosegel oče za svoje stremljenje! Kolikrat sem morala čuti, kako velik „grešnik“ je bil moj oče. Toda „trmasti in grdogledi“ otrok ni mogel umeti, da ne bil papá dober, posebno ker so ga drugi dobri ljudje hvalili.

Duhovščina se je torej polastila slovenstva, da bi ž njim lovila Slovence na svoje limanice.

Mladi kleriki so se morali že v začetku štiridesetih let kar čez noč začeti učiti slovenščine, čeprav je niso potrebovali v taki obliki, kakor jo je učil Metelko. Ne samo moj stric, ampak tudi drugi duhovniki so dejali, da jih ne bo nihče razumel, če bodo propovedovali v „novi“ slovenščini.

Treba pa je bilo tudi moža, ki bi delal v zmislu duhovščine, toda tako, da drugi tega ne bi opazili; moža, ki bi navidez korakal s Prešernom a ob ugodnem trenutku ga izpodrinil. Ker je bil Prešeren idealist, in se je pehal za svojimi vzori, treba je bilo priti na dan z nekoliko bolj materialističnimi nazori. Množica, ki lažje razume, kako se obdeluje polje in množi dobiček, se bode oprijela naglo onega, ki ji obeta, da ji pripomore do gmotnega blagostanja.

»Bom pel: gosence kaj na repo varje,
kak prideluje se krompir najbolji;
kako odpravljajo se ovcam garje,
preganjajo ušivim glavam gnjide,
loviti miš' učil bom gospodarje.«

Razun tega pa se lahko ponudi tudi nekaj bolj učenega, nekaj „neškodljive“ poezije, da vsakdo nekaj dobi:

»O zlati vek zdaj muzam kranjskim pride!«

Glavna stvar pa je bila, da bi z naprednimi frazami vtihotapili neukemu ljudstvu reakcijonarno politiko v zmislu duhovščine.

Ta smoter in to nalogo so imele „Novice“! In mož, katerega so potrebovali in našli, je bil dr. Janez Bleiweis!

Pod pritiskom in vplivom duhovščine in reakcije je pričel dr. Bleiweis svoje javno delovanje. Že takoj od začetka je imel nalogo, delati zapreke stremljenju naprednih kranjskih mož. Tako je prekrižaval in oviral, kar se je le dalo, tudi stremljenje in namene Mladoslovencev.

Talent ima dr. Bleiweis vsekakor, kajti vedno dela ovire, kadar se rodi kaj novega, naprednega. Če pa sprevidi, da vse upiranje nič ne pomaga, zasuče in obrne vso stvar tako, da se vidi, kakor da bi bil on vedno za njo in drugi proti njej! In tako se mu posreči, da „novotarijo“ po svoje v lasten prid prikroji. Če se mu pa ne posreči, tedaj je ne prizna nikoli. Vse, kar se zgodi na Kranjskem, se ne sme zgoditi brez njega.

Kako je torej sovražil dr. Bleiweis mojega očeta, ki ga je bil tako vrlo pregledal! Vendar, dokler je Prešeren živel, si dr. Bleiweis ni upal ga javno obrekovati, kajti bal se ga je, kakor so se ga bali in ga sovražili duhovniki.

Vzlic temu pa rada priznavam, da ima tudi dr. Bleiweis zasluge za domovino. „Edini“ pa je bil vsled tega, ker ni trpel nikogar poleg sebe!

Dr. Bleiweis in klerikalci imajo res zaslugo, da so zasejali seme narodne ideje med sloje, kamor bi ne bila prišla tako zlepa.

Sedaj pa je treba pokazati ljudstvu svobodo in jednakopravnost.

Opazke o Bleiweisovi publikaciji v „Letopisu Slovenske Matice“ sem pisala tudi na Dunaju leta 1876., sedaj sem samo nekaj dostavila in spremenila, kar je bilo ravno treba.

Med takozvano Prešernovo „literarno zapuščino“, katero je bil sedaj že pokojni Bleiweis poslal na poziv dr. Ferd. Pogačnika 1. junija leta 1876. meni, kot edini postavni dedinji, sta bili tudi oni slovenski pismi, kateri je baje pisal dr. Janez Bleiweis mojemu očetu leta 1845. povodom „Hradeckega slavja“. Tudi ti dve pismi je objavil v „Letopisu Slov. Matice“ leta 1875. na strani 175.

Dr. Bleiweis omenja v svojem pismu, katero je pisal dr. Pogačniku, da je „literarna zapuščina“ Prešernova samo literarno-historičnega pomena, a brez vsake materijalne vrednosti, kar moram uvideti, če le slovenski razumem.

Predvsem mi je dokazati, da sem slovenščine, svoje materinščine, vešča dovolj, da razumem tudi pomen Bleiweisovih razmotrivanj o Prešernu in njegovih vrstnikih.

O smrti mojega očeta sem pisala že toliko, da bi le ponavljala, ako bi hotela še kaj pristaviti.

Kako pa more dr. Bleiweis trditi, da Dagarin ni ničesar uničil iz literarne zapuščine Prešernove, ampak da jo je njemu izročil povsem celotno!? Dobro! Kaj pa, če jaz in morda še drugi z menoj

nočemo verjeti, da bi dr. Prešeren ne bil zapustil res nič drugega nego to, kar je že znano.

Seveda je bil Bleiweis sam objavil tekom let, deloma v „Koledarčku“, deloma v „Novicah“ nekatere stvari, ki so se našle ob Prešernovi smrti še ne natisnjene. Nekaj malega sem dobila tudi jaz v „zapuščini“.

Dr. Bleiwes piše v Letopisu „Matice Slovenske“ l. 1875., na strani 154: „Iz rok njegovih (Dagarinovih) je meni došla literarna zapuščina Prešernova. Celo majhen snopič je, in kar je še največ v njej, to so nekatera pisma, ki jih je dobil od prijateljev svojih v prejšnjih letih in jih mimo drugih hranil; njegovih lastnih del, ki bi ne bila že svetu znana, ni ne enega vmes, saj tudi dr. Prešeren zadnja leta v Ljubljani in dve leti svojega bivanja v Kranji ni skoro nič več delal na pesniškem polji. Taka pač je pogostoma z literarnimi zapuščinami; marsikak pisatelj velja za Kreza literarnega — ko pa umrje, morajo se razlogi iskati, s katerimi se zakriva spodletela nada!“

Pa recimo, da Prešeren res ni zapustil ne jedne še ne natisnjene vrstice (kar pa ni res, kakor sem že omenila), recimo, da je tako, s čim pa to dr. Bleiweis dokaže?! Saj je vendar sam priobčil nekatere še ne objavljene stvari, in razen tega se je nekaj našlo tudi v tem, kar so meni poslali. Sicer je res jako malo, toda nekaj vendar-le. Dr. Bleiweis pa pravi: „Njegovih lastnih (raz-

koračeno) del, ki bi ne bila že svetu znana, ni ne enega vmes ..." Tu so možne samo dve reči: Ali Bleiweis ni vedel, kaj je že objavljenega, in kaj ne, ali pa je hote ali nehote pozabil, trudeč se zagovarjati Dagarina.

Dagarin naj bi bil sežgal duševno delo Prešernovo? Dagarin, ki je bil baje prijatelj in častilec Prešernov? Mož, ki je zatrjeval, da je bil navzoč pri njegovi oporoki; on, ki je vedel, da so pesnikovi otroci v največji bedi; duhovnik, ki je mojemu umirajočemu očetu podelil v imenu pravičnega Boga tolažila naše vere; Dagarin naj bi bil to storil?! Celo jaz kar skoro verjeti ne morem; in vendar govori vse za to! Kako pa bi bil prišel ta „ostanek" v njegove roke, in čemu ga je izročil dr. Bleiweisu?

Dr. Bleiweis skuša dalje svojo trditev, da Prešeren ni ničesar neobjavljenega zapustil, utemeljevati tudi s tem, da pravi, da se Prešeren od leta 1845. do svoje smrti ni skoro nič (torej vendar nekoliko) pečal z literaturo.

V svojem pismu z dne 1. junija 1876. piše namreč dr. Pogačniku o tem s čudovito pieteto, ki posebno pesnikovi hčeri dobro dé. Bleiweis pravi, „da se je dr. Prešeren od leta 1845. preveč klanjal prijatelju Bachu."

Že iz mojih opazk se razvidi, da tudi jaz mislim, da se moj oče ni mnogo bavil s književnostjo od napominanega leta, in da se je bil, žal,

udal preveč pijači. Toda spisal je bil marsikaj poprej, česar ni mogel objaviti radi predmarčnih razmer. Leta 1847. je dal natisniti svoje „Poezije“, na svetlo pa so prišle še-le o novem letu 1848.

Pa tudi z druge strani je ta Bleiweisova opazka znamenita; pravi namreč: „Ker se je dr. Prešeren preveč klanjal prijatelju Bachu, se ni več pečal z literaturo.“ Jaz pa vem, da so mi pravili, ko sem bila še otrok: „Prešeren zlaga svoje najlepše pesmi, kadar ga ima malo v glavi.“ Videti pa je, da temu ni bilo tako.

Nehote in skoro brez premisleka pravi torej dr. Bleiweis: „Taka pač je pogostoma z literarnimi zapuščinami; marsikak pisatelj velja za Kreza literarnega — ko pa umrje, morajo se razlogi iskati, s katerimi se zakriva spodletela nada!“

Pri Prešernu pa je še težje navesti razloge, zakaj je nada o njegovi literarni zapuščini tako bridko razočarala, ker že skoro nihče več ne živi, kateremu bi verjeli brezpogojno — ali, da povemo prav po pravici: Nikogar ni več med živimi!

Tudi profesor Levec, ki se je gotovo mnogo trudil, da bi zvedel kaj bolj natančnega o tej zadevi, ni mogel najti ničesar pozitivnega. Kajti, prvič niso stari ljudje vedno zanesljivi; mnogo jih ima namreč navado, da si kako stvar toliko časa vbijajo v glavo, da jo naposled celo sami verjamejo. Drugič tudi ni vse tako, kakor se je pripovedovalo profesorju Levcu. Sicer pa moram

tukaj hvaležno priznati, da je profesor Levec spisal najtemeljitejšo in najzanesljivejšo biografijo mojega očeta. Objavil jo je prof. Stritar v svojem „Zvonu“ leta 1879. Obema gospodoma iskrena hvala! Kajti pri nas je resnica vredna vsega priznanja.

Sama ne vem, ali naj verjamem drugim ter opustim svoje prepričanje, ali pa si naj tudi poslej ohranim svoje lastne nazore ter dvomim o tem, kar so povedali drugi. Žal bi mi bilo samo gospoda Tomaža Pirca*), da bi mu ne verjela. Kajti meni je naravnost neverjetno, da si je dekan Dagarin drznil sežgati bodi si že knjige ali rokopise Prešernove, dokler je bil le-ta še živ. Vem namreč za gotovo, da bi moj oče tega ne dovolil nikdar! Pri tem bi se ne bila sklicevala nanj samo njegova sestra, ampak gotovo bi tudi kar najhitreje raztrosili med svet, da se je znani „prostomislec“, Prešeren, tako spokoril, da je dal sežgati svoje knjige in rokopise. Pomislimo le, kak triumf bi bil to za našo „bojujočo se cerkev“!

Končno bi bil tudi dr. Janez Bleiweis, mesto da je tajil, da je Dagarin sežgal literarno zapuščino Prešernovo, že davno razbobnal, da je dal dr. Prešeren požgati svoje spise. In pa še krasni komentar, ki bi se bil dal k temu spisati!

Prepričana sem, da se je po očetovi smrti res marsikaj sežgalo in razvleklo. Toda tudi ko

*) Tomaž Pirc je umrl 18. junija 1880., star 67 let, v Tržiču kot okrožni zdravnik.

bi bil Prešeren res dal požgati svoje rokopise, bi bil gotovo bolj natančno vse prerešetal, predno je kaj uničil, ker je tako skrbno hranil celo že natisnjene stvari. To pa, kar je Dagarin izročil dr. Bleiweisu, ne dela vtiska, da bi bilo shranjeno vsled pazljivega razmotrivanja. Vsa ta žalostna afera pa kaže le preočitno, da moj oče ni imel nobenega odkritosrčnega prijatelja, kajti sicer bi bil njemu zaupal usodo svojih rokopisov, kakor tudi usodo svojih otrok.

Kakor poznam Dagarina iz njegovega vedenja do moje matere, ga ne morem smatrati sposobnim, da bi bil iz lastnega nagiba dal požgati rokopise Prešernove. Poprej bi storil kaj takega moj stric, Jurij Prešeren, ki je bil takrat nekje na Koroškem za župnika in so ga videli na očetovem pogrebu. Ali ni torej lahko on pripravil dekana Dagarina do tega nesrečnega čina? Kajti moja mati je vedno pravila, da je vzel očetove knjige njegov brat Jurij; kje je bila to zvedela, ne vem. Morebiti je Dagarin sam rešil oni zavojček, ki ga je izročil dr. Bleiweisu, „iz rok Vandala.“ Vsekakor pa se je to zgodilo po Prešernovi smrti, kajti prepričana sem čedalje bolj, da bi se bili sicer sklicavali nanj. Tudi mi ni znano, če ga je brat dobil še živega. Čudno se bode morda zdelo, kako morem obdolžiti takega čina očetovega brata? No, moj oče je sam pravil moji materi, da je njegov brat silno nestrpen. Končno pa še pristavljam sledeče, da se lahko vsakdo uveri o nestrpnosti in brezsrčnosti

mojega strica. Po očetovi smrti je dr. Anton Rudolf prevzel varuštvo ter nasvetoval moji materi, naj piše očetovemu bratu za kako podporo. Ubogala je, a naletela slabo. Župnik Jurij Prešeren ji je zmerjaje odgovoril, da v tem oziru brata ne spoznava za svojega. In če bi moja mati prišla z otroci k njemu — naštel je vse gore zapored, ki ločijo Ljubljano od gnezda, kjer je župnikoval — požene jo kakor navadno vlačugo črez prag.

Dr. Rudolf je shranil to pismo in ga pokazal škofu Wolfu. In prevzvišeni je dejal, da bi pozval Jurija Prešerna na odgovor, ako bi bil v njegovi škofiji; kako more pisati tako pismo kot duhovnik? Žal, da je obdržal to pismo dr. Rudolf ali škof; natančno ne vem več...

Pornimo se zopet k Bleiweisu in njegovi publikaciji o literarni zapuščini mojega očeta!

Dr. Bleiweis je imel navado, — kolikorkrat je govoril ali pisal o Prešernu — da je povdarjal neko posebno zaupno prijateljstvo, ki ga je vezalo z največjim pesnikom slovenskim. Obenem pa ni pozabil nikdar kazati na Prešerna kot človeka, katerega zasluge za književnost se dokaj precenjujejo. Mimogrede mu je tudi rad oponašal človeške slabosti ter namigaval, da je velik vinski bratec. V svojih pismih pa se povzpenja celo do obrekovanja, da je bil moj oče velik babjek.

V že večkrat omenjenem pismu je dr. Bleiweis pisal dr. Pogačniku, naj mu potrdi, da je res prejel literarno zapuščino, „kajti zgodi se lahko, da se

zopet kak Prešernov otrok oglasi, ter jo zase reklamuje!“ Moje naravne pravice so Bleiweisa, kakor je videti, kaj malo brigale! In tudi moj prijatelj Josip Cimperman ima lastnoročno pismo Bleiweisovo, v katerem povdarja Prešernovo veliko nagnenje do ženstva.

Dr. Bleiweis je izjavil na občnem zboru „Matice Slovenske“ l. 1880., da so zasluge Koseskega že zaradi tega večje za slovensko literaturo, kakor pa Prešernove, ker je Koseski mnogo več ustvaril nego Prešeren: „kajti dr. Prešeren od l. 1845. ni ničesar več spisal, že vemo zakaj ne!“ Približno isto trdi tudi v svoji publikaciji.

Če bi verjeli Bleiweisu, ni bil Prešeren nikakor tako vnet za razvoj in napredek, kakor se sploh misli o njem; kajti še vedno se ni mogel ločiti od „bohoričice“, ko so se „Novice“ že l. 1844. bile poprijele „gajice“. V Letopisu „Matice Slovenske“ za l. 1875. na strani 154. in 155. pravi dr. Bleiweis:

„Jaz, ki sem mnogokrat občil z ranjcim Prešernom, morem zagotoviti, da se je Prešeren jako težko ločil od bohoričice in da le nerad se je lotil gajice; še leta 1844., ko so „Novice“ že začele pisati z gajico, je spisal Prešeren svojo „Zdravico“ o novini l. 1844., katero nahajamo v treh prenaredbah (variantah), dvakrat z bohoričico.“

Na strani 179. pravi zopet: „Bohoričica je kraljevala tako omnipotentno, da silno nerad se je Prešeren ločil od nje in se gajice poprijel še-le

potem, ko je vedel, da ves upor nič ne pomaga in je že leta 1846. „Novicam“ obveljalo vpeljati gajico.“

Tudi če odštejemo, da je vsekakor težavno za 44 letnega moža učiti se nove pisave*), se mi ti podatki ne zde povsem verjetni. Kajti če ne vé — kakor se vidi — kot urednik „Novic“, kdaj so se poprijele gajice, kako more neki trditi, da se je Prešeren še-le kasneje iste poprijel? Tudi je bil Prešeren, kakor sam pravi v sonetu: „Ali prav se piše kaša“ — sploh veljavnega pametnega naziranja, da je precej jednako, katere pisave se kdo poslužuje, samo da je jedro kaj vredno. In končno je tudi dr. Prešeren pisal pozneje z gajico ter tako pospeševal napredek.

Na strani 157. navedenega „Letopisa“ pravi dr. Bleiweis: „Med dopisi, ki so najzanimiviši del zapuščine, so vsi, razen mojih dveh v nemškem jeziku pisani (dokaz, da oni čas niti Prešeren, niti prijatelji njegovi niso si dopisavali slovenski).“

Precej, ko sem prvič čitala te besede, rodili so se mi dvomi, da bi bil dr. Bleiweis res pisal ti dve pismi.

Čudno dovolj, da ju je poslal z drugo zapuščino vred dr. Pogačniku.**) Ko sem imela ta lista v rokah, se mi je zdelo najprej čudno, kako to, da se glasi nadpis ali ogovor: „Slavni gospod doktor,“ ki pa

*) V neki pesmi, ki jo je lastnoročno spisal, sem opazila, da je zapisal *ſ* mesto *s* ter ga potem prečrtal.

**) Tudi ti pismi ima Fran Levstik.

je prečrtan in spodaj zapisano: „Dragi prijatelj.“ Na vse zadnje pa celo tiče naslovnika. Kako se to strinja?

Dr. Pagačnik me je opozoril, da Bleiweisovi pismi še nista prav nič preležani, medtem ko je pismo grofa Turjaškega — tudi iz l. 1845. — že docela orumenelo. In še več nego to: dr. Pogačnik je dokazal, da dr. Bleiweis rabi v teh pismih, ki sta baje spisani leta 1845. slovnico, ki je izšla stoprav leta 1854. In tudi „Novice“ so bile prinesle meseca februarja l. 1849. Prešernov nekrolog v slovnici, ki je bila v navadi do leta 1854. Jaz mislim, da ni potreba nikakšnega komentarja temu čudnemu početju...

Prešeren, katerega Stanko Vraz ni mogel s svojimi deloma pravimi nazori in pojasnili privesti do prepričanja, da se zaman trudi s slovensko literaturo — „ki nima nikake bodočnosti, ker v pravem pomenu besede nikake slovenske literature ne bo“ — ta Prešeren naj bi bil obžaloval dr. Bleiweisa, da goji „utopije“, če upa, da se kdaj uvede slovenščina v urade in šole?! Ta Prešeren da se ni ganil, da bi privedel narodno stvar do ugleda in veljave, Prešeren, katerega so smatrali za nekak orakelj in pri katerem so iskali svéta in pomoči?!

Če čitamo „Sonetni venec“, čujemo skoro v vsakem sonetu, zdaj otožne, zdaj bridke tožbe o nesreči narodovi.

Tako n. pr. v sonetu:

»Obdajale so vtrjene jih skale.«

ali:

»Viharjev jeznih mrzle domačije.«

ali:

»Željé, da zbudil bi Slovenšč'no celo,
da bi vrnili k nam se časi sreče,
jim moč so dale rasti neveselo.«

Ta mož, ki je tako iskreno želel vzdramiti Slovence, da bi se jim vrnila z dobo delovanja tudi doba sreče in blagostanja, ta mož naj bi sam ne verjel svojemu stremljenju?!

Ali se Prešeren res ni ganil, da bi pokazal Slovencem ideale človeštva?

In kdo more Prešerna obdolžiti le jedne same laži? Ali je mogel Prešeren več storiti v Metternichovi dobi, ki je vsako napredno gibanje kruto zatrl takoj spočetka? Ali ni bilo hudodelstvo, če je bil kdo svobodoljuben? Čemu ga je tedaj preganjala birokracija? Zakaj so ga nazivali „prostomisleca“, kar je po tedanjih ultramontanskih in predmarčnih pojmih pomenilo človeka, katerega se mora ogibati vsakdo, kdor je odvisen od vlade in duhovščine.

Zato so pripovedovali, kak grešnik je Prešeren, in vendar ni mogel nihče reči, kateri in kakšni bi bili ti grehi. „Bachov čestilec je!“ Čudno

pa je da, ravno nekatere „pobožne duše“ tako rade časte tega paganskega boga!

Leta 1850. sem začela hoditi v šolo; takrat še nismo imeli nobene slovenske knjige. Toda po novem letu l. 1851. smo dobili prvo slovensko čitanko. Tiskal jo je avstrijski Lloyd v Trstu in je stala pet krajcarjev takratne veljave.

Spominjam se, da je bila navada, ko sem hodila v šolo, da so se objavljali vsi odloki in ukazi v nemščini in slovenščini, kakor se to še dandanes godi.

Občinski svet ljubljanski in deželni odbor kranjski pa sta uradovala nemški. Ali je to vse in samo Bleiweisova zasluga?

Človek vendar ne more misliti, da bi se bili možje: M. Čop, Prešeren, Smole in drugi, tudi Kastelic, samo zabavali s svojim delovanjem, sicer pa mlatili prazno slamo, uverjeni, da ostane slovenščina na veke samo „za posle“, in da se bodo Slovenci ponemčevali, kakor doslej.

In ravno zato, da bi zastavili pot napredujočemu germanstvu, so delali ti možje z vsemi sredstvi, kar so jih imeli takrat na razpolago. To pa ni bilo lahko, kajti vlada je delala že od cesarju Jožefa II. na to, da čimpreje ponemči Slovence.

Koliko hvale je torej dolžan narod slovenski vsem onim možem, ki so si upali vzlic temu širiti narodno zavest, možem, ki so ga budili z najslajšimi pesmi, naj se dvigne in s ponosom zakliče: „Mi smo Slovenci!“

Od leta 1848. sèm se je spremenilo marsikaj. Vlada je začela dajati Slovanom iz političnih nagibov tuintam kako malo koncesijo in ugodnost; in pri tem je tudi Sloveniji priletelo kako zrnce. Naši nasprotniki pa imajo v svojem načrtu, da ne pripuščajo nikakega zbližanja raznih slovanskih rodov. In Slovani s svojo neslogo sami pospešujejo to stremljenje.

Nadalje graja dr. Bleiweis Prešerna tudi zato, ker se je odločno branil pesniti v hrvatskem jeziku, in pa, ker je pisal znani epigram Stanku Vrazu, kot končni odgovor za njegovo prizadevanje. Bleiweis meni, da je „malo taktno“ da je Prešeren poslal to — vsekakor trpko — zabavljico „še živečemu prijatelju“. Morda res ni bilo taktno, toda bilo je pošteno in moško: „Zdaj veš, brani se!“

Tudi Prešeren ni bil nezmotljiv. In če je bilo njegovo stremljenje, da bi pridobil svojemu materinskemu jeziku popolno jednakopravnost z drugimi kulturnimi jeziki, napačno, moral ga je plačati pač drago.

In vzlic temu je prorokoval boljših časov svojemu narodu:

»Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
jim milše zvezde, kakor zdaj sijale,
jim pesmi bolj sloveče se glasile.

Vendèr te bodo morebit' ostale,
med njimi, ker njih poezije mile
iz srca svoje so kalí pognale.«

Na Dunaju leta 1875.—1876.

